

PROTOCOLU

despre a **Sies'a** Adunare generale, ce Asociatiunea transilvana pentru literatur'a și cultur'a poporului romanu a ținutu la Alb'a Iuli'a in anulu 1866, sub presidiulu Eselentiei Sale Domnului Presedinte alu Asociatiunei, Archiepiscopu și Metropolitu **Andreiu Bar. de Siagun'a**

S a b i i u

in Tipografi'a Archidiecekana

1866.

001100

PROTOCOL

despre ...
tabel ...
pentru ...
rului roman ...
luni in anul 1866 ...
nu ...
sichint ...
episcop ...

1861 august 22, vineri

...

Sabin

in Tipografia Arhidiecezani

1866

Siedinti'a antania

tenuta in 28/16 Augustu 1866.

Membrii Asociatiunei adunati in numeru frumosu in biseric'a gr. or. cea dein cetate demaneti'a la 9 ore, la propunerea D. Dr. P. Vasiciu alegu o deputatiune de 12 membri, care se intempine pre Eselenti'a Sa D. Presiedente si se-lu comiteze in locul adunarii. Dupa care Es. Sa in scurtu si-ocupà scannulu de presiedente, salutat de urari viue dein partea membrilor Asociatiunei si a publicului numerosu, ce luà parte la acesta solenitate, apoi tienendu o cuventare forte petrundietoria si ascultata cu multa placere, dechiarà adunarea de deschisa. Cuventarea Es. Sale se alàtura la Protocolu sub **A.**)

Dupa aceea D. Ioane Axente Severu respunde multiamindu Eselentiei sale D. Presiedente, si in numele Alb'a-Iulianiloru si a giurului saluteza pre membrii Asociatiunei veniti in mediloculu loru. Cuventarea acést'a se alàtura sub **B.**)

Es. Sa D. Presiedente provoca pre adunare se-si alega notari pentru ducerea protocolului despre lucrarile ei;

se alegu Dr. Ioane Maioru, Dr. Ioane Ratiu si prof. Ioane M. Moldovanu.

I. Es. Sa D. Presiedente amesuratu programului statoritu de Comitetul Asociatiunei, pune la ordinea dilei:

a) cetirea reportului despre lucrările Comitetului in decursulu anului 186^{5/6},

Secretariulu II D. I o a n e R u s u cetesce reportulu alaturatu sub C.)

b) cetirea reportului despre starea bibliotecei,

Bibliotecariulu D. N i c o l a u C r i s t e a D. cetesce reportulu alaturatu sub D.)

c) cetirea reportului despre starea Cassei

Cassariulu D. capitanu S t e z a r i u cetesce reportulu seu alat. sub E.)

II. Es. Sa D. Presiedinte pune la ordinea dilei alegerea a loru trei comisiuni.

a) o comisiune de 5 pentru examinarea ratiuniloru date de Cassariulu.

Se alegu la propunerea Es. sale D. Canonicu G r e g o r i u M i h a l i, L a z a r u P i p o s i u probatoriu de minere, Secretariulu gub. N i c o l a u B a r b u, senatorulu I o a n e B a l o m i r i si Const. Cumanu. Comisiunea acést'a are se-si faca reportulu in siedinti'a de mane.

b) o comisiune de 3 membri pentru a inscrie membri noui si a incassá taxe,

se alegu: DD. S a m u i l a C i r l e a, senatorulu B e r g h i a n u si parochulu P e t r u T r u t i a, avendu si acést'a comisiune a reportá totu in siedinti'a de mane.

c) o comisiune de 5 pentru a pregatí bugetulu Asociatiunei pre 186^{6/7} D. Axente observandu cá numerulu de 5 membri e prea micu facia cu mo-

mentulu obiectului aceluia, propune că in comisiunea bugetului se se alega 9 membri

se primesce și șiedinti'a se suspende pre câte-va minute. Dupa ce s'a facutu intielegere asupr'a alegundiloru, șiedinti'a se continua și se alegu in comisiunea numita DD. Dr. Ios. Hodosiu, Dr. Io. Ratiu, Dr. Bas. Glodariu, avocatulu Mateiu Nicol'a, Dr. Io. Maioru, Alexandru Micu, Judeciulu Sim. Balomiri, protopopulu Io. Tipeiu și Dr. Ioane Bobu—cu insarcinare de a reportá in șiedinti'a de mane.

III. Es. Sa D. Presiedente remanendu inca temu in sensulu programulu propune, se se treca la cetirea disertatiuniloru menite spre acestu scopu.

D. Canonicu T. Cipariu cetesce o disertatiune „despre oğtografia si principiulu etimologicu”—apoi D. Dr. Ios. Hodosiu despre istori'a literaturei italiene.

Ambe disertatiunile aceste au fostu ascultate dein partea adunarii cu multa placere. Ele se alatura la protocolu sub **F.)** și **G.)** **F. G.**

Tempulu fiendu inaintatu, șiedinti'a se inchide la $\frac{1}{2}$ pre 2.—Șiedinti'a a II se pune pre mane in 29 Augustu la 9 ore demaneti'a.

notari

Dr. Major

I. M. Moldovanu.

Siedinti'a II

ținută în 29/17 Augustu 1866.

La 10 ore, Es. Sa D. Presiedente intrandu între salutarile adunării, dechiara siedinti'a de deschisa.

IV. Es. Sa. D. Presiedente întreba pre adunare de voiesce a continuá cu cetirea disertatiunitoru, cá mai suntu doue, seau voiesce a primí reporturile comisiuniloru, emise in siedinti'a de eri.

La care Dr. M a i o r u propune cetirea protocolului de siedinti'a I.

propunerea acést'a se accepteza și protocolulu se verifica intru tote.

Es. Sa D. Presiedente éراسi aduce inainte propunerea ținetoria de ordinea dilei.

D. A x e n t e e pentru a se trece antaniu la cetirea disertatiuniloru,

nu se primesce. Adunarea decide cá Comisiunile se incepa a-si face reporturile.

V. Es. Sa D. Presiedente invita pre comisiunea de 5 insarcinata cu revederea ratiuniloru Cassariului, se-si dae reportulu. La care D. C u m a n u referentele acelei-a, descopere observarile comisiunei, care apoi dein partea Presidiului un'a dupa alt'a se iau la pertractare.

Ele suntu:

a) cumu ca ore-câte oblegatiuni de statu sunatorie in mon. conv. suntu intrate in carte dupa aceeași valoare nominale socotita in v. austr, inse fora de a se fi computatu și crescamentulu de 5 lasuta.

Asia 100 fl. m. c. este socolita si luata dereptu 100 fl. v. a. pre candu s'ar fi cadiutu, se se compute in 105 fl. v. a.

Cassariulu dechiara ca d'insulu a urmatu usulu de sub predecesori. De acolo inse nu resulta nece unu scadiementu pentru Asociatiune, pentru ca interesele totu in mon. conv. se redica. Si se provoca la conclusulu adunarii dein Blasiu.

D. Cipariu da desluciri in privinti'a modalitatii, ce se observa la casse si propune, ca pentru evidenta se se compute reducaudu m. conv. in val. austriaca, ca fiendu diferentia intre mon. conv. si v. austr. sum'a scrisa in protocolu, in fapta este mai mare decatu arata cifrele.

Dupa desbatere, la care participara DD. H a n e a, Cassariulu s. a.

se decide ca D. Cassariu se duca socotel'a intru tote dupa val. austriaca.

b) ca unii dintre membrii Asociatiunei in locu de a-si refui restantiele pre $186\frac{3}{4}$, candu platescu, ceru se li se compute pre $186\frac{5}{6}$ remanendu pentru anii de mai inainte in restantia. Es Sa D. Presiedeante provoca adunarea, se benevoiesca a otari in privinti'a acestora.

D. C a n o n i c u N e g r u t i u dice, cumca celu inscrisu de membru e detoriu se platesca, pana va renuncia. Candu tramete taxa, Cassariulu se i-o scria pre anulu dein urma deintre anii, pentru cari e in restantia.

se decide: taxele au a se inscrie dupa sirulu aniloru

c) La adunarea dela Abrudu in Cartea Cas-

sariului nu s'a semnatu revisiunea ratiuniloru nece s'a inscrisu absolutiunea Dlui Cassariu. Propune, se se dăe absolutiune Cassariului, ale carui ratiuni suntu in ordinea cea mai buna.

se decide: Cassariului se i dăe presidiulu absolutoriu pre 186⁵/₆ care involve in sene si absolutiune pre a 186⁴/₅ — si acést'a se se inscrie si in Cartea densului; mai incolo, cá in tipu de recunoscintia factica pentru ostenelele facute in interesulu Asociatiunei, sei dăe multiamita in scrisu.

d) S'a observatu unu plus erogatum de 253 fl. 9 cr. v. a. pentru tiparirea conspectului coprendiatoriu de numele membriloru, a protocolului adunarii V-a, inserate si altele.

Es. Sa. D. Metropolitu Sulutiu e de parere, cá actele adunariloru generali se se trametia la fia-care membru si se fia detoriu a plati si tramete pretiulu prein Colectoru.

D. Rusu: asia s'a decisu si in Adunarea dela Hatiegu si s'a si tramesu acte la Colectoru, dara acele au remasu nevendute asia, cátu archivulu geme de ele. Spriginesce propunerea Es. Sale.

D. Negrutiu atinge recel'a si nepasarea multoru facia cu Asociatiunea. E de parere, cá supererogatul se se primesca.

D. Bobu: in Adunarea dela Blasiu s'a decisu, cá actele se se impartia gratis. Cere, se remana asia.

Es. Sa. D. presiedente: fiendu cá nu potemu scote o suma insemnata dein pungile nostre, care de o data se o dămu Asociatiunei, ambitiunea nostra cere, cá mai bene se dămu dela noi câte ce-va pre rondu, de cátu se asceptămu, cá Asociatiunea

in totu anulu se ne faca noue daru de câte 30-40 cruceri.

Es. Sa D. Si u l u t i u: mai bene se nu se faca astu feliu de Asociatiuni, de câtu cá membrii se nu le spriginesca.

D. S i a n d o r u: nu avemu aristocratia, nu averi gigantice, tota sperarea ne este intru inaintarea in literatura—pentru aceea neme nu pote fi nepasatoriu catra scopurile Asciatiunej.

D. D e n s u s i a n u e pentru propunerea Es. Sale D. S u l u t i u, completandu-ø intru acolo, cá pre lunga tax'a anuale de 5 fl, se se redice si pentru acte 1 fl. dela fia-care membru.

D. N e g r u t i u pentru mai mare indemnu se se cetesca in adunare numele celoru, ce au datu seau nu au datu.

D. A x e n t e e in contra propunerii lui D e n s u s i a n u, pentru cá acceptandu-se aceea ar' cautá omulu se reforme statutele si s'aru inmultí indeitoririle membriloru. Deci remane pre lunga aceea, cá fiacare membru are detoria morale de a cumperá actele.

D. secretariu R u s u cetesce conclusulu adunarei dela Hatiegu p. 15. si amesuratu acelu-a e pentru opiniunea D. A x e n t e.

Punendu-se la votare, propunerea D. D e n s u s i a n u se lapeda. Er' a Es. Sale D. Metro politu se primesce si

se decide, cá fia-care membru se sentia in-detorirea morale de a cumperá actele adunariloru generali. Comitulu prein Secretariu se ingrigesca, cá se se trametia esemplaria pre la Colectori.

D. Dr. M a i o r u éra aduce înainte plus erogatul de 253 fl. 9 cr.

Es. Sa D. Presiedinte cu privire la obiectulu acesta dechiara, cà s'a vedutu a fi in interesulu celu mai adeveratu alu Asociatiunei, cà se se face conspectulu membriloru cu cele alalte date, ce talia in indetoririle membriloru. Pre basea acest'a si dupa conclusulu adunarii dela Abrudu, s'au facutu chiertue-lele acelea. In lucrarea Comiteturu nu e nece o volnicia, pentru cà adunarea dela Abrudu tacite le-a decisu tote acele.

D. R u s u arata conclusele dela Abrudu pentru tiparirea actelor si a conspectului.

Dr. B o b u face intrebare, cà pre temeulu carui conelusu s'a tiparitu statutele? Presidiulu cere, cà pentru gresiel'a acést'a(bazaconia) a Comit. se se pedesca presidiulu cu multa.

D. S i a n d o r u dupa ce adunarea in Comiteturu alesu de ea, are tota increderea, Comiteturu lui sei dàe creditu mai largu.

D. H a n e a arata, cà e numai o neintielegere, candu se pune tiparirea actelor si a statuteloru intre erogatiunile estraordinarie, pentru ca tiparirea actelor e prevediuta in conclusele ad. gen., propune in cuventiarea tiparirii actelor si a re-tiparirii statuteloru, candu va cere lips'a, cea ce se primesce.

In fine la propunerea D. Dr. M a i o r u se enuncieza: adunarea incuvenientieza supererogatul cu cu aceea adangere, cà Comiteturu se fia cu tota priveghiarea, cà in venitoriu se nu treca prestle sum'a preliminata de adunarea generale.

Reportula acestei Comisiuni descrisu intru-
ace'a se alatura sub **H.**)

VI. Es. Sa D. Presiedinte punela ordinea d'ilei
reportulu comisiunei bugetarie.

D. Dr. B o b u in numele acelei comisiuni,
cetesce raportulu alaturatu sub **I.**)

D. A x e n t e propune se intre in bugetu
200 fl. pentru tiparirea actelor acestei adunari.

Dr. M a i o r u aratandu, ca manipulatiunea in-
ghite diumetate veniturile fia-carui anu, cere ca Co-
mitetulu se benevoiesca a simplificá si a tipari numai
ce e neaparatu. Comisiunea nu a preliminatu pentru
tiparirea actelor, pentru ca postulu acela nu o-
cure nece in preliminariulu facutu de Comitetu.

Es. Sa D. Presiedinte escusa Comitetulu pen-
lasarea acést'a si provoca adunarea se otaresca, de
voiesce ca si pre venitoriu se se tiparesca actele
ca pana aci, seau numai si numai protocolulu adu-
narii. Descopere parerea sa individuale, ca actele
se se tiparesca totu ca si in trecutu, ca va veni
tempulu, candu se va recunosce pretiulu actelor
Asoc. si se voru cautá, ca nescari anticuitati.

D. Dem. B o e r i u partinesce propunerea acést'a.

Dr. M a i o r u: cu tiparirea disertatiuniloru in
acte nu se ajunge scopulu. Disertatiunile ar' fi bene
se intre intru o foia literaria periodica si acestei
foi Asociatiunea se-i dae subventiune, er' actele se
nu se tiparesca, fienduca si asia remanu necetite
(pentru ca nece densulu nu le cetesce).

D. B o e r i u in casulu acesta, si trage motiunea,
dara se teme, ca atare foia nu va poté susista.

D. A u g. P o p u partinesce propunerea D'lui
M a i o r u.

D. **N e g r u t i u** e pentru economia. Stipendiulu pentru politehnica se remana afora. Mai necesariu e se se stipendieze doui ascultatori de preparandia, dar' cu oblegatiune de a sierbí 10 ani in patria fiendu supusi ordinariatului.

D. **H a n e a** este pentru foi'a literaria, deca se afla cene se o dáe.

Dr. **M a i o r u** aduce inainte cá D. **Cipariu** a cerutu ajutoriulu Asociatiunei pentru edarea unei foi literarie.

D. **C i p a r i u** descopere cumca inca demultu a avutu propusu de a dá o foia literaria, inse restrinsa numai la filologia si la istori'a natiunale. Pentru cá se cere a se pune odata capetu la atáte variatiuni in ortografia. In asia foia spera, cá se va dá oca siune de a veni la unu consensus eruditorum. Partea istorica dentr'ins'a ar' tratá episode, ce suntu obiectulu unei cercetari mai scurte si s'ar' dá variatiune materialului si pre incetu s'ar' indulci si dedá cu cercetarile filologice si acelia, cari nu au placere mare catra lucruri de aceste. Inse pana acum e numai intentiune. Pentru cá se devenia fapta suntu de lipsa doue: 1) intielegere cu barbatii nostri eruditi, 2) bani. Cea de antaniu e usioru de a se castigá. Mai anevoia este a aflá modrulu cum se se castige medilocenele materiali. Amanarea s'a facutu, pentru cá Comitету i-a respunsu, cá va aduce lucrulu inaintea adunarii generali. Acum dela adunarea generale depende, cá se ésa atare foia.

Es. Sa D. presidente resumandu dechiararea D. **C i p a r i u** arata, cá in statute e prevediutu cá Asociatiunea se aiba atare foia. Inse lucrulu intempina multe greutati si este porunc'a dilei cá Asocia-

tiunea se spriginesca intreprinderea domnului Canonicu.

Dr. H o d o s i u. Ambe potu stá. Actele se se tiparesca cá si pana acum, pentru cá in ele se oglindeza viet'a Asociatiunei. Incatu pentru foia se se esprime multiamita catra D. C i p a r i u. Adunarea se-i dáe totu spriginulu pana atunci, pana candu foia aceea se va poté converte in foi'a Asociatiunei. Pentru vendiarea actelor se nu aiba neme superare, cá va veni unn tempu, candu se voru cautá si ceti, cum se cauta acum cartile vechi.

Es. Sa D. S i u l u t i u, descopere, cá D. H o d o s i u i-a vorbitu dein anima. E detoria pentru fiecare a spriginí foi'a aceea literaria.

Dopa acestea proiectulu facutu de comisiunea adunarii s'a luat la desbatere dein pusetiune in pusetiune si s'au primitu:

1. remuneratiune pentru II Secretariu. — — — —	200 fl.
2 pentru unu juristu aplecatu cá scrietoriu stabilu la cancelaria.	100 fl.
3. spese pentru cancelaria — —	150 fl.
4. pentru 3 juristi in Pest'a si Vien'a câte 100 fl. — —	300 fl.
pentru unu juristu in patria —	80 fl.
5. pentru doi ascultatori de preparandia in Prag'a, de se voru aflá maturisati cu calculi buni, câte 300 fl. si spese de drumu câte 50 fl. —	700 fl.
6. pentru unu auditoriu la institutulu politechnicu in Vien'a — —	300 fl.
7. spese extraordinarie — —	90 fl.
Sum'a	1920 fl.

8 pentru tiparirea actelor se resolvescu câte 15 fl. de cola, inse cu adausu că toate speșele cu tiparirea actelor se nu treca prește șum'a de 200 fl. v. a.

La propunerea comisiunei pentru modulu in care se se școtia restantiele, dupa desbatere mai indelungata,

se decide: Comitetul se caute medilocele cele mai corespundiatore pentru școterea tuturor restantielor.

Cererea lui Iacobu Tulbureanu pentru imprumutare dein cass'a Asociatiunei—și a D. Can. Negruțiu pentru dotarea unui prof. de agronomia in Blasiu ca 200 fl.

se reiapta, cea de antaniu pentru că adunarea generale dein Sabiiu a decisu se nu se dae imprumutari la privati,—adou'a pentru pucinetatea mediloce-loru Asociatiunei.

VII Es. Sa D. Presiedinte punela ordine reportulu comisiunei de 3 pentru inscrierea membriloru și culegerea taxelor.

D. Nic Berghianu referesce

a) că s'au incassatu taxe dela 44 membri vechi și 8 membri noui, mai incolo s'au vendutu acte, pentru cari toate s'au incassatu 341 fl. v. a. Membri noi cari se propunu adunarii spre șuscepere sunt:

1. Alesandru Buda advocatu in Remete.

2. Demetriu Farago prof. in Blasiu

3. Bas. Ratiu " " "

4. Io. Draia parochu in " " "

5. Io Chendi proprietariu in Zalatin'a

6. Nic. Antonoviciu propr. in Limb'a

7. Georg. Popoviciu, parochu in Orastia

8. Nic. Tamasiu parochu in Grindu.

Toti acesti'a se primescu de in partea adunarii.

b) cumu ca Tom'a Cioplența dein Stremtiu prein oblegatiunea sa de dto Stremtiu 27 Aug 1866 doneza Asociatiunei 100 fl. v. a. cari se indetoresce ai platí Asociatiunei in 1872, avendu a numerá pana atunci interesulu de 5 fl. Cá ipoteka lega unu pamentu alu seu de 2 jug. n. parcelei 1288, care Asociatiunea are dereptu a-lu cuprende si folosi dupa plácu, deca d'insulu nu ar platí in terminulu amentitu.

oblegatiunea se primesce si se dá spre pastrare.

c) Simeonu Petrutiescu, parochu in Stremtiu prein oblegatiunea sa de dto Stremtiu 27 Augustu 1866 doneza Asociatiunei 50 fl. v. a. cu indetore de ai platí la 1872, era pana atunci 2½ floreni pre anu. Cá ipoteka lega pamentulu cu nr. parcelariu 29.

se primesce si oblegatiunea se dá spre pastrare.

VIII. La ordene vene alegerea membriloru onorari. Es. Sa D. presiedente provoca, se se faca propuneri.

D. Dr. P. Vasiciu propune de membru onorariu pre D. Dr. Got. Müller directorulu Acad. c. r. de derepturi in Sabiu si pre D. Cons. de apelatiune in pensiune D. Paulu Istváni, direct. Academiei de derepturi in Clusiu.

Ambii propusi se primescu cu unanimitate, decidiendu-se cá se fia trecuti in albulu membriloru onorari ai Asociatiunei.

IX. Es. Sa D. presiedente pune la ordine alegerea

locului si otarirea timpului pentru tinerarea Adunarii generali a VII.

La propunerea D. Dr. M a i o r u se decide, ca adunarea generale a VII se se tiena in Clusiu, Siedinti'a antania, Luni $26/14$ Aug. 1866. er' a dou'a siedintia Marti dupa terminarea cultului divin. Cele alalte in dila urmatorie.

X. Es. Sa pune la ordenea dila cetirea mai departe a disertatiunilor.

Mai multi membri ai Adunarii considerandu, ca timpul este inaintatu suntu de parere, ca se nu se intardia, ci ele se se tiparesca in actele Asociatiunei.

se decide ca disertatiunea D. secretariu Rusu si D. A r o n u D e n s u s i a n u se se tiparesca in acte alaturea cu disertatiunile **K. L.** cele alalte (se alatura sub **K.** si **L.**).

XI. Es. Sa propune alegerea unei comisiuni, care se verifice protocolulu acestei siedintie.

se alegu DD Aug. P o p u, senatorulu B e r g h i a n u, G r e g o r i u M e z e i, A x e n t i e S e v e r u, G e o r g i u P o p u perceptoriu.

Dupa aceste D. Priesedente multiamesce adunarii pentru participarea caldurosa,—era D. A x e n t e Severulu multiamesce Es. Sale D. presiedente pentru conducerea intielepta, Siedinti'a se inchia la 2 ore dupa amiedi.

notari.

Dr. M a i o r

Dr. R a t i u

I M. M o l d o v a n u

Verificatori.

A x e n t i e mp.

A u g u s t u de **P o p u** mp.

protop. si membru ordinariu

G r i g o r i u **M e z e i** mp.

proprietariu in Cricau.

G e o r g i u **I. P o p u.** mp.

c. r. perceptore.

N i c o l a u **B e r g h i a n u** mp.

Senat. si jude inquisitoru.

XII. Astfeliu verificanduse protocolulu Adunarii generali a Asociatiunei transilvane romane, pentru literatur'a limbei romane si cultur'a poporului romanu, acel'asi s'au inchiatu, si s'au subscrisu in intielesulu Statutelu §. 14 lit. g), precum urmeadia.

A n d r e i u **B. de S i a g u n ' a** mp.

Presiedinte

I o a n e **V. R u s u** mp.

Secret II al' Asoc.

A.

Cuventulu de deschidere alu Esc. Sale P. Mitropolitu—Presiedinte Andreiu Baronu de Siagun'a.

Domniloru! Candu aducu Proniei ceresci multiumit'a mea, caci m'au invrednicitu a poté fi de facia la acést'a adunare, si a o conduce: atunci trebuie se marturisescu in fati'a acestei adunari, acelu adeveru cunoscutu: cá eu, cá presiedinte, de-si asi fi fostu datoriu se fiu fatia la tóte adunarile generali, totusi la cele trei dein urma n'amu luat parte, va se dica: n'amu potutu luá parte; caci la cea din Blasiu la an. 1863 amu absentatu, in urm'a cointielegerei avute cu acei membri ai Asociatiunei, cari au fostu la diet'a dein anulu acel'a;—la cea dein Hatiegu la an. 1864 amu absentatu, cáci pre tempulu acel'a eram silitu de morbositate a petrece la scaldele Mehadiei;—la cea dein Abrudu in anulu trecut, nu mi-au fostu nici de cum posibilu a luá parte, caci tocmai in diu'a adunarei generali, adeca in 15 Augustu au trebuitu se functiunezu cá Mitropolitu la santirea celui d'antâiu Episcopu nationalu românu de relegea nostra greco-resaritena. Acum inse mi-au fostu cu putintia a veni la acést'a adunare, si a ocupá scaunulu presidialu, la care increderea Domnieloru Vóstre m'au chiamatu, amu si venitu preabucuros, de-si suntu obositu cu trupu si cu sufletu, caci este sciutu, cumca eu siasa septemani am petrecutu la scaldele Mehadiei, de unde inainte cu siepte dile m'amu intorsu acasa cu aceea sperantia,

că Dumnezeu mi va ajuta de a poté fi astadi in
 midiloculu Domnieloru Vostre. Si fiindca préstima-
 tulu D. Vicepreside, Reverendisimulu D. C a n o-
 n i c u C i p a r i u a avutu bunatate a duce pre-
 sidiulu in absentia mea cu cea mai mare abne-
 gare a struncinatei sale sanetati si cu desteri-
 tate osebita, precum si spre indestulirea obstésca a
 acelor adunari generali: pentru aceea aducu eu
 Reverendisimului D. Vicepresiedinte si C a n o-
 n i c u C i p a r i u pentru acést'a bunatate,—câci
 m'au suplinitu in absentia-mi-multumirea mea cor-
 diale si fratiesca, dorindu-i sanetate statornica si
 dile multe pana la cele mai adânci betranetie! Eara
 pre Domniele Vóstre, cari cá membri ai Asociatiu-
 nei V'ati infacisiatu la acésta adunare generale anu-
 ale spre a documentá constantia si zelulu Domnie-
 loru Vostre pentru inaintarea literaturii limbei nos-
 tre române, si pentru prosperarea culturii poporu-
 lui nostru romanu, Ve intempinu eu cu „Bine ati
 venitú!“

Scopulu Asociatiunii, precum ne arata §fulu
 2 din Statute, este inaintarea literaturii romane si
 cultur'a poporului romanu in deosebitele ramuri prein
 studiu, prein elaborarea si edarea de opuri, prein
 premii si stipendii pentru diferitele specialitati de
 scientia, arte, si alte asemenea.

Eu sum convinsu, cá Asociatiunea nóstra nu
 si-au perdutu dinaintea sa scopulu acestoru impre-
 giurari momentose si taiatorie in intregulu trupu
 al' natiunii.

Eu sum convinsu si despre aceea, cá Asocia-
 tiunea nóstra au satisfacutu problemei sale, pre câtu
 i-au fostu in putintia.

Problem'a ei este colosale, și cere midilóce mari pecuniari, desí scopulu ei este de natur'a literaria și intelectuale. Și tocm'a in impregiurarea acést'a, că problem'a Asociatiunei nostre este colosale, și cere midilóce mari pecuniari pentru ajungerea scopului ei, jace acelu adevèru neresturnaveru, că Asociatiunea si-au implinitu dein destulu misiunea sa fatia cu midilócele cele smerite pecuniarii, de care póte se dispuna, și fatia cu aceea impregiurare factica, că membrii ei, despre cari pre dreptu se póte díce, că suntu barbati literati, nu locuescu intr'unu locu, cá se se póta consultá și lucrá cu puteri unite pre campulu literaturei, ci suntu indepartati unii dupa oficiulu loru particulariu.

Prelanga acestea mai cutezu a adauge și acea convictiune a mea individuale, că membrii literati ai Asociatiunei nóstre nu se potu invinovatí de pasivitate pre campulu literaturei, căci adeseori i aflamu cu productele loru literarie, deca și nu in opuri singurate, dar' in foile diurnaleloru nostre nationali.

Tempulu nostru este tempulu activitatii; acést'a o recunósce ver-si cine deintre noi; tempulu nostru au inaintatu ide'a despre munca la o marime și stralucire, de unde ea luminéza tuturoru poporeloru.

Deca Onorat'a Adunare mi-da voia a esprime ací prescurtu cele ce Domnulu Laboulaye, Profesoru de Istoria la Universitatea dein Parisu, au peroratu ascultatoriloru sei in privinti'a ideei despre munca, care idea ocupa astadi Europ'a intrega, atunci sinopsea acestei cuventari o espunu in urmatoriulu tipu:

Ide'a despre munca a produsu in dilele nostre

nisce convingeri forte norocose . Ide'a acést'a este cu multu mai tenera, decâtu cea despre progresu. Ide'a despre munca a produsu acea marétia convingere, cà astadi munc'a este onorea si reputatiunea cea mai mare a omului . La Grecii si Romanii cei vechi munc'a erá ocupatiunea eschisiva a sclaviloru, pentruca lumea de atunci aveá idea falsa despre munca, si o socoteá de unu ce dediositoriu pentru toti, cari nu erau sclavi; si asia lenea erá caracteristic'a bogatiloru, ear' munc'a erá caracteristic'a sclaviloru. Ide'a cà munc'a este numai pentru sclavi, a produsu acea intipuire falsa, dupa care se afirma: cà a nu lucrá, va se dica: a petrece in inertia, in molitiune si in pasivitate,—este a fi domnu si nobile. Pana la tempii Regelui Ludovicu XIV trebuiá se se aduca lege, cá unu Aristocratu se pota avé o corabia seau o fabrica de sticla pentru specula spre inmultirea averei sale. Acestu Rege se nevoiá a dá muncii o valóre potrivita prein concesioni si privilegiuri; inse munc'a totu mai aflá contrari intre Aristocrati. Astfeliu a fostu munc'a in Franci'a despretiuita, încátu Aristocratulu, carele vrea se se deprinda cu munca, va se dica: care nobilu vrea se duca vre-unu negociu, seau vre-o meseria, erá espusu insultei. Dein contra la Engliter'a nici candu nu s'a privitu munc'a cá unu ce dediositoriu si de rusine pentru unu nobilu. Fratele unui renumitu Lordu se tinea maretiu, déca se putea numí negutiatoriu seau fabricantu. Regimulu Engliterei a fostu in Europ'a celu de antáiu, carele a luat sub protectiune munc'a si productele muncii supusiloru sei. In susi Regele dein parintesc'a ingrigire pentru supusii sei adeseori se ocupá cu cercetarea latímei unei pantlici, cu nu-

merulu și calitatea fireloru, deîn care pantlic'a eră tiesuta; de unde se vede, că Regimulu Engliterei pre câtu luá sub protectiune munc'a supusiloru sei, pre atât'a supunea controlu legiuite munc'a și pre muncitoriulu, cá se nu abuzeze cu aceea.

Astadi este în tota Europ'a altcum, ce se tine de ide'a despre munca, preîn urmăre și în patri'a noastră. Astadi omulu celu muncitoriu fora osebire de nascere și stare se apretiuiesce de omulu celu mai nobilu în patria. Astadi Aristocratulu și-tine de cea mai mare onore a se ocupá cu munc'a, va se dica: cu cultur'a mosieloru sale, cu înfiintiarea fabricelor, cu înaintarea industriei speciali și generali, pentruca este petrunsu, cá munc'a este onórea și reputatiunea omului, și cá omulu, carele muncesce, este nobilulu celu adevératu, ear' acel'a, carele fuge de munca, și traiesce în nepasare, și desfrenare, este în ajunulu perirei sale materiale și morale, și pentru aceea vrednicu de compatimire. În Americ'a omulu, carele nu muncesce, se privesce de unu felu de inimicu publicu. Acolo maicele ferescu deînaintea lenesiului pre fiicele sale, și fia-care omu de munca, va se dica: fia-care omu, carele se bucura de onoreea publicá, și-retrage atentiunea și amicitia sa dela patriotulu sen lenesiu. Și asia dîcu Americanii, cá acel'a care nu lucra, face reu.

Acestea suntu espusetiunile Domnului Profesoru Laboulaye în privinti'a conceptului despre munca, care a le aminti aci, mi-am tinutu de cea mai strinsa datorintia, pentruca taia în vieti'a poporului, și condițiunea cultur'a lui, preîn urmăre și onórea și apretiuirea lui în societatea civile; și pentruca scopulu

Asociatiunei noastre, precum am atinsu mai susu, este atâtu inaintarea literaturii limbei române, câtu si cultur'a poporului românu prein studiu, prein elaborarea si edarea de opuri, prein premii si stipendii pentru diferitele specialitati de sciintia, si arte.

Am amentitu doctrin'a renumitului Profesoru Laboulaye spre acelu scopu, cá nici unu membru alu Asociatiunei se nu se sparia de greutati, care le intempina atunci, candu va se inainteze scopulu Asociatiunei, ci cu zelu indoitu si intreitu se continue munc'a sa, va se dica: activitatea sa pentru naintarea literaturii limbei maicei sale, si pentru cultur'a poporului, alu cáru membru este si elu, sciendu si convinsu fiindu, cá cu câtu mai multu va asuda in munc'a acést'a nobila, si cu câtu mai multu o va face productiva si in altii, cu atát'a mai mare onóre si apretiuire si-va secerá siesi, si natiunei sale.

Dupa convictiunile mele, care mi le-am castigatu despre poporulu nostru, cutediu a afirmá, cá elu nu are atâta lipsa de invetiatur'a, cá se fia muncitoriu,—câci elu este in fapta muncitoriu,—ci are lipsa de o povatiuire, cum se-si faca munc'a sa, va se dica: cum se fia muncitoriu, cá apoi potrivitu mesurii muncii si şudórei sale se aiba câtu se póte mai mare folosu, va se dica: cum munc'a sa se si o faca câtu se póte de productiva, caci productivitatea, adeca progresulu, ce-lu astépta muncitoriulu dela munc'a sa, este conditiunatu dela modulu lucrarei; ferice asia dara este acelu lucratoriu, care scie se lucre si se muncésca dupa lumin'a mintiei sanetóse si regulate prein sciintia si esperiintia; care nu este inamoratu in sine si in obiceiuri stangace; care maina-

inte gandesce si judeca despre munc'a, ce va se o
faca, si apoi se pune cu totadinsulu la lucrare.

Astfeliu, si numai astfeliu de munca este pro-
ductiva, si aduce muncitoriului onore si apretiuire
inca si dein partea inamicilor; astfeliu, si numai ast-
feliu de munca face nobilu pre muncitoriulu in so-
cietatea compatriotiloru sei.

Acum indreptezu cuventulu meu catra bravii
nostri conatiunali dein orasiulu Belgradu, cari au a-
vutu bunetatea a primi vestea despre celebrarea A-
dunarei generali a Asociatiunei nostre, pre anulu a-
cest'a in midiloculu loru, si au pregatitu cu sergu-
intia si sacrificiu tote, cate se receru spre acestu
scopu.

Asigurezu in numele Asociatiunei pre conatiu-
nalii nostri Belgradeni, ca membrii Asociatiunei siu
apretiu amorea si sacrificiulu, ce Domniele Sale au
adusu causei natiunale cu acest'a ocasiune; si totu-
deodata lu voru sci pastrá pentru toti tempii ca o
suvenire prea placuta.

Acestea lasandule inainte, dechiaru siedinti'a
Adunarei generale de deschisa, ear ordinea obiecte-
loru va urma amesuratu programei stabilite dein par-
tea Comitetului Asociatiunei.

B.

Cuventulu de beneventare a membriloru Asociatiunii in numele Alba Iulianiloru.

Escelesia! Domni si frati!

Dein momentulu, in care locuitorii romani a acestui Orasiu au aflatu ca Adunarea gen. dein Abrudu a priimitu invitarea, ce i-am facutu de a tine a VI a adunare generale aici, prelanga bucuri'a, ce a semtitu si o mai semtu, i-au coprinsu si o ingrigire destulu de mare pentru priimirea si adumbrirea membriloru ei in acestu locu istoricu, de care sunt legate atatu remeniscentie insuflatore de respectu si inaltime de spiritu, remeniscentie de gloria, de regenerare, si de primele concepte de a infiintia acest'a Asociatiune, prein care eu intielegu debelarea turciloru si a partizaniloru loru prein Iancu Corvinulu si Michaiu Vituzulu si intrarea acestuia triumfale in acest'a cetate: remiscintia de regenerare, prein care intielegu faimos'a adunare a acelu 40000 de romani pre la 1700, ce inchiiandu unirea cu Biserica Romei, pusera fundamentulu la cultur'a nostra nationale si progresulu, ce amu facutu pana acum in privinti'a acest'a; dar' eu nu-su chiamatu de a desfasiura de asta data istori'a acestui Orasiu, nece a remiscintiiloru lui, ci a aduce multiamita dein partea orasieniloru nostri, Onoratorulu membri ai Asociatiunii, pentru ca a priimitu invitarea nostra si ne au destinsu cu presenti'a Dloru, nu atatu pentru a ne

curteni câtu mai virtosu pentru a ne indemná cu fapta si esemplu viu, cá si locuitorii acestui locu si tînutu se contribue fiacare dupa putere, mic'a loru petricica la edificiulu celu mare natiunalu.

Acést'a erá cu atáta mai de lipsa, pentru cá numerulu membriloru acestui Orasiu si tînutu, dupa cum se póte vedé dein conspectulu tiparitu dein partea Comitetului Asociatiunei in anulu acést'a la Sabinu, intru inceputu se urcase la 34, elu concurgea cu Blasiulu si Brasiovulu, de atunci incoce merge scadiendu.

Constatandu eu acést'a nu o facu cá se infruntu pre cei ce au decadiutu, ci cá se redicu mai pre susu de ver-ce lauda zelulu, constanti'a si abnegarea de sene a aceloru membrii, carii de la inceputulu infiintari ei acestei Asociatiuni, au contribuitu, nu numai cáttulu prescisu de Statute, ci si spele caletorieloru la locul adunariloru generali, care totu de una intrecu pre acelea.

Dupa acestea premise, datimi voia Domni si frati! a veni la insulu obiectu a cuventarii mele, la multiamit'a cu care nu nunumai noi orasienii dein Belgradu, ci toti romanii sí intrega Natiunea e detóre urditoriloru, fundatoriloru si tuturor membriloru acestei Asociatiuni. O chiamarea acést'a, la care s'aru cere unu talentu mai petrundiatoriu, si unu barbatu mai bene deprinsu in artea oratoriei decatu mine, si acést'a pentru aceea, pentru ca meritulu, ce si lu cástigara si castiga acei barbati urditori fundatori sí intretienetori ai Asociatiunei, e asia de mare, pre cáttu de inaltu, bunu si folositoriu e scopulu, pentru care s'a infiintiatu si constituitu acést'a, care e literatur'a romana si cultur'a poporului romanu; spre a a-

rată si conprobă acést'a e de ajunsu a constată că nece una natiune dein câte au figuratu pana acum pre faci'a pamentului, nu s'a pututu inaltia la o culme ore-care de cultura si perfectiune, care sunt adevarat'a chiamare a omenimei,—déca nu au avutu literatura, pentru ca literatur'a pentru limba, e ceea ce e limb'a pentru gura, si intielegentia omenesca, ea e organulu vietii si intielegentiei unei natiuni.

Precum unu omu care nu póte vorbi, nu se póte întielege de locu seau forte cu greu cu alti ómeni, asia unu poporu, asia o natiune fia câtu de mare si si potenta fora literatura e muta si surda, e barbara pentru ca nu se intielege nece pre sene, nu póte se intielega nece pre altii. Fora literatura nu e posibilu invetiatur'a, instructiunea si cultur'a, seau déca acestea suntu posibilu pentru unii pucini, carii au midilóce a se instrui, si cultivá in alte limbe, ele suntu neposibili pentru o natiune fia a aceea mai mica, cum e de esemplu a nóstra seau mai mare, cum e cea rusesca.

Dein care de sene urméza că literatur'a e celu mai scumpu odoru, dein câte odore póte avé o natiune pre pamentu, ea e oglind'a, in care se vede o natiune nu numai in presentu, ci se va vedé chiaru si déca sórtea ar' vrea a o sterge de pre faci'a pamentului. Republicele Greciei, si Republic'a Romana dein preuna cu Imperiulu Ocidentalu si Orientalu au disparutu de pre faci'a pamentului, dar' literatur'a elena, si latina le representa si le voru mai representá in vecii veciloru, cá unele funtani de apa via, la care au alergatu si voru alergá totu deuna cei insetati de scientia, si de totu soiulu de cunoscientia si instructiune.

Dein contra unde sunt urmele Uniloru, Tata-
riloru, Gepidiloru, si a celoru 9 semintii de barbari,
cari au bantuitu Europ'a si au devastatu provinciile cele
frumóse ale Daciei? nicairea, pentru ca ele nu au a-
vutu literatura, nu avura acelu farmecu, care léga
presentulu de venitoriu si eterniséza pre o natiune
in totu intielesulu cuventului.

Dreptu acea deca literatur'a unei limbe si a
unei natiune e unu odoru atátu de mare, unu tes-
sauru atátu de scumpu, si meritulu aceloru, carii
s'au determinatu a infiintiá mica templa pentru in-
curagiarea acesteia, e demnu de multiamit'a si recu-
noscinti'a nóstra. Si inca cu atáta mai demnu, cu
cátu a fostu mai lungu tempulu, care a trecut pana
a se face acést'a, nu numai pentru ca in alti tempi
ar' fi lipsitu midilócele, ci pentru ca a fostu si e a-
táta de greu a se lapedá ómenii de ambiúnea, de
a figurá de totu atátia luceferi ai Natiunei, si a
nu vré cunósce nici o autoritate, despre care nu e
loculu a vorbí aici mai multu si mai departe.

Si inchiindu, se oramu intre altii, dile multe si
fericite Barbatiloru, carii stau in capulu ace-
stei Asociatiuni, cá se póta si de ici inainte si
inca mai cu multa luare amente, conduce lucra-
rile acestei tenere mladitie a Natiunei, care numai
asia va prosperá, déca va fi condusa de o mana
intielépta, si spriginita dein tóte partile si cu tóte
puterile. Se traiesci Escelentia Ta!

A x e n t i e S e v e r u m p .

C.

Raportulu.

Secret. II. despre lucrarile si decisiunile mai insemnate ale Comitetului Asoc. in decursulu an: 186⁵/₆.

A.)

Amesuratu §-lui 32. lit. g) dein statutele Asoc. trane, subscrisulu pre bas'a protocolului siedintieloru lunarie ale Comitetului Asoc: are onore a aduce la cunoscianti'a On. adunari gen. lucrarile si decisiunile cele mai importanti ale Comitetului pre restempulu unui anu de dîle, adeca: dela adunarea gen. dein an. tr. tenuta la Abrudu, pana la adunarea gen. presente, vine deci in ordine cronologicu.

I. Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tenuta in 3 Octobree c. n. 1865.

Comitetulu in ast'a siedintia s'a ocupatu mai inainte de tote cu punerea in lucrare a Concluseroru adunarei gen. tenue la Abrudu in an. tr.

Deci cetinduse dein positiune in positiune bugetulu preliminaru dein partea adunarei gen. dela Abrudu dein an. tr. pre an. Asoc. 186⁵/₆, s'a luat mesurile necesarii, atâtu pentru impartirea stipendialoru preliminate pentru an. scol. 186⁵/₆, câtu si pentru asemnarea la cass'a Asoc. a solutiuniloru

prelimate, conformu cu § 32 lit e) dein statutele Asoc. si anume:

1) In puterea § 59, Comitetulu Asoc. a asemnatu la cass'a Asoc. esolvirea urmatorieloru sume prelimate pre an. 185⁵/₆ dein partea adunarei gen. dela Abrudu, sub p. XXII pos: 1—4 inclusivu.

a) Onorariulu anuale a Secret. II de 200 fl.

b) Spesele pentru trebuintiele Cancelariei Asoc. si plat'a servitoriului, la olalta in suma de 150 florini v. a.

c). Plat'a unui scriitoriu stabilu in Cancelaria Asoc. in suma de 100 fl. v. a. si in urma,

d) 60 fl. v. a. pentru in avutirea museului dein Blasiu, prelimitati inca pre an. 186⁴/₅ inse nescosi.

2) In puterea §§ 60, 61, se dispuse publicarea de concursuri pentru impartirea stipendialoru prelimate dein partea adunarei gen. dela Abrudu pre an. scol. 186⁵/₆ sub p. XXII pos. 6—8 si anume: pentru unu stipendiu de 300 fl. v. a. destinatu pentru unu teneru, carele se va consecra studialoru politechnice; pentru 4 stipendia de cate 100 fl. v. a. destinate pentru auditorii de drepturi, cum si in fine, pentru 2 stipendia de cate 50 fl. v. a. destinate pentru doi gimnasisti. Tote aceste cu terminulu pana in 1 Novembre 1865.

Cu ast'a ocasiune veni la pertractare si impartirea unui stipendiu de 300 fl. v. a. prelimitatu dein partea adunarei gen. dela Abrudu, pentru scol'a reala, inse dupa ce in protocolulu adunarei gen. nu se insemna apriatu nece locul, ca unde se studieze unu tare teneru, in patria ori afora de patria? si

altfeliu testulu protoc. adunarei gen. in astu respectu fiindu cam ambiguu : asia dupa desbateri mai indelungate, Comitetulu aflà cu cale a amanà deocamdata publicarea concursului pentru acelu stipendiu, cu aceea decisiune, cá acelu obiectu, se se iae la o noua pertractare in siedinti'a viitoria a Comitetului, in care membrii Comitetului anume provocati, adunanduse in unu numeru mai completu, se se aduca o decisiune meritoria in acestu obiectu.

3) Prin §. 63 se decide resolvarea petitioniloru si concurselor pertractate de adunarea gen. dela Abrudu, conformu cu conclusulu aceleia. Aceste petitioni si concurse se referira parte la conferirea unui stipendiu stenograficu de 50 fl. v. a. parte la asemnarea de remuneratiuni dein cass'a Asoc. pentru unii invetiatori populari, cari dovedira progrese considerabile in cultur'a pomiloru. Tote aceste petitioni si concurse, conformu conclusului adunarei gen. motivatu cu restringerea necesaria a bugetului in sensulu § 26 de in statute, se resolvira in modu negativu.

4) Prein § 64 se aduse decisiune, cá conclusulu adunarei gen. dein Abrudu relativu la unificarea ortografiei romane, estragunduse dein protocolulu adun. gen. in totu coprinsulu seu, se se comunice cu Inelitul Directoratu al' Asoc. literarie dein Aradu, ceea ce sub Nro 162/865 al' protocolulu agendelor, se si duse in deplinire.

5) Prein § 65 se decise a se comunicá conclusulu adunarei gen. relativu la compunerea unui dictionariu etimologicu si a altui dictionariu in trei limbi ale patriei, cu Domnii Sav'a Barcianu

Popoviciu si Vis: Romanu, carii avura bunatate a infacisiá adunarei gen. nescari probe tiparite, dein unu dictionariu in doue limbe, ce au de cugetu al' edá la lumina.

6) Prein § 67 se facura dispositiunile necesarie pentru predarea bibliotecii Asoc. dein partea fostului Archivariu si Bibliotecariu al' Asoc. Vis: Romanu, in primirea nou alesului Archivariu si Bibliotecariu Nicol. Cristea, denuminduse spre acestu scopu o Comisiune deintre membrii Comitetului.

Aceste fura lucrarile mai importante a susu numitei sieđintie lunarie a Comitetului.

II. Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tienuta in 15 si 16 Novembre 1865.

Acést'a siedintia se ocupá mai alesu cu impartirea stipendialoru Asoc. preliminate dein partea adunarei gen. pre an: scol. 186⁵/₆. Cu privire la acestu obiectu de importantia, Comitetulu Asoc. precum cu alte ocasiun, asia si acum si-defipse cá puncte de manecare principiile statorite in conclusulu adunarei gen. dela Brasiovu 1862 p. VI. cum si conclusele Comitetului emanate in anii precedenti, totu pre bas'a aceluor principii. In urmarea acestor'a stipendiale Asoc. se conferira urmatoriloru concurenti.

a) Cele 2 stipendia de cate 50 fl. v. a. destinate pentru 2 gimnasisti, se conferira teneriloru: Stefanu Torpanu studente la Gimnasiulu dein Blasiu in clasa a VIII si Ioachim Fulea

studente în a VIII clasă la Gimnasiul c. r. de stat de în Sibiu; cel de antani a avut și în an. scol. precedente același stipendiu.

b) De între cele 4 stipendii destinate pentru Juristi, s'a conferit numai 2 în ast'ă ședință și anume tinerilor: **G e o r g i u G e r a s m u R u s u** ascultor de drepturi la Universitatea c. r. de în Vien'a în an. al' II-lea, și lui **N i c o l. O l a r i u** ascultor de drepturi la c. r. Academia de în Sibiu. érași în an. al' II-lea. Ambii acestia le avură și în an. scol. precedente. Er' cele alalte două stipendii de câte 100 fl. v. a. remăseră de ocamdată în suspensă, de în cauză, că în privință a competenților la acele stipendii și anume în privință a lui **I o a n e N e c h i t'a** și **P r o c o p i u L a z'a**, cari le trăseră și în an. scol. precedente, și caror'a amesurată concluzelor Comitetului aduse în anii trecuți, nu li se puteau subtrage avutele stipendii foră de cauză întemeiate, se ivise faim'a, că ar' trage și alte ajutoarea de în fondul Mocionianu seau al' Asoc. literare aradane. Deci Comitetul spre linișcirea sa, cum și consecvente principiului ștoritoru, că numai atari tineri se se împartășescă de stipendiale Asoc. cari nu se bucură de alte stipendii, susu numitoru tineri competenți, numai atunci le a decisă asemnarea avutelor stipendii, după ce mai antani pre bas'a informațiilor demne de totă credință, s'a convinsă că aceli tineri întră adevărul nu se bucură de stipendii de în alte fonduri (vedi §§ 73.74, ședință de în 15 Nov. 1865 confer. cu § 3 de în ședință de în luna lui Ianuaru 1866).

c) Stipendiul de 300 fl. v. a. destinat pentru unu tineru ascultor de științele tehnice

s'a conferitu tenerului Dionisiu Radesiu gimnasistu absolutu cu testimoniu de maturitate. Dar' acestu teneru dein cauza, cã stipendiulu i s'a asemnatu numai in 15 Nov. 1865, nu s'a potutu presentã cu ocasiunea inceperei cursului de invetiamentu la Institutulu politechnicu dein Vien'a, er' mai tardiu nepriminduse la cursu pre an. scol. 186⁵/₆, asia ne tragandu nece stipendiulu asemnatu, acel'a a remasu pre an. scol. 186⁵/₆ in vacantia (vedi § 73 dein siedniti'a mai susu insemnata.)

d) Totu in ast'a siedintia, cu ocasiunea impartirei stipendialoru, venira la pertractare si desbatere si rogarile teneriloru doctorandi la facultatea filosofica in Vien'a: Ioane Dragomiru si Nic. Popu, cari ambii in anii trecuti avura stipendia de cate 300 fl. dein partea Asoc. si pre carii On. adunare gen. dela Abrudu, pote dein lips'a informationiloru, cu ocasiunea preliminariei bugetului pre an. 186⁵/₆ i trecuse cu vederea. Unulu dein acesti teneri, ce e dreptu si-tramese rogarea sa de a drep-tulu la adunarea gen. inse aceea s'a primitu la Cancellari'a Asociatiunei numai dupa. adun gen. in 3 Sept. an. tr.

Luanduse deci cererile astoru teneri la pertractare scriosa, Comitetul Asoc. se aflã indemnatu dein motive destulu de ponderose, pre numitii teneri a nui lasã lipsiti de totu ajutoriulu, tocm'a pre atunci pre candu eli se aflã in positiunea cea mai critica si aproape de a ajunge la met'a dorita. Deci Comitetul, fiendu de convingerea, cã si adunãrea gen. cându ar' fi fostu informata despre impregiurarile numitiloru teneri, inca de siguru learu fi aplacidatu avutele stipendia, considerandu si aceea, cã Asoc:

conferesce stipendiale sale teneriloru demni pana la finirea cursului, cá si ori care asiediementu de ast'a natura; considerandu in fine si aceea impregiurare, cá conclusulu adunarei gen. dela Abrudu referitoriu la stipendiulu de 300 fl. destinatu pentru scol'a reala e atátu de generale in forma, incátu Comitetului i fú preste potentia a se orientá in privinti'a punerei aceluasi in lucrare: asia Comitetulu dein astea motive in poterea §. 75 se aflá indemnatu celi 300 florini v. a, prenotati pentru scól'a reale, ai conferi pre an. scol. 186⁵/₆ recurrentiloru teneri doctorandi: Ioane Dragomiru si Nic. Popu câte 150 fl. v. a. la unulu.

Cele alalte lucrari ale Comitetului dein ast'a siedintia se referira la sfacerile asia numite curente cum: presentarea cassei Asoc. si raportulu despre sumele intrate cá taxe anuali la fondulu Asoc. (vedi §§-ii 71. 78.)

III Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tienuta in 5 Decembre 1865.

Dein ast'a siedintia vienu a se mentiuná urmatoarele lucrari si decisiuni ale Comitetului.

a) Prein § 80 se decise, cá bani disponibili ai Asoc. se se eloceze in obligatiuni de ale b a n c e i i p o t e c a r i e, fiendu ca aceste dau o garantia mai secura facia cu eventualitatile posibili.

b) Prin § 81. se decise tiparirea membriloru Asoc. cum si a colecteloru si oferteloru facute in favorea Asoc. in un'a consemnatiune separata, cá asia acést'a se se pota lati prein tote angiurile locuite de romani.

c) Prein § 83. se fece dispoziție pentru elocarea sumusioarei de ofertu facutu pentru eternizarea memoriei laureatului poetu nationale Andreiu Muresianu. Aceea sumusiora de 56 fl. v. a. se depuse la cass'a de pastrare in Sibiu.

d) In urma celei alalte lucrari dein ast'a siedintia, se referira mai alesu la scontarea cassei Asoc. si raportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc. dela siedintia dein urma a Comitetului.

IV. Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tienuta in 2 Ianuariu 1866.

Deintre lucrarile acestei siedintie cá mai importante, se aducu la cunoscentia On. adunari gen. urmatoarele:

a) Comitetulu Asoc. comunicanduise dein partea Directoratului Asoc. liter. dein Aradu, scrisori'a Societatiei liter. dein Bucovin'a tramesa Asoc. lit. dein Aradu, cá respunsu relativu la stabilitatea unitatiei ortografice, se folosì de acést'a placuta ocaziune, cá conformu conclusului adusu in siedintia a II-a a adunarei gen. tienute la Abrudu in an. tr. se atraga de nou atentiunea barbatiloru nostri de specialitatea filologica, cá se nusi pregete a venì in ajutoriulu unei imbucuratorie si multumitorie deslegari a cestiunei ortografice, prein darea in publicitate, pre calea diurnaleloru romane, a productelor ingeniului, studialoru si esperientieloru sale, castigate pre terenulu filologiei romane. Si cu deosebire si indrepta Comitetulu Asoc. dorentia sa in astu respectu catra prea demnulu V. pre-

siedinte al' Asoc. cá Presiedinte al' sectionei filologice, a carui constituire se decretase inca in adun. gen. tienuta la H a t i e g u in an. 1864 (vedi § 2 prot. siedintiei Comit dein 2 Ian. 1866.)

b) Comitetulu luà mesurile necesarie pentru tiparirea acteloru Asoc. cum si a consemnarei despre membrii si ofertele facute in favorea Asoc. in sensulu unui conclusu a adunarei gen. dela Abrudu an. tr. p. XXIX si anume prein § 4 a decisu, cá actele Asoc. se se tiparesca in 500 esemp. er' consemnarea membriloru, dein respectulu, cá acést'a consemnare, impartinduse in tote partile locuite de romani, natiunea se aiba ocasiune a cunosce pre barbatii sei cei devotati in favorea spriginirei acestui institutu de cultura nationale, se decise a se tipari in 1000 esempl. impartinduse gratis.

Acelu conspectu despre membrii si bene-factorii Asoc. nostre e unu elaboratu facutu pre bas'a acteloru Asoc. si infacisieza icon'a cea mai via despre starea presenta a Asoc. cum si despre progresulu seau mai hene regresulu seu dela prim'ai urdire pre unu restempu de 4 ani, pana la inchierea anului Asoc. 186⁴/₅, cu adunarea gen. tienuta la Abrudu an. tr.

Cu acea ocasiune se decise si tiparirea statuteloru Asoc. in 500 esempl. vedi § 4 protoc. siedintiei dein 2 Ian. 1866.

Cele alalte lucrari a le Comitetulu atingu presentarea Conspectulu despre starea cassei Asoc. cum si reportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc. dela siedinti'a trecuta.

V. Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. tienuta in 6 Fauru 1866.

In ast'a siedinti'a Comitetulu Asoc. s'a ocupatu cu afaceri asia numite curente cum: prezentarea conspectului despre starea cassei Asoc. reportarea despre pucinii bani incursi la cass'a Asoc. luarea mesuriloru necesarie pentru responderea unui legatu, testatu in favorea fondului Asoc. de repausatulu negociatoriu dein Brasiovu D. Georgie Ancanu cum si despre pertractarea obiectului privitoriu la o detori'a activa a Dlui Georgie Visi'a, daruita in favorea Asoc. inse ne esecutabile, pentru aceea cugetu chiaru si dein respectulu crutiarei tempului, a trece la siedinti'a urmatoria (vedi: §§ 9-17 dein protocolulu siedintiei resp), urmeza

VI. Siedintialunaria a Comitetului Asoc. tienuta in in 6 Martiua. c.

Dein ast'a siedintia subscrisulu raportatoriu are viu'a bucuria a aduce la cunoscenti'a On. adunari gen. cumca Comitetulu acestei Asoc. a primitu cu ceea mai profunda placere incunoscentiarea Rm. D. V. presiedinte a acestei Asoc. despre edarea unei foi filologice si istorice, si ca totu de odata se afla motivatu a decide, ca la adunarea gen. presente, se recomande cu tota caldur'a spriginirea acestei foi, prein asemnarea unei subventiuni amesurate inpregiurariloru fundului Asoc. Comitetulu crede, ca si implinesce numai o detoria scumpa facia cu literatur'a si cultur'a natiunale, candu in acestu

raportu anuale trage cea mai incordata atentiune a On. adun. gen. asupr'a susu numitei foi filologice, cu atatu mai vertosu cu catu ca aceea are important'a misiune de a contribui in modu insemnatu la fericit'a si multiamitori'a deslegare a cestiunei privitorie la unificarea ortografiei romane, o cestiune acest'a de importantia vitale pentru prosperarea si viitorulu durabile al literaturii si culturii romane (vedi. § 19 continatoriu de resp. conclusu).

Totu in susu numit'a siedintia s'a facutu dispositionile necesarie pentru incassarea unei sume de 100 fl. v. a. testata in folosulu fondului Asoc. de repausatulu D. negociatoriu dein Brasiovu Georgiu Ancanu, acarui nume si memoria prein ast'a fapta nobile s'a eternisatu in analele acestei Asoc. nationale (vedi §. 20.).

In ast'a siedintia s'a defiptu si pretiulu acteloru adun. gen. dein an. tr. ce s'a datu in tipariu, folosinduse Comitetulu si de ast'a ocasiune, spre a atrage atentiunea barbatiloru inteligenti si mai alesu a membriloru acestei Asoc. ca se benevoiesca a veni in ajutoriulu sporirei fondulu Asoc. prein cumpararea acteloru acelei'a, care inca parte insemnata jacu nevendute in Archivulu Asoc. (vedi § 20.)

Cele alalte afaceri ale Comitetulu dein ast'a siedintia se referira mai alesu la presentarea conspectulu despre starea cassei Asoc. (§ 18) cum si la reportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc. ca tacsé anuali, cu care ocasiune merita distincta mentiune aceea fapta, ca D. Protopopu Ioan Hanea, carele si pana atunci sia platitu regulatu tac-

sele anuale, in sume mai mari de catu cele prescrise prein statute, acum in numit'a siedintia, depunendu la cass'a Asoc. sum'a de 100 fl. v. a in obligatiuni urbariale, se facu membru ordinariu pre v i e t i a a acestei Asoc. O fapta demna de tota imitatiunea si dein partea altoru conatiionali (vedi. §§ 24, 25, 26).

In lun'a lui Aprilie a. e. nu s'a potutu tiené siedintia dein partea Comitetului Asoc. fiendu impedcati unii deintre DD. membri a luá parte la siedintia.

VII Siedintia a Comitetului Asoc. t i e n u t a i n 8 M a i u a . e .

Dein ast'a siedintia merita a se amenti aici urmatoriele locuri.

a) Prein conclusulu Comitetului de sub § 31, vreo 40 Comune dein Comitatulu Albei de susu, care inca in an. 1863 se deobligasera prein obligatiuni formali a contribui la fondulu Asoc. pre unu restempu de 5-6ani, pre fiacare care anu, unu cuantu anumitu de 4, 5—10 fl. v. a. si de atunci uitasera a-si satisface deobligatiunei sale: fura provocate prein D. Colectoriu resp. cá se respundia catu mai curendu cuanturile restante. Dar' cu parere de reu debue se constatezu, cá acést'a provocare, pan'acum nusi avu resultatulu doritu.

b) Prein conclusulu espresu in § 32, se denumi o Comisiune pentru elaborarea bugetului pre an. Aşoc. inceputu cu present'a adunare, cum si pentru elaborarea programei pentru lucrarile acestei adunari (vedi. siedintia'a a VIII a Comitetului).

c) Prein conclusulu de sub § 33 se conferi

tenerului **A n d r e i u C o s m ' a** Iuristu in al' II-le
 anu la Universitatea regia dein Pest'a, restulu de
 stipendiu in suma 50 fl. v. a. devenitu in vacantia
 prein repausarea Iuristului **P r o c o p i u L a z ' a**.

d) Prein conclusula de sub § 37 DD. mem-
 bria ai Asoc. si resp. DD. Colectori fura postiti a
 face dispositiunile necesarie pentru procurarea Con-
 spectului despre membrii si benefactorii Asoc. ce
 se impartira gratis.

e) In fine mai meriteza a se aduce la cunos-
 cienti'a On. adun. gen. cá unu faptu imbucuratoriu
 dein ast'a siedintia, aceea, cá repausatulu D. nego-
 tiatoriu dein Pest'a **I o a n e M u t o f s k i** petrunsu
 de nobilulu semtiu filantropicu, a testatu pentru Asoc.
 sum'a de 250 fl. v. a. cari bani s'a si incassatu
 numai decátu (vedi § 40).

Cele alalte concluse dein ast'a siedintia, co-
 prente in §§ 30, 34, 35 36, 38 si 39. se referescu
 la afacerile curente ale Comiteturui, cum: presentarea
 cassei Asoc. raportulu cassei despre interesele in-
 trate la fondulu Asoc. dupa couponii obligatiuniloru,
 ce se afla in proprietatea Asoc; tote aceste se potu
 vedé in raportulu si ratiociniulu anuale al' cassei
 Asoc.

Voiu trece asia dara la

VIII Siedintia lunaria a Comiteturui

Asoc. tienuta in 5 Iuniu a. c.

Acést'a siedintia s'a ocupatu afora de presen-
 tarea conspectului despre starea cassei Asoc. (§ 41.)
 si reportarea despre sumele incurse la fondulu Asoc.

(§ 43), singuru numai cu desbaterea programului pentru adun. gen. presente, carele s'a statoritu intocma, dupa cum lu veduramu publicatu in diurnalele natiunali.

IX Siedintia lunaria a Comitetului Asoc. t i e n u t a i n 4 I u l i u a . c .

Deintre lucrarile Comitetului Asoc. in ast'a siedintia afora de presentarea conspectului despre starea fondului Asoc. (§ 45) si afora de raportulu regulatu despre banii incassati dela siedinti'a trecuta (§ 51), vienu a aduce la cunoscienti'a adun. gen. doue concluse, deintre care unulu si anume § 46, privesce unu opu economicu intitulatu „viti'a cultivata.“ elaboratu de Ioane Chitu oficialu dominalu in H o l l o d , Comitatulu Bihariei in U n g a r i ' a . D. autoriu avu bunatate asi tramete opulu seu spre esaminare la Comitetulu Asoc. Comitetulu Asoc. amesuratu detoriei sale de a apretiá ori ce producta privitoriu la cultur'a poporului romanu, cum si conformu § 32 lit. b) dein statutele Asoc. numitulu opu l'a predatu spre cercetare unei Comisiuni cu aceea insarcinare, cá despre valoarea seuu meritulu aceluasi, se reporteze in un'a dein siedintiele urmatorie a Comitetului.

Er' celu alaltu concludu espresu in § 48 privesce pre acei DD. Colectori ai Asoc. cari capetandu spre vendiare acte de ale Asoc. inca dein an 1864, 1865, pan'atunci nu tramesera nece pretiulu actelor, de cum va lea vendutu, nece ceva raportu in privinti'a starei lucrului. Acesti P. T. DD. fura

postiti cu tota onorea, pre calea diurnaleloru natiu-
nale, a tramete seau pretiulu acteloru vendute, seau
decumva nu lea vendutu, a reportá despre starea
lucrului. Comitétulu crede cá acestu conclusu fú adusu
atátu in interesulu fondului Asoc. cátu si in inte-
resulu tinerii unei evidentie continue in afacerile
privitorie la Asoc. armeza

X Siedintia lunaria a Comitétului Asoc. t i e n u t a i n 7 A u g u s t u a . c .

In ast'a siedintia a Comitétului, afora de pre-
sentarea conspectului despre starea cassei Asoc.
pre tempulu acestei siedintie, si afora de raportulu
despre banii incursi la Asoc. dela siedinti'a dein
urma §§ 53. 61. s'a pertractatu urmatoriele:

a) Prein § 54 s'a statoritu proiectulu de bu-
getu preliminaru pentru anulu Asoc. 186⁶/₇. carele
prein acest'a se asterne On. adunari gen. spre des-
batere si acceptare.

b) Prein § 55 s'a luatu spre placuta scientia
testimoniale despre progresulu imbucuratoriu in stu-
dia a teneriloru stipendiati ai Asoc. A n d r e i u
C o s m ' a Iuristu in an al' II-lea la Uuiversitatea
regia dein P e s t a , a lui G e o r g i u G e r a s m u
R u s u , Iuristu in al' II-lea anu la Uuiversitatea
dein V i e n ' a , si a lui S t e f a n u T o r p a n u g i m -
nasistu absolutu la Gimnasiulu dein Blasiu.

c) Prein § 58 s'a primitu cu cea mai via pla-
cere, incnoscientiarea facuta in scrisu prein D.
protop. Ioane H a n e a , cumca Doctorele de medicina
Ioane A r s e n i u , dapa tenorea unui scrisori dto

Mexico H u a u c h i n a n g o 15 Maiu a. c. a depusu la cass'a de statiune a corpului de voluntari austriaco-belgici, in imperiulu mesicanu, un'a suma de 100 taleri destinati pentru fondulu Asoc. producandu si unu certificatu dela susu numit'a cassa despre sum'a depusa. Comitetulu n'a lipsitu a face dispositiunile necesarie pentru incassarea acelei sume dar' cu tote aceste pan'acum inca nu s'a potutu incassá.

d) Prein § 59 se aprobá raportulu presente a Secret. despre activitatea Comitetului Asoc. pre unu restempu de unu anu de dile. Acestu raportu representa icon'a cea mai fidela si pre catu se pote mai detaiata a activitatiei Comitetului Asoc.

Aceste suntu afacerile mai importanti ale Comitetului Asoc. pre restempulu de unu anu de dile, adeca dela adunarea gen a Asoc. tienuta la Abrudu in 27—29 Augustu 1865 pana la adunarea gen. presente.

II.

Dupa acest'a subscrisulu si-iá voia in fine a mai adauge aici ceva si despre starea Asoc. cu privire la numerulu membriloru sei.

Aici me vediu costrensu a constatá cu parere de reu, cumca numerulu membriloru Asoc. in locu de a cresce graduatu, in locu de a progresá, a totu scadiutu graduatu, dein anu in anu, cu tote cá Comitetulu a luatú tote mesurile potentiose spre prosperarea Asoc.

Caus'a acestei scaderi ai membriloru Asoc. crediu, cá nu vá fi jacundu atátu in lips'a de zelú,

in indiferentismu facia cu acestu paladiu al' cultu-
rei romanului, câtu mai alesu in impregiurarile tem-
pului cu totulu nefavoritorie. Deci e sperantia că
devenindu impregiurarile timpului mai favoritorie,
barbatii romani inca voru emulá de nou in entusi-
asmulu loru pentru acestu institutu national, pen-
tru acestu paladiu sacru al' limb e i s i l i t e r a -
t u r e i r o m a n e, pentru acestu institutu, carele
are o devisa atátu de nobile atátu de sublima, a-
tátu de fericitoria pentru viitoriulu natiunei ro-
mane.

Se vedemu dara starea presente a membriloru
Asoc.

Precandu in an. tr. pre tempulu adunarei gen.
dela A b r u d u, Asoc. numerá preste totu numai
280 membrii, firesce unu numeru acest'a forte
micu, facia cu numerulu membriloru Asoc. in anulu
antaniu dupa urdirei, carele se suiá la cifr'a considera-
bile de 867 membri, pre atunci pre anulu acum inchiatu
adeca pre anulu $186\frac{5}{6}$, deabia numera Asoc. nos-
tra 225 membrii. Deincarii 29 fundatori, 159 ordinari
si 37 m. onorari.— Deintre membrii ord. 27 insi
suntu membrii pre tota viati'a, fiendu ca au pla-
titu odata pentru totu deauna capitalulu prescisu
prein statute, er' celi alalti suntu m. ord. pre an. cur
 $186\frac{5}{6}$, ce espireza cu present'a ad. gen., fiendu ca
au respunsu pre an. acest'a, tacs'a de 5 fl. prescisa
prein § 6 p. b) dein statutele Asoc. Deintru acelia
inse suntu membrii noui, adeca, cari numai pre an.
cur. al' Asoc. au respunsu mai antaiu tacs'a pre-
scisa, urmatorii: a) D. G e o r g i u L a s z l o presie-
dinte la sedri'a distr. in Fogarasiu m. ord. nou
cu 5 fl. b) D. Dr. I o a n e B o r c e a Concepistu

advocatului în Sibiu, m. ord. nou cu 5 fl. c) apoi Comunele române: Bistr'ea, Ponor elu și Vidr'ea de Josu, toate cu câte 5 fl. v. a. Spre a corespunde §-lui 23 lit d) din statute, subscribului are onore pre acesti m. noi ai aduce prein acést'a la cunoscinti'a On. adunarei gen. spre ai acceptá în numărul m. ordinari ai acestei Asoc.

Deci luam în considerațiune, că care ținuturi seau locuri române suntu mai bene reprezentate în acestu asediamentu de cultura, pre bas'a prot. de membrii, aflam a fi reprezentate pre an. Asoc. 186 $\frac{5}{6}$ următoriele locuri: 1) Blasiulu cu 25 m. 2) Brasiovulu cu 9 m. 3) Sibiulu cu 22 m. 4) Clusinulu cu 12 m. 5) Sasureginulu cu 12 m. 6) Muresiu—Osiorheiulu cu 12 m. 7) Abrudulu cu 8 m. 8) Orastia cu 7 m. 9) Campeni cu 6 m. 10) Zlatn'a cu 4 m. 11) Pest'a cu 8 m. 12) Viena cu 4 m. 13) Tier'a rom. cu Moldova cu 21 m. din cari, cea mai mare parte suntu m. onorari 14) Cernantiu cu 4 m. 14) Fogarasiulu cu 13 m. 16) Lugosiulu cu 3 m.

Cele alalte locuri și ținuturi suntu mai puțin reprezentate.

Deci mi inchiu acestu raportu cu acea ferbente oftare, că acestu asediamentu nationalu, se înainteze cu pasi securi și imbucuratori catra nobilulu seu scopu, carele e: prosperarea culturi și literaturii nationale romane.

Sibiu 25 Augustu m. 1866.

Ioane V. Rusu mp.

Secr. II, al' Asoc. trane romane.

Raportulu.

bibliotecariului despre starea bibliotecii Asoc.

Onorabila Adunare generala!

Avendu norocirea de a fi alesu in anulu trecutulu prein conclusulu Ad. gen. dela Abrudu dein siedintia II dein ²⁹/₁₇ Aug a. tr. Nr. XX de bibliotecariu si archivariu al' Asociatiunei tranne pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu, simtiu dotori'a, mai antaiu de ami esprime aici in fatia onorabilei Ad. gen. recunoscinti'a pentru aceasta onorifica incredere, dupa aceea in scurte cuvinte de a espune unele date atingatore de activitatea mea in cualitatea acest'a.

Dupa cum se vede dein protocolulu siedintiei comitetului Asociatiunei tranne pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu, tienute in 3 Octobre 1865 § 67 sub acestasi datu mi se impartasi dein partea onoratu aceluia si alegerea susmemorata; biblioteca inse o primiiu dupa cum arata actulu de transpunere dto. 14 Decemvre dein manile dloru comisari ordinati spre acestu scopu de onor. Comitetu in persoanele DD. Zacharia Boiu Parochu si Profesoru si Dr. Nemesiu advocatu si adeca 215 opuri trecute in catalogulu cartiloru bibliotecii Asoc. tranne de antecesorele meu D. Visarionu Romanu si si altele apoi pana la posit, 278 a memoratului

catalogu trecute de susu laudat'a comisiune; la ce trebuie se observu, că positiunea 216 s'a trecut cu vederea si că erorea acest'a o am observatu numai cu ocasiunea compunerii acestui raportu.

Dela positiunea 279 pana la 341 suntu apoi cartile sosite dela tempulu de candu amu primitu bibliotec'a asuprami.

Detori'a si dorinti'a mea cea mai mare aru fi fostu, că se potu stá astadi inaintea on. Ad. gen. cu ceva mai esactu decatu cele de pana aci. Dorinti'a mea adeca aru fi fostu, că se me potu presentá cu unu conspectu evidentu despre averea nostra in carti seau opuri clasificate dupa tenorea loru cualitativa si dupa numerulu tomuriloru. Inse pentru clasificarea aceasta mi a lipsitu si tempulu si spatiulu.

Onor. Ad. gen. se nu mi ieae acast'a dreptu de o escusa asia de desu intrebuintiata in viatia. Tempulu dicu pentru aceea, pentru ca spre a clasificá asia ceva se cere mai multu decatu a luá cartile dupa intitulatele loru dein respectivulu catalogu; se cere a le trece prein censur'a ore carei critice si acest'a chiaru si in interesulu spatiului, pentru ca voru fi si de acele carti, care nu merita a fi numerate intre opurile bibliotecii nostre.

Bibliotecariulu prein acést'a nu vrea se-si insusiasca dreptulu de censurare, pentruca acést'a remane in bun'a chibzuire a onor. Ad. gen.

Dein partemi la venita ocasiune, deca mi va fi concesu inca asi indrasni a aratá o modalitate, prein carea se aru poté pune asia ceva in lucrare in folosulu bibliotecii si in folosulu chiaru alu membriloru zelosi ai Asociatiunei nostre.

Ori care aru fi modulu unei atari puneri in rendu a cartiloru bibliotecei, tempu se recere.

S p a t i u l u. Acest'a inca mi erá de lipsa. 341 opuri, unele de mai multe tomuri voluminoase seau fascicule, ocupa spatiu multu, vrendu se le asiedie omulu in ordine. Dulapul ce sta in cancelari'a Asociatiunei la dispositiunea bibliotecariului e asia de micu, incatu indesandu cartile duplu si triplu de multe ori parasindu si sirulu loru dupa numerulu respectivu,—nu le incape. Unele dein acést'a cauza stau libere pre mes'a bibliotecariului. Classificanduse cartile este de lipsa cá se se puna dupa clasele respective de asia incátu se pota fi totu deun'a in evidentia; caci numai asia va fi bibliotec'a, biblioteca, almintrea ea devine unu magazinu de carti.

Dein cartile improtocolate de mine mi permitu pana la o esacta publicare a aminti:

1 de opurile sosite dela c. r. Academia de scientie dein Vien'a si adeca:

a) Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften pre anulu 1865, parte de clas'a matematica si istor. nat. parte de clas fil. iat.

b) Archiv für Kunde oesterreichischen Geschichtsquellen v. der zur Pflege vaterländischer Geschichte aufgestellten Comission d. kais. Akad. der Wissenschaften;

c) Fontes rerum austriacarum; Denkwürdigkeiten der kais. Akadem. der Wissenschaften de clasa matem. si istor-nat.

2 Istori'a pentru inceputulu romaniloru de **P e t r u M a i o r u** daruita de **D. S a v ' a P o p o v i c i u B a r c i a n u**. Par. in Resinari si Ass. cons.

3 Tesauru de monumente istorice pentru Romani'a de A. P a p i u I l u r i a n u, fascioarele VIII, IX si X pre lunile Maiu, Iuniu, Iuliu 1865 tom III.

4 Zkft, foia septemanzaria politica, 51 de fascicule. deintre cari lipsescu a 47 si 48, daruita de Rdmulu D. Prot. gr. cat. dein Sabiu I o a n e V. R u s u, Secretariu II alu Asociatiunei.

5 Vinu acum doue opuri cumparate inca dein anulu trecutu pre spesele proprie a le Asociatiunei; procurate inse de librariulu respectivu numai in anulu dein urma. Acestea cârti sunt.

a) Educati'a mumeloru de familia seau civilisati'a prein femei de L A i m é M a r t i n trad. de Dt. Negulici; b) Icon'a pamentului seau carte de geografia scrisa de I o a n n R u s u.

6) 3 cârti pentru scolele populare si adeca : a) carte de cetire pentru scolele populare de Z a c h a r i a B o i u Parochu si Prof. b) Elemente de istori'a Tranniei pentru invetiatori in scolele populare de I o a n e V. R u s u; c) Istori'a Ardealului pentru scolele populare de I o a n M o l d o v a n u Prof. Tote trei daruite de respectivii autori. In fine

7) o colectiune de carti daruita prein testamentulu de repausatulu Dimitriu Marcu fostu notariu in Salasce, care tote sunt trecute in catalogulu bibliotecei dela pos. 296 pana la 340. Dintre aceste sunt de interesu deosebitu urmatorele:

a) I. C Schuller Beleuchtung der Klagschrift der wal Bischöfe gegen die sächsische Nation (pos. 301).

b) Eder I. C. de initiis iuribusque Saxonum 1792 (pos. 302);

c) Ius publicum Hungariae auctore Grossing (pos. 314);

d) comentariu la patent'a urbariala dein 21 Iunie 1854 de I. P u s c a r i u (p. 315);

e) mai multe brosiurele, cari cuprindu legea comunala dela 1859; prescise la intreprinderi de meserii, fabrici si comereciu; diplom'a leopoldina trad. nemtiesce; articuli dietali dela dietele trane si ungare dela 1848; punctele regulative; conclusele univers. nat. sasesci dein 1861, tote in limb'a nemtiesca (pos. 316—323);

f) Protocolulu siedintieloru natiunei romane $13/1$ — $16/4$ Ian. 1861;

g) Satire de principele Cantemiru (cu o prefacia de interesu istoricu pos. 331.)

h) Országgyűlésének iromány könyv (pos. 340)

8) Despre scrierea limbei rumane de Titu Maiorescu (pos. 341).

Pre langa acestea mai am a aduce la cunoscinti'a onorab. Ad. gen doue daruiri facute Asociatiunei in monete antice si adeca:

1. Dlu Victoru Pipoșiu, acum Rationum consultoru la Directiunea montana in Closiu, a daruitu 10 bucati dintre cari 7 suntu dein tempulu imperatfloru romani. Dein ceste dein urma trei porta capulu si inscriptiunea Antoniniloru, un'a a lui C. M. Alexander. La 3 nu se potu ceti inscriptiunile dara de pre figuri se vedu capetele laureate a le imperatiloru romani. Mai suntu alte trei dein tempulu lui Carolu VI. imp. rom. tatalu imp. M a r i a T e r e s i ' a. Dein ceste dein urma la una se pote inca ceti inscriptiunea si se vede figur'a capului si a pagiu-rei; cele alalte suntu cu totul sterse si asia numai

dupa form'a si greutatea lor le am consideratu a fi depre unu tempu cu celelalte doue, tote suntu de argintu.

2. Totu asia de interesante si pentru anticitatea lor pote si mai interesante, sunt alte si e s e bucati iarasi de argintu, daruite Asociatiunei de Dlu Nicolau Ardoleanu notariu in Berza, comitatulu Aradului, aflate, dupa cum se vede dein comitiv'a Dlui mai susu laudatu, in vatr'a unei vali numite Inieu.

Dupa apreliarea mea tote se vedu a fi dein tempurile republicei romane; ba un'a despre care voiu referi ceva mai la vale, dein tempulu infiintiarei Romei, asia dara dein primele tempuri a le regiloru romani.

Marginile ce mi le prescrie unu raportu, dar' si tiermuritele mele cunoscintie numismatice, nu me lasa a stá la fia care dein aceste monumente precatu de vechi pre atatu de interesante. Atat'a numai cà, dupa o carte intitulata „Kurz gefasste Anfangsgründe zur alten Numismatik de Abbe Eckhel, —care carte Ilustritatea Sea Dlu Consiliariu de finantia P. Manu (carele si de altmintrea mi-a statu in ajutoriu, la cercetarea moneteloru), a avutu bunatate a mi o imprumutá,—purtandu cele mai multe dintrensele inscriptiunea Rom'a, le amu consideratu dein tempulu republicei. Si acum se vinu la acea unica despre care am facutu mai susu amintire. Aceea in facia porta unu capu barbosu, la cef'a acestui capu: inscriptiunea SABIN. In dosu deasupr'a e o stea. Mai in diosu trei figuri de omu. Doue representa doi barbati cu scuturi. In midiloculu lor se afla o femea

diometate ingenunchiata cu perulu fluturatu de ventu si la petiorele ei mai multe scuturi. De desubtu inscriptiunea abia legibila: TITVRI.

Semi fia permisu aici a adauge, că in cartea pomenita la pag. 54 se afla o descriere a acestei monete de altmintrea desemnata si pre tabl'a II (f. 25.) esplanativa a acestei cărți. Dupa aceea, si este evidentu că asia trebuie se fia, capulu barbosu, langa care Eckhel dice că inainte se afla inca si inscriptiunea TA, dara pre monet'a nostra este stersa, representá pre unu rege Sabinianu acarni nume intregu este Tatius. Partea dein dosu representa istori'a Tarpejei, carea a tradatu castelulu Romei descoperindu la doi Sabiniani, usi'a cea ascunsa, pentru promisiunea facuta adeca pentru bratiielele de auru, ce le purtá acestia la man'a stanga. Ei inse i au resplatitu mai tardiu aruncandui asuprâi scuturile loru, ce le purtá totu in man'a stanga. Scen'a este dar' de candu Sabinianii purtara resbelulu de isbanda asupr'a romaniloru, pentru caci cesti'a li a fostu rapitu femeile.

Despre unele minerale si petrefacte, ce se afla deja de multu in proprietatea Asociatiunei, aflu de prisosu a raportá de nou.

Nu potu se incheu fara de a atrage atentiunea on. Ad. gen. asupr'a daruitoriloru amintiti si a lasá in apretiarea on. Aceleiasi de ale aratá multiamita si recunoscintia.

Acesté aveam se le aducu la cunoscinti'a on.
Ad. gen.

Sabiiu 25 Augustu 1866

N. Cristea mp.

bibliotecariu etc.

E)

Raportu.

despre starea cassei Asoc. ratioci-
niulu cassei Asoc.

Prea onorata Adunare generale!

Dupa § 18-a statutelor Asociatiunei trane pen-
tru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu
am onore a pune pre mesa prea onoratei adunari
generale Raciotiniulu despre banii intrati, chieluiti
si remasi in restu, dela adunarea generala a V tie-
tientuta in Abrudu in 28 29 Augustu 1865. pana
in presente cu urmatoarea observare, cumca dein sum'a
de 2100 fl. preliminata pre acestu anu s'au chieluitu,
cum arata rubricile erogateloru dein Raciotiniu nu-
mai 1852fl 25xr; asiadara mai pucinu cu 247 fl. 75x.

Totu deodata me aflu indatoratu a raportá
prea onoratei adunari generale, cumca depositulu pen-
tru eternisarea memoriei repausatului poetu A n-
d r e i u M u r e s i a n u, care in anulu trecutu a
statutu in 56 fl. pana in presentu a crescutu pana
la 59 fl. 80 xr. si adeca: in una asemnatiune ipo-
tecaria de 50 fl. si 9 fl 80 x. pusi in cass'a de pas-
trare in Sibiu.

Mai pre urma am aduce la cunosciinti'a adu-
nariei generale, cumca dein manufacturile espuseti-
unei dein Brasiovu transpuse in Sibiu, s'au ven-
dutu in anulu acest'a in pretiu numai de 67 x, si
cumca D. negutiatoriu Dimit. Popovicu de

acolo, carele a avutu bunatate a luá acestea spre vendiare in folosulu Asociatiunei a facutu observare, cá ar' fi fórté necesariu, candu cu acelea manufacturi s'aru dispune astfeliu, cá micsiorenduse pretiulu, si impartinduse dein acelea manufacturi in parthii mai mici in mai multe locuri catu se póte mai curundu, -fiindea la Domniasá nu au trecere si altmintrilea, se voru stricá de totu.

Sibiiu 25 Augustu 1866.

C o n s t. S t e z a r u mp.

Capitanu in pensiune si Casieriu.

Cass'a Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultura poporului romanu.

Raciotiniu

Despre banii intrati, erogati si remasi ai Asociatiunei susu numite pro Anno 186⁵/₆ adeca dela adunarea generale a V-a tienuta in Abrudu in 28 29 Augustu 1865 pana 27 Augustu 1866 c. n.

Nr. curentu	Bancnote		Argentu		Auru		Asemnati- uni de ale Bancei Ipotecarie		Obligati- uni de statu		S u m ' a		
	fl.	cr.	fl.	cr.	buc.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
I n t r a t e													
i n v a l u t a a u s t r i a c a													
6	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	250	—
7	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	—
8	—	81	68	50	—	—	—	—	—	—	—	69	31
9	19	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	6
10	139	14 ⁵	—	—	—	—	—	—	—	—	—	139	14 ⁵
	39	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	6

D. negutiatoriu Io ane
M u t o v s k i de in Pest'a
Legate dela repositulu
D. negutiatoriu G e o r -
g i u A n c a u din Bra-
siovu.
7 Interese dela Obligati-
unile nationale
8 Interese dela Obligati-
unile Metaliques
9 Interese dela Obligatiu-
nile urbariale transil-
vane
10 Interese dela Obligati-
unile urbariale ungu-
rene

Nr. curentu	Intrate										Sum'a		
	Rancnote	Argentu	Auru	Asemna- tiuni de ale Bancei Ipotecarie		Obligati- uni de statu							
	fl.	cr.	fl.	cr.	buc.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
21	Pentru manufacturi ven- dute de ale espusetiunii dein Brasiovu												
		67											67
	Summa Intrateloru												
	4649	35 ₅	142	75	9	49	18100	5520				28461	10 ₅
Ero gate													
22	Servitoriului cancelariei simbria pro Augustu 1865 (vedi Nr. cur. 19)												
	5											5	
23	Secretariului a II-lea onorariulu anuale												
	200											200	
24	Secretariului a II-lea a- jutoriu pentru unu scrii- toriu stabili												
	100											100	
25	Secretariului II-lea												

Nr. curentu	Bancnote Argentin		Auru		Asemnatiuni de ale Bancii Ipotecarie		Obligatiuni de statu		Sum'a
	fl	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	
Erogate									
41	Argintulu schimbatu in Bancnote ad Nr. cur. 17								
42	Banii gata, cu carii s'au cumperatu asemnatiunile ipotecarie ad N. cur. 20.								
	2200	—	—	—	—	—	—	—	2200
	405	2 25	100	—	—	—	—	—	4152 25
	4649 35 ₅	142 75	9	49	—	18100	—	5520	—
	Sum'a Intrateloru								
	597	10 ₅	42	75	9	49	—	5520	—
	Subragandu Erogatele Remane la a VI-a Adunarea generata unu restu								
	Specificatiunea acestui restu								
	a) Bani gata								
									24308 85 ₅

Nr. curentu	Bancnote		Argentu		Auru		Asemnati- uni de ale Bancei Ipotecarie		Obligati- uni de statu		Sum 'a		
	fl.	cr.	fl.	cr.	buc.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.
in valuta austriaca													
In Banco Note	597	10 ⁵	—	—	—	—	—	—	—	—	—	597	10 ⁵
" Argentu	—	—	42	75	—	—	—	—	—	—	—	42	75
b) Asemnatiuni de ale Bancei ipotecarie	—	—	—	—	9	49	—	—	—	—	—	9	49
1. Asemnatiune a 10000	—	—	—	—	—	—	10000	—	—	—	—	10000	—
7. " a 1000	—	—	—	—	—	—	7000	—	—	—	—	7000	—
2. " a 500	—	—	—	—	—	—	1000	—	—	—	—	1000	—
1. " a 100	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	100	—
c) Obligatiune de statu	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	—	200	—
2. bucati metaliques a 100	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	—	200	—
2. " cu sorti de lote- ria Nr. 504 si 1592 a 400	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	—	200	—
3. bucati urbariale tran- silvane a 500	—	—	—	—	—	—	—	—	1500	—	—	1500	—

Nr. curentu	Bilantiu	Bancnote		Argentu		Auru		Asemna- tiuni de ale Bancei		Ipotecarie		Obliga- tiuni de statu		S u m ' a	
		fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.		
		i n v a l u t a a u s t r i a c a													
	tragerea sumelor: de sub Nr. cur. 41. 42.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3516	93 ₅
	Totu cu restula dein a- nulu trecutu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26161	10
	Chieltuielele au fostu dupa subtragerea su- meloru de sub Nr. cur. 41 si 42.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1852	25
	Remane restu la adu- narea generate a VI	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24308	85 ₅
	Alaturandu restulu dein anulu trecut cu celu de acum au crescutu fon- dulu cu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1664	68

Insemnare

Colectele de sub N. curente 18 au intratu cum urmedia:

a) Prein laudabil'a staruintia a D. Parochu dein Sinna Luca Sava, adeca: dela Domni'a sa 3 f, Pamfilu Sava preotu emeritu 2 f, Danielu Moga invetiatoriu 1 fl, Ioane Bogdanelu v. Notariu 1 fl, Pamfilu Bebeselia jude com. 40 xr, Const. Pamfiloi 40 xr, Dimit. Nicóra 30 xr, Vasilu Bogdanelu 30 x, Ioane Iancu 30 xr, Petru Besti 30 xr. Ioane Morariu 20 xr, Ioane M. Sterp 20 xr, Nicol. Paca 20 xr, Nicol. Redutiu 20 xr, Nicol. Vasilie 20 xr, Teod. Streulia 20 xr, Dimit. Streulia 10 xr, Petru Besti 10 xr, mai multi nenumiti 1 ft. 25 xr, toti proprietari dein Sinna; cassa bisericeii 3 fl; si cassa comunale totu de acolo 2 fl. in suma

16 65

b) Prein laudabil'a staruintia a D. Ioane Macelariu Notariu in Racovitia dela Comunele Sabesiu de susu si Sabesiu de diosu a 10 fl.

20 —

c) Prein multa laudabil'a staruintia a Domnului Jude primariu Ios. Siulutiu dela Comunele: Balavásár 4 fl. 50 xr, Bonyha 11 fl. 30 xr. Ernea 67 fl 55 xr. Suplacu 28 fl. 80 xr, Hondorfu 15 fl, 10 xr, si Gogan 7 fl. 98 xr. cu totulu

135 23

Sum'a colecteloru 171 88

d) dela D. Victoru Piposiu Oficialu de
monetaria in Alb'a lulia 10 bucate de
bani vechi in argentu.

Sibiu $25/_{13}$ Augustu 1866.

Const. Stezariu mp.

Capitanu in pensiuone si Cassieru alu Asoc.

Pentru Controloru

Nic. Cristea mp.

Conformu Concluserului adusu in siedinti'a II a
adunarei gen. a Asoc. trane romane tienute in 29
Augustu cn. 1866 p. V. lit. c) se dà prein acést'a
dein partea presidiului Asoc. absolutoriu Dlui Cas-
sariu cu privire la ratiotiniulu seu pre anulu 186 $5/6$

Belgradu in 29 Augustu cn. 1866

Bar. de **Siagun'a mp.**

Presiedinte.

I. V. Rusu Secr. II.

Obs. Disertatiunea de sub **F.** netrametienduse dein
partea P. T. Dlui auctoriu, nu s'a potutu tipari
intre aceste acte ale Asoc. (vedi: prot. ad. gen.
VI pag. 5).

Not'a Secr.

Discursu

despre istori'a literaturii itali- ane.

În medi-loculu astoru tempestati politice, ale caroru grele urmari multu tempu se voru simți inca; în faci'a astoru tempuri critice pentru esistenți'a politica a natiunii si întregitatea teritoriale a patriei nôstre, multi voru dice: cum de omeniloru le mai vine voia si tempu de a se ocupá si cu literatur'a!; ba pote unii voru cugetá, cá nu e lucru generosú a chiamá mintile omeniloru se guste studiulu placutu alu literaturii!

Asia ar' fi, candu literatur'a n'ar' fi si ea unu medilocu potente chiar' la înflorirea natiunii si la sustinerea patriei însesi; si candu literatur'a n'ar' fi si ea ceea ce promove, sustiene si consolidéza civilisatiunea; cultiva, înaltia si întaresce natur'a morale a omeniloru; regenera, descépta si nutresce individuu, defende, luminéza si eternéza natiunea.

Eil bine, candu vedemu aceste, si candu scimu cá perdienduse limb'a, se perde si esistenți'a nationale; candu scimu cá literatur'a este depositulu celu mai fidelu alu limbei nationale, candu scimu cá vicendele literaturii au o nu pucina ci destulu de considerabile influentia asupra politiceii si moralei; apoi candu mai scimu si aceea, cá inimicii nostri nu se îndestulescu a ne fi inimici numai în politica si în v.éti'a nostra publica natiunale, ci aceia cu

inimiciti'a loru se încerca a intrá chiar' si in santuariulu vietiei nóstre literarie: ei! bine, ve întrebu atunci: óre se nu ne mai vina nici voia nici tempu de a ne ocupá cu literatur'a, si ore ar' mai poté dice cineva cá e lucru ingratu a chiamá mintile omeniloru la studiulu literaturei? Ba.

Dar' io totusi cu asta ocaziune n'amu se me ocupu de literatur'a nostra natiunale; o lasu pre altu tempu si altoru capacitati romane mai competenti decatu cum asiú poté fi io. Atata numa insemnu, cá a fostu unu tempu, si acestu tempu a fostu o catena lunga lunga de suferintie, care nu de multu si inca abia abia a trecutú, candu lipsiti de tóta vieti'a politica si natiunale si injugati in servilismulu feudale, betranii nostri de scientie, persecutati pana la desperare abia ascunsi si retrasi mai poteau scrie cate ceva cá se ne remana limb'a nu numa in archivulu viu alu poporului ci si in cate o carte aruncata in archivulu uitarei si alu pulberii. Asia acea minte si anima romana, care se va încercá a face istori'a literaturei nostre natiunale, nu numai a cestoru dein Transilvani'a, ci chiar' si a toti romanii, nu va poté innadusi cate o lacrima cu care va trebui se boteze opulu seu in tóta pagin'a.

Io acum nu me ocupu de literatur'a romana, dar' vreu se discurgu pre scurtu despre literatur'a unui poporu frate cu poporulu romanu: despre literatur'a italiana si istori'a ei. Voiu discurge despre acést'a, pentru ca limb'a italiana e cea mai deaprópe si mai dulce sora a limbei nostre: surori gemeni, surori nascute deodata, afora de aceea literatur'a italiana e una nu numa dintre cele mai vechi ci si dintre cele mai frumóse si mai bogate a le lumei.

Voiu incepe cu etatea elimologica; voiu continuá si fini cu vicendele si desvoltamentulu literaturai incependu dela seclulu XIII si pana in diu'a de astadi.

Premitu si aceea, cà studiulu meu despre literatur'a italiana mi l'amu facutu inea pre tempulu candu studiamu legile in Universitatea dein Padu'a.

I. Nici odata vre-o natiune n'a incetatu deodata si intr'unu momentu de a 'si vorbi limb'a pentru de a primi alt'a; ci cá in tote lucrurile dein natura, asia si in vorbire, prein intrarea si primirea continua a vorbeloru nóue seau straine in forma ori in materia, pote dein di in di si dein tempu in tempu se incete cele vechi si se se pérda cu totulu. Asta inse este cu putintia numai acolo, unde incéta simtiulu de patriotismu si nationalismu. Aceste italianiloru le suntu proprie, si vechi'a loru limba viéza si astadi.

La inceputu, intre locuitorii Italiei mai comuna erá limba Latiului, cetate asediata unde este acum Rom'a, si care cucerise tota peninsul'a; ma erau si alte dialepte inea mai vechi, cari parte s'a mesteccatu cu cela, parte l'a modificatu, parte a remasu multu pucinu neatacate; se sciea inse si se cultivá numa dialeptulu Latiului, care fù numitu latinu. Astadi inea diferesce limb'a vulgului italianu, de limb'a scrietoriloru, ma acést'a diferentia a fostu cu multu mai mare si mai simtítoria atunci, candu patricii erau numa cuceritori, éra poporulu numa cuceritu, limb'a latina, limb'a arteficiosá erá limb'a celora, éra popo-

rula vorbiá limb'a sa naturale. Nime se nu creda dara cà in Italia sar' fi vorbitu canduva limb'a lui Cicerone seau a lui Liviu, poporul erá departe de acést'a.

Abia dupa caderea aristocratiloru, Rom'a se face mai populare, si limb'a poporului incepe a avé prevalentia; apoi cu introducerea crestinismului, ministrii acestuia voindu a fi intielesi de catra poporu, s'a folositu de limb'a acestuia seau in traducerea cartiloru sante, seau in predice, discursiuni, apologie si altele; apoi cu iruptiunea barbariloru, cu destruirea imperiului, scapetandu scientiele, cei pucini cari mai scrieau, o faceau acést'a in limb'a poporului, seau limb'a vulgare, cum o numescu italianii.

Si asia s'a formatu si apucatu la putere limb'a italiana, simpla, analitica, dulce, dupa analogia, etimologica, a uneori si dupa eufonia, totdeuna inse dupa logic'a naturale a ei, esplicandu relatiunile mai bine prein adiutoriulu prepusetiuniloru decatu prein variatele desinentie ale casuriloru, si esprimendu multe acidentie ale verburiloru prein verbe ausiliari, si precisandu subiectulu cu articululu, tienendu mai bine la ordenea ideelor, decatu la sintas'a complicata.

Asia nu incape indoiela cà limb'a italiana de astadi s'a inceputu a se scrie pucinu dupa a. 800; dar' mai cu sema s'a inceputu a se scrie indata dupa ce italianii scapendu de sub domnirea strainiloru si a feudatoriloru, s'a constituitu in republice; si nu mai pote fi dubiu, cà parintii de pre atunci ai italianiloru, in parlamentele loru a vorbitu si a tratatu obiectele publice ale tierei in limb'a dulce si naturale a poporului, aretandu cà este apta de a esprime si

idee mai înalte și mai complicate, și materii mai importante decât cele domestice. Asia limb'a italiană născă nu preîn oper'a literatiloru, ci preîn poporu, care singuru e și viet'i'a și suveranulu ei; de aici o luau aceia cari o scrieau; și pre cându la acést'a a conferitu patriotismulu și nationalismulu, pre atunci religiunea încă și-a datu tributulu seu la susutienerea, regenerarea și înflorirea limbii italiene; fiindu că preotii, omeni deîn poporu, se folosiau de limb'a acestuia în cantece, oratiuni, predice, legende și altele, ce erau destinate pentru poporu. Asemene cei, cari voiau a plăcé la lumea frumoșă, se serviau de limb'a poporului, și cu frumseti'a și simplitatea acesteia, cântau cantecele inimii, ce bate pentru totă ce e naturalu și frumosu. Astfeliu pre lângă predicile preotiloru, poetii scrieau versuri în limb'a poporului; și se afla poesii italiene scrise de pre la a. 1200. Pucinu după aceea se apucă alții a scrie cronice, și descrieriu evenimentele tieriloru lor.

Cronic'a cea mai veche deîn care s'a conservatu, se dice a fi a lui Mateo Spinelli, care a scrisu istori'a neapolitană dela a 1247 până la 1268.

Scrierile prime, precum la tote natiunile, așa și la italieni se conservă numa că vechi monumente și se veneră că matrone antice, deforme, dar' cari 'ți inspiră devotiune.

Cronicele de până aci sunt scrise fora arte, fora stilu; cu tote aceste, în ele poti află limb'a italiană completă, aptă de a exprime simțieminte generóse, demna de omeni liberi. Pre pucine cuvinte vei află acolo, cari se nu fia și astadi în usu.

Dar' acum de pre acelu tempu s'a adoperatu italianii a se folosi de limb'a poporului în scrieri mai

eugetate; asia parintele Guidotto da Bologna a scrisu forte frumosu despre tesa :

„Non si dee schivare alcun pericolo per far salva la patria“ (Nu trebue se ne fia frica de nici unu periclu pentru a salvá patri'a:)

Astfelu la inceputu limb'a italiana o scrieau preotii, poetii si cronicarii; toti acestia inse mai multu se tienu de gramatica decatu de literatura.

II. Acum inse trei lucéferi resaru pre ceriulu literaturii italiene; si pre candu mai tóte popórele jaceau in intunerecu, éca in Itali'a trei atleti de scientia, redica literatur'a italiana la gradulu celu mai inaltu.

Dante, Petrarca, Bocaccio, sunt numele primiloru regeneratori si fundatori a limbei si literaturii italiene.

Inspirati cei doi primi de patriotismu, amore si religiune, a scrisu acele opuri grandiose, ce si astadi sunt admirate de lume.

Comedia divina a a lui Dante, Poesie le lui Petrarca scrise in onórea Laurei, D e c a m e r o n e le lui Bocaccio sunt si voru fi totdeauna celu mai pretiosu depositu alu limbei italiene.

Acestu triumviratu literariu prein operele sale, a lasatu posteritatii limb'a italiana in tóta originalitatea, in tóta frumseti'a, in tóta naturalitatea ei.

a) D a n t e divinulu, anim'a cea mare alui Dante, unindu simtiemintele cele mai nobile de patria, amoru si relegiune, a scrisu o poema, „pre care si a pusu man'a si ceriulu si pamentulu“. Acest'a e, cum amu disu, „Comedia divina“.

In acésta Dante, la anulu 1300 fiendu pre calea diumetate a vietiei sale, dupa cum dice elu, a-

deca de 35 de ani, 'si imaginá cà s'a perdutu intr'o selba intunecósa de pecate, unde 'lu asalta leulu superbiei, lup'a avaritiei si panter'a luseriei (desfrenarei), si desperéza de a mai poté iesí de acolo; dar' dein ceriu Beatrice, veghieza asupr'a lui, se róga la indurarea dumnedieiesca, cá se 'i tramita pre Virgiliu, care se 'lu scóta dein gresieli; acesta inse 'lu conduce prein abisele infernului, apoi prein stancele purgatoriului, pan'ce Beatrice ins'asi 'lu redica dein sfera in sfera, dein lumina in lumina pana la splendórea paradisiului, unde se presenta la tronulu eternului Dumnedieu. Virgiliu poetulu latinu, si Beatrice amant'a lui Dante, a fostu persóne adeverate, ci Dante si-a facutu dein ele dóue fiintie simbolice, cela a scientiei umane, cést'a a scientiei divine, adeca personificatinile filosofiei si a teologiei. Filosofi'a, Virgiliu, 'i aréta vaile, unde se pedepsescu pecatele capitali, apoi giurulu purgatoriului unde se indrépta gresielele mai usióre, pentru cá animile sese faca demne de creatorele. La fiacare pasiu, Dante intalnesce persóne vechi seau moderne, si pre scurtu dar' cu fortia le atinge istori'a; si acestoru persóne séau conducatoriului seu, espune dubiurile, ce le are in privinti'a celoru mai importante probleme ale vietiei: cum dein parinte bunu se nasce fiu reu; pentru ce atatia gresiescu intru alegerea chiamarei sale; cum vointi'a omenesca remane libera, pre langa tóta predestinatiunea divina; cum existe reulu sub unu dumnedieu bunu; si altele asemeni.

Unele i le esplica Virgiliu, altele umbrele; cele mai sublime sunt rezervate Beatricei, adecateologiei. Acést'a scientia erá pre acelu tempu regin'a a tóte;

toti se ocupau cu ea cá acum de politica. In politica Dante, cá omulu care vede defepte in persón'a ce 'i este scumpa, infrunta Itali'a, si mai alesu Florenti'a, pentru vitiurile, ce superau si apesau societatea; judeca pre omeni si evenemintele; dar' aci se arata cu patima, de óra ce se scóla cu inveptive contra inamiciloru sei personali, dar' mai alesu in contra papiloru, caroru Dante le imputa tóte suferintiele Italiei si tota depravarea religiunei.

Cele trei elemente ale poesiei, naratiunea, representatiunea, inspiratiunea, tote se mesteca si se inschimba in *Comedia divina*. De aci e cá Dante „sbóra asupr'a altora cá o acila“, si va meritá totdeuna a fi studiata acea originalitate a sa esita dein adevveru; o putere si o precisiune, ce nu se mai afla intr'altulu; intr'unu versu e compendiatu unu capu intregu de moralu; intr'o tertina unu tratatu intregu de stilu; intr'altulu tote fundamentele teologiei catolice.

Elu unesce sborulu imaginatiunei cu speculatiunile rationamentului; atinge inceputulu si finitulu lumiei; descrie ceriulu si pamentulu, pre omu, angeru, demoniu, dogm'a si legenda, materi'a si infinitulu tote cu cunoscintiele mintiei sale si cele ale poporului.

Inca inainte de acést'a poema, Dante, inamoratatu de Beatrice, mórtain etate de 26 ani, a scrisu „*Vita nuova*“, in care 'si depuse simtiemintele sale cele mai intime, ce i le escità acea frumósa.

Afora de aceea a mai scrisu o carté „de monarchi'a“ alt'a del *Volgare Eloquio*.

b) Dar' se trecemu la *Petrarca*. Acest'a pentru dulceti'a sa e placutu la mari si mici, pentru inmens'a sa invetiatura e admiratu de toti. In

cele mai multe poesii ale sale arde si elu de flacar'a patriotismului, relegiunei si amórei. Numele celu mare si l'a castigatu inse prein Poesie le scrise in onórea Laurei; poesie de o melodia suava, de o limba candida, de unu stilu viu; monotóne pentru unulu si acelasiu obieptu, dar' placute pentru varietatea cugeteloru si imagineloru.

Spiritulu temporiloru are nu pucina influentia asupr'a spiritului omeniloru. Pre tempulu lui Dante republicele italiene erau pline de viétia; pucinu dupa aceea escesulu libertatiei trase Itali'a in ruina, si incepura a domni cei tiranuti, cari pre tempulu lui Petrarca diregeau politic'a dein cabinetu si cu tradari, in folosulu propriu si in detrimentulu patriei, pregatindu astfelu etatea inertiei culte, si a delipteloru, si a virtutiloru depravate, si a nefericiriloru. Asia Petrarca a cantatu mai móle, pentru cá mai móle erá vocea seclului. Petrarca binevoitoriu cu toti, impartia laude si le doria pentru sine; se appassioná pentru proteptorii sei, si n'avea curagiulu de a parasí locurile séau persónele, despre cari sciea cá 'i strica; si deca 'lu prindea uritulu de vitiurile tempului, se retragea in singuretate si studia. Nu asia Dante; pre elu studiulu nu 'lu retiene dela vietia publica; elu voia a traí in lume, a i studia pasii si a i indreptá; elu despretiuiá si blastemá; spunea adevverulu desi esacerbá pre inimici; la amici insisi le inspirá mai multa reverentia decatu amoru. Si unulu si altulu, si Dante si Petrarca, infruntau pre italieni pentru discordiele fratiesci; ma Dante pare cá le atitia mai tare, éra Petrarca mergea strigandu p a c e, p a c e, p a c e, fora se 'si aduca aminte cá pacea nu e buna deca nu e si onorifica. Dante a scrisu in limb'a po-

porului; Petrarca si a diptatu multe opere a le sale in latinesce, si italinesce se parea a scrie numa dein trecere de tempu. Petrarca cu o dulce armonia a espresu cele mai gingasie pasiuni; Dante cu aspretia a espusu cele mai sublime argumente; purtarea lui e libera, resoluta, éra a lui Petrarca e delicata, lina si lingusitória cá la omu care a traitu la curti.

c) Dar' mai popularu si totu odata mai pucinu religiosu a fostu **G i o v a n n i B o c a c c i o**. Petrarca ia lasatu prein testamentu 50 de galbeni, cá se 'si faca unu vesmentu de casa pentru priveghierile sale de ierna. Elu a contribuitu deinpreuna cu Petrarca la renascerea cunoscintiei si amorului de clasici; a scrisu fórté multe versuri in limb'a poporului, apoi poeme, apoi romantie; elu s'a apucatu a esplicá **C o m e d i ' a d i v i n a** a lui Dante, spre a escitá amorulu de patria si a instruí tinerimea in scientie si ai indemná la virtuti civile. Ci capulu de opera a lui **Bocaccio e D e c a m e r o n e l e**.

Candu patri'a sufere de nefericiri politice, toti omenii se concentréza, se adjuta, se sacrifica bine-lui comunu: dar' Bocaccio ce face? 'si imagina cinci tineri, cari se intalnescu in **B e s e r i e a** cu cinci amice ale loru, si 'si propunu si se invoiescu a se retrage cu ele intr'o campia si a 'si inmuia fric'a si compasiunea in viétia cu placere si in a spune novele (povesti). In diece dile, fia care dein acele diece persóne a spusu cate o poveste; de aci **D e c a m e r o n e l e**, cuventu, ce insemnéza diece dile. Cea mai mare parte dein aceste novele sunt obscene; tóte de simtiementu paganu, batendusi jocu de virtute, de puritatea neravuriloru, escitandu pasiunile in locu de ale infrená. Asia pre Bocaccio nu

Ńa inspiratu neci patriotismulu, neci religiunea ci numai amorulu; dar' nici acesta nu e puru si castu cá in Dante si Petrarca, ci mai multu sensuálu si fora pudóre. In urma inse si Bocaccio s'a intorsu de pre asta cale, si-a indreptatu viet'a si a scrisu alte compositiuni de obiepte sacre; ci aceste s'a datu uitarei, éra cele au remasu.

Limb'a in care a scrisu Bocaccio e cea mai buna, dar' nu asia stilulu. In locu de naturaleti'a intrebuintiata de contemporanii sei, si ceruta de geniulu limbei insesi, si asemenea discursului de amici la amici in familiaritate franca si demnitósa-elu dá periodeloru cadenti'a, transpositiunea si complicatiunea propria limbei latinesci. De aci in elu affi frase maretie, periode rotundite, armonia bogata, dar' totodata unu noroiu de incise, o ambitiune, ce trece in ingânfare, o multime de frase, ce slabesce perspicuitatea.

Inse pote pre multu ne amu opritu la acesti trei eroi ai literaturerei italiene. Pre multu, pentru unu discursu, in care pre scurtu vreu se vorbescu despre intrég'a literatura italiana; dar' pre pucinu, si neci de cum nu ne am opritu destulu, pentru de a'i cunosce deplenu.

Cu tote aceste se trecemu preste acestu seclu, seclulu XIII, care se considera cá seclulu de auru alu limbei italiene; pentru ca acést'a inca nu éra stricata prein mestecaturi straine; scriitorii o intrebuintiau fora maiestria, fora acele capriciuri ce facu a preferi artificiosulu la naturalulu framosu.

In acestu seclu inca, preotii a fostu cei mai multi, cari au scrisu, pentru ca aveau si voia, si comoditate, si tempu de a se ocupá cu studiulu in acea

lume agitata. Totu pre acestu tempu se aflá si istorici destulu de buni. Asia sunt cei trei Villani, cari au scrisu istori'a patriei sale, pentru de a o lasá posteritatiei si „per dare esempio a quelli che sono a venire“.

Asia scrieau italianii atunci, candu multi dein regii si principii Europiei nu invetiau neci macar' a ceti, si cei mai mari domni nu se scieau subscrie decátu facandu cruce inaintea numelui!

III Ti s'ar' fi parutu cá pre urmele lui Dante, Petrarca si Bocaccio, limb'a italiana ar' fi trebuitu se se redice la culmea sa cea mai inalta. Dein contra ea a cadiutu. Eruditionea, ocuparea cu clasicii greci si latini, a despretiuitu limb'a poporului. Studiulu despre scrietorii antichi erá inca viu in oriente, unde invetiati se ocupau cu frumós'a limba a lui Demostene; dar' neputintiosi de a creá, se indestu-liau de a face comente si a disputá despre intielesulu seau meritulu mai alesu alu celoru doi mari filosofi Platone si Aristotele, si alu marelui poetu Omeru. Intr' aceea turcii cucerescu imperiulu grecu si in urma cuprindu si Constantinopolea (1457); asia acei literati 'si cauta refugiulu in Itali'a; si nesciendu alta decatu limbele clasice, si voindu asi cercá cu ele si pane si fama, si necapaci de a sci pretiui originalitatea incepura a despretiui limbele si leteraturele cele nóue. Exemplulu loru 'lu imitara si patriotii, si cercau si studiaiu numa autori latini si greci; 'i admirau cu entusiasmu, si 'si perdea ostenéla in ai alege, corege si tipari.

Eruditi erau destui, dar' literati nationali nu vedeai. Unu autoru ori carele, numa in atátu se pretiuiá in catu se apropiá mai tare de au'orii clasici.

Asia prein admiratiunea latinescului, italianesculu erá condemnatu la „rime de amoru, si la prose de romantie“; nime nu 'lu mai tiené aptu de maiestatea istoriei, de sublimitatea poesiei, si de precisiunea scientieloru. In catedra se invetiá elocenti'a latina, se esplicau autorii antichi, straini de datinele, credintiele simtiamintele italiene, uitandu astfeliu pre Dante si reu imitandu pre Petrarca. Chiar' si istoricii inca scrieau latinesce.

Asia italianii pre acestu tempu au scrietori latinesci, cari, cei usioru laudatori dicu cá, ar' poté sta pieptu cu autorii antichi; dar' ingeniulu loru a remasu perdutu pentru literatur'a nationale. Èra cei cari a scrisu italinesce, pedanti si totodata si neculti, mestecau la latinismu si barbarismu pana deincolo.

Unu medilocu potente pentru propagarea eruditionei a fostu in seclulu acesta inventarea tipariului in Germani'a; introdusu in Itali'a la a 1461. Indata se apucara a face editiuni corepte. Merita a se memorá Aldo Manutio di Bassiano (1447—1515) cá celu mai insemnatu intre tipografi. Introducenduse tipariulu, cartile au incetatu de a mai fi mercea a pucini; si se propagau cu repediune operele atátu cele antice câtu si cele nóue. Intr' aceea scienti'a erá destulu de difusa, ma nu erá profunda, si asia seclulu XIV. a fostu seclulu eruditionei, dar' nu alu geniului, si conditiunea politica inca adjutá acést'a mediocritate, care n'are neci valóre neci nu insufla vre unu respectu. Mitutelele republice italiene 'si persera vitalitatea individuale si se aglomerasera in state mai mari, cari 'si aveau acum pre domnii sei. Unii deintre acestia favoriau scien-

Uele. Numele de' Medici la italieni e asemenea numelui Mecenate la latini. Lorenzo de' Medici nu numai că a protesu leterele, dar' le-a cultivatu si însusi.

Dar' si in acestu seclu se afla scrietori, cari au sciutu tiené la puritatea limbei si la simplicitatea stilului italianu, si au scrisu asemenea scrietori-loru dein seclulu precedente; acestia inse 'su fôrte pucini.

IV. Se trecemu la seclulu XV., care precum seclulu XIII. se considera că seclu de auru alu limbei italiene, asia acesta se chiama seclulu de auru alu literaturii italiene. Si intr' adeveru că asia a si fostu. Scrietorii acestui seclu a sciutu alege formele si gustulo, a uní naturaletî'a cu studiulu, spontaneitatea cu finetî'a clasica; dar' totusi in loculu acelei originalitati ce caracteriséza pre Dante, le a mai placutu imitatiunea; buna óra că la latini pre tempulu lui Augustu.

Dar' seclu de auru 'lu intitulau chiar 'si scrietorii însisi, fiindu ca pentru scrierile loru erau propteti, onorati, compensati. Dupa caderea republicelor, principii stringeau pre lenga sine capacitatile ingenioase, seau pentru de a 'si petrece si a uitá grigile politice, seau pentru a 'si dá siesi pompa, seau pentru a primí laude, care se innece maledicerile poporului apasatu. Italianii si ei, desperati de libertate, se pusera cu tota pasiunea la litere, că si candu cu acést'a ar' fi vrutu a protestá in contra aceloru straini immoranti cari 'i supusera cu armele.

Si intr' adeveru, nici odata atâta onóre nu s'a datu la scrietori si artisti! Franciscu I. dein Franci'a a invitatu pre multi a duce deincolo de alpi lu-

min'a gustului, si Leonardu da Vinci, si Cellini si Primaticiu si cei mai multi artisti mersera; acolo aflara asilo Alamanu si Strozzi. Superbulu imperatu Carolu V. redicà penelulu lui Titianu, si la curtenii sei, cari se inbogatisera dein onorile facute lui Guicciardini, le dise: „Cu unu cuventu potu face o suta de cavaleri; dar' tota potenti'a mea nu e destula pentru de a face unu altu Guicciardini“. Papii, imperatii, principii tratau familiaru cu Ariosto, Michelangelo, Berni, Rafaelu, Navageru. Intre sunete de trimbitie se dá de scire descoperirile in matematica facute de brescianulu Tartaglia. Universitatile se faliau pre intrecute cu profesori. Papii ornau cu purpura nu pre omenii virtuosi ci pre cei mai buni literati. Principii se intreceau a face pre Mecenati. Generalii osteniti de arme se recreau cu dulceti'a litereloru. Ponteficele Leone X. lasá a se face teatre, a se deschide bibliotece; incuragiá music'a, fece a se desgropá anticitatile, si a se gatá beseric'a St. Petru, cea mai mare beserica a crestinetatiei.

Ma aceste favoruri erau in scaderea demnitatei. Literatulu de multeori erá tenuity numa de bufonu, seau cum am dice noi „nebunu de curte“; trebuiá se faca petreceri si se se umileze; apoi erá scosu dein curte dupa capriciu. Ingeniuri sublime s'a inimicitu prein adulatione, precum Ariosto si Caro; altii s'a stricatu prein chiar' favorea principiloru, precum Machiavelu sí Giovio; cea mai mare parte mai multu cautá la a placé la domni, decátu la triumfulu adeverului si la a creá acea opiniune publica, care mai multu ajunge decatu ori ce statutu. Ariosto 'si toci admirabilulu seu ingeniu cu a esaltá cas'a d' Este; si cardenalulu Ipolitu, cetindu poem'a

Ini 'i dise: „Dove avete preso tante corbelerie“ (de unde ai culesu atate nimicuri). Unulu altulu dein cas'a d' Este aruncà pre Tasso in prinsória, macaru acesta laudase pre celu domnisoru.—

In acestu seclu poetii lirici se inmultise de minune. Invetiati neinvetiati, poporu principi, mireni preoti, barbati femei-toti poetizau; toti fora se 'si bata capulu a dice ceva nou, ci falinduse a imitá pre Petrarca seau pre imitatorii lui Petrarca. Apoi o fecunditate inesaurable de sonetisti; apoi censoratori si imputatori la Petrarca, chiar' atunci candu acest'a erá admiratu si la straini; Milton si alti englesi 'lu imitau. N'au lipsitu neci poetii pastorali; poetii se prefaceau in pastori, pescari, pentru a cantá ecloge maritime si drame pastorali. Apoi poeti didascalici; dar' nici unulu n'a potutu adunje pre Esiodu la greci si pre Virgiliu la romani, pentru de a dá vestimentu poeticu si la ideele cele mai vulgari. Asemene satir'a si umorulu inca 'si avea poetii sei, intre acestia Franciscu Berni. Nu altminteru poemele eroice; Luigi Pulci scrie intreprinderile lui Orlando, Mateiu Boiardo canta Orlandulu inamoratu, si Ariosto Orlandulu furiosu, care nu este alta decatu continuare la inventiunile lui Boiardo. Ariosto are cea mai frumoasa poezia; elu a fostu stapanu si limbei si stilului si versului: o limba si unu stilu, unde altulu inca nu l'a adjunsu. Elu potea se se redice la inaltimea de maiestru alu seclului seu, si se impuna la lapedatii de principi, si la misieii de ministri; si la poetii perde vera; ma elu n'a sciutu alta decatu a adulá; a adulá regii, papii, alti literati, artistiii, a adulá pasiunile; se indestuli a fi mare poetu, candu potea se fia si omu si

italianu mare.—Se mai scrise apoi o multime de poeme d'este romantiesci. Tóte nu le putem enumerá aci.

Importanti'a evenimenteloru acestui seclu face pre multi a scrie seau istorie intregi, seau numa cronice dein diverse parti ale Italiei. Pier Francesco Giubullari incepù a scrie Istori'agenerale a Europei, dar' a scris'o numa pana la a. 913., si e scrisa cu multu studiu de limba; dar' cu multa frumsetia de forme a scrisu Francesco Guicciardini, Istori'a Italiei dela a 1494 pana la 1534., vorbindu fapte ale caroru testimoniu si parte a fostu. Camilo Portio (1520—1580) descrie conjurarea baroniloru dein Neapole contra Ferdinandu I. cu o elocentia patetica si cu unu stilu puru si usioru. Mentione deosebita merita Bernardu Davanzati (1529—1606) care vrendu a aretá cá limb'a italiana nu e mai pucinu concisa decatu cea latina, a tradusu pre vechiulu istoricu Tacitu, si a reésitu mai scurtu decátu acesta.

Multi italieni invetiati a preferitu a scrie istoriele loru in limb'a latina, pentru cá se le pota ceti si natiunile de alta limba.

Cu tote aceste multe fapte si intreprinderi marctie ale italianiloru de pre acelu tempu a remasu nedescrise. Intre altele chiar' si despre intreprinderile lui Cristoforu Columbu, nu sunt decatu nesce relatuni scurte si seci.

Dar' celu mai renumitu istoricu pre acestu tempu a fostu politiculu Nicolau Machiavelu (1469—1527). De numele acestuia e legata idea politiceii tortuose, si insielatoria. Cartea lui „Il prin-

cipe“, e unica in feliulu seu. Politic'a lui consiste in a reiesi, fora considerare la mediloce; admira Roma, cà a sciutu adjuge acolo unde a vrutu; admira pre sceleratulu Cesare Borgia cà se inaltia prein omoruri si insielatiuni; si pre unu principe nou 'lu invetia cum are de a consolidá tirani'a si a o conservá, intrebuintiandu crudelitate seau astutia.

In „dialogulu seu despre arte a resbelului „Machiavelu cerca a desceptá in italiani amorulu si studiulu pentru arme. De elu a mai remasu si alte scrieri, parte istorii, parte romantie, parte poesii. Limb'a 'i este destulu de curata.

Afora de Machiavelu a mai scrisu si altii despre politica, precum Donato Gianotti, Paolo Paruta, Giambattista Guarini si altii.

Intr' aceea italianii n'au neglesu nici scrierile filosofice; dar' inca totu numa pre urmele lui Aristotele unii, si pre ale lui Platone altii. In urma inse totusi au ruptu cu acestia si au facutu noua filosofia. Ma filosofii au meritu mai multu scientificu decatu literariu, si asia putemu trece preste ei. Asemene potemu trece si preste asia numitii secretari; pre acelu tempu adeca fia care domnu mare tienea langa sine cate unu literatu in oficiu de secretariu, nu numa de a scrie in numele domnu seu, ci pentru de a aflá proverbe, improvisari, si a face versuri la solemnitati de casa; de aci se escara o multime prodigiósa de epistole, scrise cele mai multe cu o fluiditate si precisiune, ce abia se afla si in opurile studiate. Ma si aceste mai multu se tienu de istoria decatu de insasi leteratura. Merita inse a se memorá Anibale Caro, care intre altele a tradusu Eneidea lui Virgiliu cu atata libertate si

frumsieta de armonia si frase, in catu se pote asemená cu opulu originalu; epistolele lui Caro au o elegantia spontanea, sunt scrise cu multu spiritu si cu viia naturalitate, si cu multa cunoscintia a geniului limbei italiene.

De laudatu sunt si epistolele lui I a c o b u B o n f a d i o.

Dein scrierile acestoru epistolanti s'ar' pote scrie istori'a politica si diplomateca a acelu seclu.

In acestu seclu si artile inca 'si aveau scrietori. Piptur'a, sculptur'a, si architeptur'a aveau nu numa maiestri escelenti, ei si scrietori.

Pana si in art'a militare inca aflamu scrietori laudati.

Intr' aceea simtiemintele de relegiune scadeau dein di in di, neravurile mergeau depravanduse, spiritulu de necredintia petrunse in totu loculu, libertatea civile scurtata, si libertatea eugetului calcata in petióre: cartile erau supuse censurei.

Beserie'a inca simtiá lipsa de a chiarificá dogmele, ce se trasera la indoiela, si de a reformá disciplin'a. Se adunara dreptu aceea prelatii, teologii, si invetiatii lumei in conciliulu de Trientu (1560), care avu acelu resultatu, cá impartí crestinismulu in doue tabere, catolici si reformati. Acestu conciliu dede ocaziune de a se scrie doue istorie despre elu. P a u l u S a r p i se adoperá a sustiene autoritatea mirenesca contra celei eclesiastice; éra cardenalulu P a l a v i c i n o S f o r z a vorbesce in contra lui Sarpi. Sarpi scrie in rea limba, dar' cu stilu usioru, limpede, a uneori muscatoriu; Palavicino scrie curatu, cu peróde rotunde dar' monotonu, si innéca cugelele in frase si antitese. Sarpi ataca, Palavicino de-

fende; dar' neci unulu neci altulu nu este bunu istoricu, pentru ca amendoi sunt partiali.

Dupa conciliulu dela Tridentu, neravurile nu s'a inbunitu ci devenisera numa mai rezervate, si se latise unu feliu de spiritu de pietate si de devotiune; ceea ce s'a simtitu si in leteratura. Misionarii introdusera cantari populari ce se cantau in beserice si la procesiuni. La inceputu nu erá neci o restingere de tipariu, acum inse s'a introdusu censur'a preventiva, care o esercitau episcopii seau inquisitorii; apoi Indicele unde o congregatiune in Rom'a insemná operele, ce le credea periculóse pentru purtare, moralu si credintia, ma le insemná numa dupa ce se publicau.

Reactiunea pietatiei contra depravatiunei e de minune reprezentata prein **T o r q u a t o T a s s o**, nascutu la a 1544. La esemplulu parintiloru se vede epopeei romantiesci, si pana studiase legile in Padua, unde fù laureatu in etate de 17. ani, a scrisu **R i n a l d u l u**, tiesutu dein aventure cavaleresci. Ma melancoli'a acestui tineru si simtiulu seu de o dulce pietate, 'lu chiamà la o incercare mai nóua, mai crestinesca, si se puse a celebrá prim'a cruciata. Asia se chiama intreprinderea ce fece Europa tóta, incependu dela a. 1096. si continuandu secle inainte, pentru de a eliberá Pamentulu santu de suptu Musulmani, cari 'lu tiraniau si amerintiau de a se estinde peste tóta Europ'a. Acést'a e intreprinderea cea mai grandiósa, si singura unde Europ'a tota s'a unitu a combate Asi'a si Afric'a tóta, si nu cá se 'si isbandésca pentru Elena rapita seau a fabricá Roma, ci pentru a protege civilitatea contra barbariei, si pentru a decide déca umanitatea avea a recadé in

sclavia, in despotismu seau a se inaltia liberu la egalitate si progresu.

Acestu obiectu admirabilu si l'a alesu Tasso pentru de a scrie „Ierusalimulu liberat u“; elu a recursu la istoria, si nu la inventiuni romantiesci seau la incantari si complicatiuni de amoru. Dar' trebe se spunemu ca limb'a lui n'are gustulu lui Dante neci facilitatea si maretia lui Aristosto.

Seclulu lui Tasso mai multu gramaticu decatu esteticu, 'i fece si critice amare si laude fora modu, dar' tote numa in privintia formei; si bietulu Tasso se incumeta a 'si nega nemuritoriulu seu opu si a 'lu refunde intr'o noua poema, in „Ierusalimulu cuceritu“. Elu credea ca numa acesta poema va remane la posteritate, si se ruga ca se se uite cealalta; ma natiunea a judecatu altmintere, si Cuceritul u nu se cetesce decatu de cate unu curiosu. Si totusi Tasso aici are mai bune versuri, indrepta erorii gramaticali, spune antefaptele intreprinderi, respecta mai bine istoria.

Care ar' paragona aceste doue opuri, ar' afla unu studiu frumosu de stilu, ma adeseori ar' vede si aceea, ca mintea lui Torquato slabise.

Tasso a scrisu si alte forte multe poesii; precum a scrisu si in prosa, despre care dice Monti ca este „unu funte admirabilu de elegancia si de filosofia si de limba aleasa“.

Nu potemu nega in Tasso abundantia de conceptu originalu, dar' in urma scapa si elu in a imita poetii anteriori.

Nu scimu dein aplecare seau dein primele sale datine, lui Torquato 'i placea a servi la principi, cari

reu respătira nemurirea cu care Tasso 'i daru. **M a r i n i m o s u l u A l f o n s u** duca de Ferrara, fecede 'lu inchise in cas'a nebuniloru dela **St. Anna** in Ferara.

De aici s'a eliberatu, dar' elu nu s'a potutu e-liberá de pasiunea de a se apropiá de cei mari, cari i-a fostu atatu de ingrati. A adulatu pentru de a fi persecutatu chiar' de adulati.

In urma a muritu in etate de 51 ani in claustrulu de **St Onofriu** in Rom'a.

Frumsetiele reali ale poemei lui Tasso si nefericirile lui, fecera pre unii, cari nu sciú laudá pre unulu fora cá se deprime pre altulu, de dechiarara „Ierusalimulu liberatu“ mai pre susu decatu „Orlanđulu furiosu“; alti éra seau dein amóre catra Ariosto seau dein alte motive au despretiuitu pre Tasso si au redicatu pana la ceriu pre Ariosto.

Multi au vrutu se imiteze pre Tasso, ma votulu natiunei nu s'a opritu decatu la acest'a, care trebe cetitu pentru de a cunósce literatur'a italiana

V. Suntemu la seclulu XVI. Se damu carap-teristic'a acestui seclu. Cuplesita de o rasa de stra-**ini flamendi**, pre cari credea cá 'i pote invinge cu forti'a pentru ca o intrecea in civilitate, Itali'a n'a sciutu se se opuna cu puterea uniunei; si temenduse mai pucinu de perderea libertatiloru singulari, decatu de perderea independentiei universali, micutelele sta-turi se lasara a se ucide unulu dupa altulu. Papii erau superati pentru perderea a diumetate lu-me; Neapolulu si Milanulu abia cutediau cate-odata a redicá cate-unu strigetú pentru de a cere pâne; Veneti'a, sdrobindui-se scep-trulu de mari, trebuia se-si puna tota puterea pentru a respinge pre Turei;

Genov'a se luptá cu discordiele proprie si cu lacomi'a veciniloru; Savoia, importante pentru pusetiunea sa intre Austri'a si Francia, perdù dein teritoriu, ocupatu o parte de catra Sivitieri, cesu de alta parte la Francesi.

Asia acea Italia, ce de atata tempu stá in fruntea civilizatiei, acum se opresce si lasa se o intréca alte natiuni. Incetandu resbelele miserabili, cari ruinara independenti'a italiana, asupra Italiei zacea unu marasmu, care se numia pace. Guvernele neaple de a conduce miscamentulu sociale, se marginiau a mantiené ordinea materiale; idololatri'a ia loculu cultului; cugetulu se instupidesce; anemele se descuragieza, si ajunsese pana acolo de neaptiunea se credeá generositate.

Sar' fi parutu cá pacea, de si umilitória, ar' fi deschisu campu la studii si ar' fi indulcitu si trasu la scientie si litere ingeniele nedistrapte si nevoite de a 'si aretá pre altu terenu aptivitatea, seau de a protestá cu lucrariinteleptuali contra politicei somnolente; ma domnitorii straini, plantati in Lombardi'a, nu 'si bateau capulu la scientie, ci aveau grige numa de a sugé tiér'a si de a respunde cu furci la plebea, ce se rugá de pana. Principii nu mai posiedeau vedi'a de mai nainte; ei erau acum satelittii altoru potentati mai mari. Singuru ducii de Savoia, se mai aretau dein cându in cându italieni—favorindu literele si artile. Medicescii de Florenti'a, continuau a infrumsetí servitutea patrocinandu pre invetiati. Dar' si domnii straini inca aretau cá favoréza ingeniurile italiene; Ludovicu XIV animá artistii italieni si tramise francesi in Itali'a, cá se inve-

tie, chiamà apoi la Paris geografi si astronomi italiani, dede pensiuni seau donuri la Viviani, Dati, Octaviu Ferari si altii.

Dar' mai multu decatu cu aceste proteptiuni, se adjutara studiosii cu multele universitati, ce se fundasera, si cu bibliotecele ce se deschisera, intre cari merita a se memorá Biblioteca Ambrosiana de in Milanu, instituita de archieppulu Fredericu Boromes. Au adjutatu apoi multu academiile cà centre, unde se aretau puterile intelectuali, si unde studiile reciproce aduceau profitu comunu; ma spre nefericire mai multu se ocupau cu cuvintele de catu cu lucrulu, si compuneau versuri seau prose nu pentru alta, decatu pentru de a le recitá la omeni, cari nu se adunau pentru alta, decatu numa pentru de a le ascultá; consumanduse astfelu si mintile si tempulu. De acést'a miseria brilanta, se destingu academi'a de Crusca, instituita in Florenti'a, cá o salva-guardia a limbei italiene, apoi cea de Arcadi, formata in Rom'a pentru a corege gustulu depravatu, ce intrase in poesia; dar' mai multu cea de Cimento fundata in Florenti'a la a 1657 pentru progresulu in scientie prein experimente.

Asia erau doue generatiuni de scrietori, unii cari aveau grigia numa la cuvinte; altii cari cautau la lucru. Naturalet'i'a se pareo pre triviale; se nevoiá a se poli totu, a esprime tóte cu finétia si cu conceptu, a desceptá mirare si a ghidili cu picanteri'a.

Cu tote aceste pros'a in acestu seclu, a fostu mai pucinu polita, dar' mai multu culta si mai poterósa, si preste totu mai filosofica decatu in seclulu XV; erá poesi'a mai pucinu elegante, dar' mai bogata de cugete. Si cu unu cuventu se póte dice, cà a-

cestu seclu a simtitu mai multu decatu celu precedentu nevoi'a originalitatiei.

Cá noutate in acestu seclu trebe se insemnamu poemele eroico comice; dintre cari cea mai buna e „Sechia rapita“ (Galét'a rapita) de Alesandru Tassoni (1622). Odata cei dein Modena intra cu puterea in Bologni'a, si bendu deintr'o fontana, a rapitu galét'a; care asemene Elenei de Troi'a, a causatu un'a dein acele batai, de cari e plinu evulu mediu, si de cari ai pote ride déca n'ar' fi costatu atâte vietie de omeni; dar' Tassoni, n'are grigia de asta, elu vre se face se ridi! se ridi la acela, care móre, se ridi cu amaratiune, Gramaticu finu, a facutu critice lui Petrarca, idolulu acelui tempu.

Dar' acestu seclu, luatu in bataia de jocu pentru bizareriile literari, e insemnatu pentru incrementulu scientieloru in Itali'a, indreptate a descoperi natur'a omului dein punctu de vedere intelectualu, artisticu si materialu. Galileu Galilei merita a 'lu propune continuamente tineriloru pentru perseverantia in studiu si esaptitudenea in observatiuni. Metodulu pentru care s'a facutu nemuritoriu consiste in aceea, cá a repudiatu ipotezele gratuite si tirani'a autoritatiei; in locu de argumentare preferesce esperienti'a; cerca purulu adeveru, si 'lu supune la calculu si mesura; dubietatea o tiene de parintele inventiuniloru si calea catra adeveru. Perseptiunà instrumentele, precum telescopiulu, microscopiulu, termometrulu, compasulu si pendululu; si probandu si reprobandu totu, regenerà mecanica, dinamica, si idostratica; descoperi satelitului Iove, si adause noue argumente despre invertirea

pamentului pre langa sóre; ceea ce, cá tóte noutatile, aflá multi si mari contradicatori.

Avù mari onori; pre intrecute 'lu cercau principii toscani, cei dein Veneti'a, Genov'a si strainii. Ma, precum se intempla cu tote ingeniurile mari, si Galilei fù persecutatu de catra invidiosi, si imputându-i-se cá prein descoperirea cà pamentulu se misca in giuru de sóre, a atacatu autoritatea Besericeii-fù inprocesuatu, si sant'a inquisitione, care nu erá alta, decatu ceea ce mai tardiu s'a numitu politia, cu argumentulu dein scriptura cá: „Terra autem in aeternum stabit, quia terra autem in aeternum stat“, 'lu judecà la carcere.

Galilei a scrisu intr'o limba destulu de pura; si dein chiaritatea lui se vede, cá a cetitu multu pre Ariosto.

Inceputulu celu bunu facutu de Galileu in scientie, l'a urmatu si altii; anume Toricelli si academi'a dela Cimento, apoi altii si altii pana la Lorentio Magalotti, care a scrisu istori'a si scientiele experimentali cu o limba limpede si stilu curatu. Giuseppe Pasta a facutu unu dictionariu despre cuvintele de medica.

Campulu pentru cestiunile mari politico erá inchisu, si asia ómenii se ocupau mai multu cu probleme economice. Iureprudenti'a insasi erá numa practica si consultiva; cu tote acestetacendu despre altii, nu putemu a nu memorá pre Gravina si mai cu séma pre Vico, cari a ilustratu jureprudenti'a. In filosofia trebe se memoramu pre Michel Angelo Fardella. Sunt apoi altii, carii si-a descrisu calatoriile. Intre geografi e renumitu numele lui

Vicentio Coronelli. In art'a militare a scrisu bene Raimundu Montecucoli.

Ci istori'a, regin'a scientieloru frumóse, n'a avutu cultivatori insemnati. A scrisu forte multi, dar' n'a scrisu decatu istorii partiali, si fora elevatetia si momentositatea studiului istoricu. Giambattista Vico, jureprudentialu, a scrisu cu multa profunditate, dar' se vede a admirá pre clasici, si stilulu lui istoricu e cam forsiatu. Multi au preferitu a scrie istoriele in latinesce.

Pre acestu tempu se vedu in Veneti'a cele de antaiu gazete, cari se tipariau candu erá de a se anuncia vre-unu evenimentu, si se vendeau pentru o moneta, ce se numiá gazzetta.

Afora de acesti-a erau o multime de scrietori volanti, cari adeca se exercitau a scrie despre diferite obiecte, acum bine acum reu, cautandu mai multu la rumórea momentului, decatu la eternitatea gloriei.

Pre acelu tempu, ori ce strainu, care voiá a trece de omu cultu, invetiá limb'a italiana. Sunt francezi precum Menage si Regnier si anglezi precum Milton, cari a scrisu italenesce.

Dar' pre lenga tóte aceste nu se póte negá cá acestu seclu a fostu deplorabile atátu pentru istoria cátu si pentru leteratur'a italiana.

VI. Am adjunsu la seclulu XVII. In prim'a diu-metate a acestui seclu de patru ori se batura strai-nii pre campurile Italiei, fora cá poporul se fia lu-atu parte la alta decatu la suferintie. Dar' dela a-nulu 1748. a inceputu o pace de 48. ani, suptu care incetandu brutalitatile militari, Itali'a nu se simtiá inca sanetósa dar' se pregatiá a fi. Principiili, acum nu

atatu de reutatosi dar' neci totdeauna buni, concentrau la sine tote prerogativele, dar' lasau la poporu acea administratiune comunale si provinciale, ce este totdeauna cea mai positiva salva-guardia contra esorbitantielor. Domnitori straini acum nu mai erau decatu numai in Lombardia.

Ingeniuri alese se aplicara a reformá diferitele rame a le scientiei omenesci. In fisica, chimia, istori'a naturale, in matematica, se faceau progrese dein di in di. Asemene in medicina.

Multi a scrisu si in cestuni teologice, intre altii Sigismundu Gerdil (1718—1802) savoianu, care a scrisu bine atatu francesce si latinesce catu si italianesce.

Apoi Nicola Spedalieri in cartea sa „Diritti dell' uomo“ combate maximele lui Rousseau.

Mai tota cetatea 'si avea istoriculu municipalu, afora de aceea eruditi, cari stringeau materialu. Muratori, care se chiama parintele istoriei italiene, acestu ingeniu vastu a publicatu o multime de colectiuni istorice, afora de aceea a scrisu o multime de alte opuri crestinesci; In „Perfetta poesia“ esamina poetii italiani nu fora gustu si finetia, dar' n'are aceea elevatiune atatu de necesaria la ori-ce critica buna. Scipione Maffei inca este unulu deintre cei mai insemnati istorici si antiquari. Era Le rivoluzioni d' Italia de Denina sunt cea deantaiu istoria completa a pamentului italianu. Apoi „Il risorgimento d' Italia“ de Bettinelli se cetesce inca cu multa placere; si desi mediocre dar' e ccea mai buna istoria de pre acelu tempu.

Multi a facutu si Istoria leteraria. Asia An-

dres, jesuitu spaniolu refugiatu in Itali'a, in opulu seu „Origine e progressi d'ogni letteratura“ examina cu multa si intinsa cunoscintia progresele spiritului omenescu la tote natiunile; ma purcede pre rape-de, si nu 'si motivéza opiniunile, neci nu aduce esem-ple, si asia nu ne invétia neci indolea generale a natiuniloru nici cea a autoriloru parteculari, ci ne obléga a remane pre lenga dis'a sa, in locu de a ne dá elemente spre a ne formá noi insine jude-cat'a.

Istori'a pitorica a lui Lanzi e forte cetita pentru limpidet'a ce o caracteriséza preste totu. Unulu Milizia in dictionariulu seu despre artile frumose si in memoriile sale despre architepli combate re-nlu gustu, dar' trece dela adeveru la pasiune. Lete-ratur'a latina inca fù ilustrata, si o multime de eru-diti scrisera despre ea. Multi apoi au ilustratu anti-citatile, ce se descoperira pre acelu tempu, precum in Pompei, Erculanu, Etruria si Catacombe. Er, Sestini scrisera geografi'a numismatica. Apoi En-niu Visconti, facundu „Iconografi'a greca si romana“ puse culme archiologiei.

Altii éra se pusera a studiá viet'a natiuniloru, economi'a, justiti'a si legelatiunea; adjutandu-se multu pucinu cu Francesii. Filipu Briganti in o-pulu seu „Esame analitico del sistema legale e civile“ combate pre acei, cari voiau aduce societatea la pau-pertate. Antoniu Genovesi fece o buna „Logica“ pentru tinerime. Éra Alexandru Verri in opulu seu „Notti all sepolcro degli Scipioni“, supune, cà umbrele vechiloru romani comparu a ju-decá civilitatea latina facia cu cea moderna; si in-dependentu in opiniunea sa arata cà Romanii „a

fostu mai mari decatu buni, mai illustri decatu fericiți; institutul loru 'i facea oprimatori, noroculu admirabili; generosi in reutate, eroi in nedreptati, marinimosi in crudelitate."

Er' Cesare Beccaria s'a facutu nemuritoriu prein carticic'a sa „Dei delitti e dele pene“; unde espuse defeptele legislatiunei si procedur'a de atunci cu atata fortia si evidentia in catu iute se indreptà si una si alta. Elu a mai scrisu si unu „Trattatu despre stilu“; scrie cu multa analise si cu multu rationamentu. Apoi Gaetanu Filangeri incepuse si scrise „Scienti'a legelatiunei“ dar, n'o potù finì pentru cà mórtea 'lu rapì pre curendu (1752—88); caldur'a care respira in tote paginele sale pote indemnà tinerimea la incercari animóse.

Intr' aceea leteratur'a insasi inca infloriá. Giuseppe Parini vediù cà poetii, istoricii, oratorii nu potu formá adevrata leteratura deca nu voru recurge la plenitudenea animei, la bogati'a fantasiei, la forti'a ratiunei, si la conviptionea adevrului. Pentru aceea elu ar' fi vrutu cà studiulu retoricei si alu poesiei se nu se margineasca numa la cuvinte, la tropi si stilu, la partile si genulu constructioniloru, ma se se insotiésca cu filosofi'a, cu logic'a si cu moralulu; se se analizeze ideele legate de cuvinte, se se examine opurile de gustu, si se se rechame mintile la scopuri nobili si folositoare.

Pre Ianga acesti—a cari scrieau intr'unu stilu destulu de bunu, erá o turma intréga crescuta in scólele jesuitice si in academii, care scriá, cà se n'o mai intieléga nime, cu epitete, afeptare, ambitiune, si cu fanfaronade—chiar' cà imbracamintele de pre acelu tempu.

Poetii inse a scrisu cu destula gracilitate; dar' erau mai multi versificatori triviali si adulanti, cari cu ocaziunea de ospetie, ingropatiuni, boteze versificau, si versificau.

In spatele acestoru scrietori rei si desregulati fluiera' fora crutiare „Frusta (verga) leteraria“ a a lui Aristarcu Scannabue, suptu acestu nume se mascherâ G i u s e p p e B a r e t t i, si lovia' cu verg'a sa in toti acei, cari nu sciau alta decat a scrie comedie obscene, tragedii nebunesci, critice copilaresci, romantie desfrenate, disertatiuni frivole, prose si poesii de totu felinlu, ce neec neci esentia neci cea mai mica calitate de a fi placute si rationabili pentru cetitoriu seau patria. Acésta Vérga erá unu feliu de de Diurnalu. Eca dar' cá in seclulu acest-a incepe si diurnalistic'a.

Asia „L' osservatore“ de G a s p a r e G o z z i e o serie de articli, scrise pentru a emendá limb'a si stilulu. Gozzi e si poetu bunu; si este unulu dintre cei mai buni scrietori in limb'a italiana.

Ma celu deantaiu, ce se pote dice diurnalu literariu fù fundatu de F r a n c i s c u N a z z a r i in Rom'a la a 1668. L'a imitatu apoi Bachini in Parma, care fù ajutatu de multi parte in scientiele matematice, parte in cele naturali, parte in teologia si parte in geografia. La a 1696 incepù in Veneti'a „Galeria di Minerva“ si la a 1716. „Il Giornale dei Letterati“, care a traitu lungu tempu. Eara apoi diurnalulu „Il Caffé“ compilatu de tinerii dein Milanu, pentru a combate pedanteri'a literaria, si pre-judeciele sociali.

In acestu seclu s'a scrisu si drame si comedii, si melodrame si tragedii.

Merita a se memorá P e t r u M e t a s t a s i o,

care se puse a face „dificilmente versi facili“. Dramele sale pentru musica, 'i castigase curendu renume, si fù chiamatu la curtea de Vien'a, unde laudandu pre principi, laudandu scriitorii principiloru, laudandu pre oricine postia, a trairu o viatia cu placere, onoratu laudatu si aplaudatu. Poesiele sale sunt pline de dulcétia, pentru aceea le poti invetiá fôrte usioru. Un'a dintre cele mai bune drame a le sale e „L' Attilio regolo“.

Nu putemu finí cu acestu seclu fora se nu vorbimu si despre marele scrietoriu de tragedii V i t t o r i o A l f i e r i d' A s t i (1749—1803). S c i p i o n e M a f f e i, despre care am mai vorbitu a studiatu pre renumiti francesi Corneille si Racine, abatele C o n t i d i P a d o v a a cutediatu a afrontá pre sumulu anglesu Shakspeare; alii fecera alte multe tragedie, ma pre toti i-a intrecutu marele Alfieri. N a s c u t u nobilu, dar' crescutu reu, 'si pe-trecea in caletorii si capriciuri, despretiutoriu de ori-ce supunere, nu erá indestulitu cu nimica cá omulu, care nu e indestulitu neci cu sine insusi. In fine se rusiná de sine, si se puse la studiu, si tragediele sale indata 'lu fecera admirabilu. Multe alte opuri a mai scrisu; intre altele unu tratatu despre „Principe si letere“, in care néga cá proteptiunea suveraniloru ar' dá prosperitate literaturei; in „Tiranide“ vorbesce despre modurile de a se opune opresoriloru; in „Viétia“ propria 'si marturisesce scaderile; in „Mitogallo“ arunca la injurature contra Francesiloru.

Sunt diverse parerile despre acestu autoru vastu. Toti tienu cá stilulu lui este indesatu, nervosu, dar' duru si epigramaticu, de multe-ori obscura, nu totdeuna corectu, si neci-odata elegantu. Tragediele sale sunt dialoguri; fapte fôrte pucine; interesarea nu e

totdeauna sustienuta; vorbeste mai multu la mînté decatu la anima. Are o ura nespusa in contra popiloru si a regiloru. Preferindu a scrie despre obiecte antici, a datu unu teatru nou dar' nu nationalu.

Cu tote aceste si insumiam tradusu unele tragedii de ale lui Alfieri.

VII. Se finimu cu seclulu XVIII. cu care vomu trece pucinu si in seclulu nostru. Se incepemu cu **Vincenzo Monti** (1754—1828). Viétia cea lunga a acestui mare si clasicu poetu, ne conduce prein multe stramutari politice si leterari. Rom'a pentru care unu nou poetu totdeauna erá unu evenimentu, a aplaudatu in versurile prime ale lui Monti nu numa acea forma evidente si semplice, ci si eleganti'a si splendidetia si frasele clasice si acea distributiune de silabe, de unde resulta o larga si armonica vocalisare.

Intr' aceea fam'a lui Monti sburà pana la stele; elu capetà daruri si stipendii dela principi, contese, cardinali; 'lu esaltau scriitorii, si 'lu atacau (lucru de obsce la toti cei mari) alții; intre cari improvisatorii **Berardi** si **Gianni**, care dein urma pote e celu mai celebru intre câti a cultivatu periculós'a maiestria de a recitá improvisari. Dar' Monti inca scia se platésca curtesiele cu laude, si batjocurile cu batjocuri.

Monti fece multe poesii pentru a laudá pre papa Piulu VI, care intreprinse o caletoria la Viena spre a abate pre Iosivu II dela innovatiunile ce voiá a introduce in Beserica.

In „Beleti'a universului“ si in „Areonautica“ imbraca lucrurile nóue in forme antici si scienti'a

positiva in frumsetia poetica. La tragedi'a alferiana a vrutu se-i dee forma elegante, si a scrisu multe tragedii.

Intr' aceea si Itali'a se scutura' dein somnulu negloriosu. Revolutiunea dein Paris, 'si tramite emisarii sei si la alte popóre. Asia fù Hugo Bass-Villie, pre care „libertatea franceza 'lu trimése la Tibru spre a suscitá schinte'a dracului“ dar' poporulu romanu resculandu-se l'a ucisu (1793). De aci Monti a compusu „Bass-Villiana“ sa; unde 'si imagina cà acelu francesu murindu s'ar' fi pocaitu, éra bunetatea divina 'lu ierta, aruncandulu in purgatoriu. Cugetu luatu dela Dante; si Monti folosesce si stilulu, si mani'a, si tari'a lai Dante; este inse mai dulce decatu acest'a in frumósele tertine, ce a auditu candu-va Itali'a.

Dar' Franci'a a iesitu dein confinii proprii, a intratu in Itali'a, si facându dein Lombardi'a Republica cisalpina, indemná restulu dein peninsula de a 'si schimbá guvernulu in democraticu. Refugiatii dein Milanu faceau bataia aspra contra aperatorii principiloru si ai papiloru; si pentru talentulu celu mare, aveau de a face mai cu séma cu Monti, contra carui nu e blastemu, ce se nu se fia aruncatu. Si totusi elu, ne mai venindu-i la socotéla de a siedé in Rom'a tumultuante, trecù la Milanu, si pentru cà se i se pardoneze blastemurile ce a aruncatu asupr'a republicei, a disu cà acele i-a fostu inspirate numa de frica si s'a apucatu acum altfelu de blastemuri mai sangeróse a aruncá asupr'a regiloru si papiloru. Ore aceste nu i le-a dictatu éra fric'a candu 'lu vedemu cà intrunu momentu si-a de-

negatu tóta credinti'a politica si relegiósá de mai nainte?

Precum se intempla mai totdeauna cu cei pucinu credinciosi, Monti 'si perse amicii sei de mai nainte, si nu 'si capetá alti noi; si se vedi acum pre Gianni si pre altii, cum scrieau la articlii, la injurii, la calumnii contra lui; ma elu inca nu se confundá de a respunde cu asemeni articli, injurii si calumnii.

Intr' aceea Austri'a si Rusi'a recuperara Lombardi'a si Monti scapá in Frauci'a pentru a se pasce cu panea amara a emigratiloru, si cu promisiunile mintiunose si cu compasiunea ce umileste. Ci Buona-parté, reintorsu dein Egiptu, trece peste Alpi, si bate pre austriaci la Marengo, si „d'un sol di la sorte, Valse di tutte e sette lune il danno“, cum dice Monti. Itali'a devine iéra libera; si Monti revedindu-o fece celu imnu maretiu, care se incepe:

„Bella Italia, amate sponde,
Pur vi torno a riveder!

Trema in petto, e si confonde
L'alma opressa dal piacer.

Lombardi'a unita cu alte parti ale Italiei formá atunci republic'a cisalpina; care desi libera de nemti, simtiá, inse tirani'a francesiloru, si sfasietur'a fiiloru sei proprii, cari nu cugetau la binele publicu, ci la isbenda, la prepotentia si la aviditate, In contra acestor'a scrise Monti „Mascheroniana“ sa; in care poet'a 'si inchipuiesce cá elu si matematiculu Mascheroni se intalnescu in ceru cu umbrele lui Parini, lui Verri si lui Becaria, si le descrie acestor'a rusinea ce a adjunsu asupr'a Cisalpinei. Poe-ma plina de rabia si de batjocuri asupr'a inimici-

loru sei, dar' care cá multe altele a remasu necompleta.

Buonaparte, necapace de a se redicá la rangulu de primulu cetatianu, vrú a se face imperatu alu Francesiloru, si voiá a schimbá frumós'a republica italiana in remnu; de aci Monti scrise o viziune, unde face pre Dante se arete Italiei necesitatea de a se dá suptu unu rege; si capetá o scatura de auru, 5000, franci si crucea de onóre. Dein acestu momentu cavalerulu Monti, fece imnuri despre tote imtemplarile curtiei, despre tote invingerile lui Napoleone, si blastemá pre toti inimicii acestuia. Ma totu atunci serie Monti catra Cesarotti: „Il governo mi ha comandato, e mi e forza obedire. Batto un sentiero ove il voto della nazione non va molto daccordo colla politica e temo di rovinarmi. Sant' Apollo m'ajuti, e voi pregatemi senno e prudenza.

Monti erá poetu de curte si istoriografu, asessore la ministeriulu de interne, cavaleru alu legiunei de onóre si alu corónei de feru, membrulu institutului, unde faceau parte multe ingeniuri frumóse de pre acelu tempu, precum astronomii Oriani si Piazzi, matematiculu Brunacci, medicii Moscati si Scarpa, epigrafistalu Morcelli si altii, dar' multi nu mai pucinu celebri erau eschisi, precum Gioia, Romagnosi, Foscolo, Manzoni, Rasori, Giordani, Botta.

Dilele lui Monti nu erau fora amaretiuni. Inimici vechi si noi nu crutiau a 'lu muscá si impunge, cu atatu mai vertosu cá nici elu nu 'i crutiá mai alesu in diurnalulu seu „Il Poligrafo“ si intr'o epistola veninósa catra Saveru Bettinelli, catra care inca se purtá cu cea mai acerba inemicetia.

Opulu seu mai memorabilu pre acestu tempu, a fostu traducerea Iliadei.

Ma dumnedieulu lui Monti inca cadiù, si „il bello italo regno“ cum dicea elu, a cadiutu éra sub austriaci; éra Monti aplaudà noiloru domnitori. Atata numà, cà Franciscu I. nu cautá la laude, ce Monti le impartia ori cui le ordiná seau le platiá. Asia Monti in profunda tacere s'a retrasu la pucinii amici, ce 'i remasese, si 'i cantá pre acestia in versuri.

Guvernulu austriacu vrendu a fundá unu diurnalu, care se diréga opiniunea publica dupa intentionile sale, si recusandu asta onóre Ugo Foscolo, o primu Monti deimpreuna cu Giuseppe Acerbi, dar iute o lasà numà acestui'a; si cu ginere seu Iuliu Perticari a lucratu „Proposta di corezioni ed aggiunse al vocabulario della Crusca“.

Dein tote aceste vedemu cà Monti a fostu nascutu pentru de a scrie si a scrie, si a scrie si a cantá, in ori ce impregiurari. Dar elu a reformatu literatur'a si ia datu o nuóa direptiune, formandu-se cu elu si dela elu cea mai frumósa scóla de literati.

Celu mai celebru dein scol'a lui Monti e Ugo Foscolo (1778—1827) Opulu seu „Carme dei Sepolcri“ are o usiuretate admirabile. In prosa simte valorea naturaletiei. Elu merge cu Dante, cu Petrarca, cu Alfieri si cu altii, cari in literatura a vedintu si alta decatu numà placere si arte, si cari pre literatu nu l'a despartitu de cetatianu. Tolu Ugo Foscolo imitandu pre Werter lui Göthe, a scrisu „Ultime lettere di Iacobo Ortis“.

La „Carme dei Sepolcri“ a respunsu Ipolitu Pindemonte, versificatoriu pre atatu de suavu precatu de vigorosu éra Foscolo. Pindemonte a tra-

dusu „Odisea“; fece mai multe versuri, cantandu toldeana „la belta savia e la virtù gentile“.

Luigi Lamberti fece o editiune dein Omeru la tipografulu Bodoni, si candu merse a o presentá lui Napoleone, acest'a vediendu cá 'i grecesce, i dice: „Ah! DTA esti literata? Voi literatii nu ve ocupati cu alta decatu cu fapte si fabule vechi si cu obiepte usiore. Mai bine ati face, déca v'ati ocupá cu lucruri actuali si adeverate; si posteritatea le ar' ceti cu placere in locu de a cetí vechimele“.

Merita particulare mentiune Giacomo Leopardi, nascutu dein familia avuta, care avea o biblioteca forte frumósa. Tatalu seu literatu si despotu, nu 'i dede alta crescere decatu crescerea de casa; dar' la 15. ani erá unu miraclu de intieptu; cu tote aceste a casa nime nu 'lu bagá in séma, er' afora nime nu 'lu cunoscea; si in elu ardea dorulu de a se face renumitu. Cu mare greutate 'lu lasá tatalu seu a merge la Rom'a. Ma aici inca neindestulitu cu sine, neindestulitu cu lumea, pre care tóta o credea de nimica, 'si cercá servitiu dar' nu 'lu affá nicairi, in urma intrá in lucru la librariulu Stella in Milanu; si intr' aceea dede la lumina unele poesii, carii reintinerira formele usuate de Dante si Petrarca. Acestu ingeniu, unulu deintre cele mai nobile ale Italiei, trecù gemendu asupra de miseriele vietiei, batendu-si jocu de generositate si nebunia, blastemandu vitiurile ómeniloru si necunoscundu virtutea; pana ce in lupta cu durerile proprii si cu necunoscinti'a de lume a muritu abia fiindu de 39 de ani. Itali'a 'lu numera intre cei mai buni scrietori ai sei.

Cu vietira si cu versurile lui Monti, mus'a clas-

sica a adjunsu la celu mai inaltu puntu unde potea se adjoina; si asia, care a simtitu in sine chiama-rea de a poté fi poetu, a trebuitu se calce pre alta cale, decatu pre calea unde Monti erá neadjunsu.

Ací aflamu pre Ales and ru Manzoni, despre ale carui prime incercari esclamá Monti: „costui cominicia com' io vorrei finire“. Si precum Muratori se numesce tatalu istoriei italiene, asia Manzoni e fundatoriulu romanticismului adevveratu a musei naturali in Itali'a. Prein romantiei, leteratur'a trebuia se depinga societatea, se adjute civilisatiunea, se latiésca adevverulu, se indrepte frumosulu si se indemne la bine. Romanticulu poetu se fia interpretele caracterului moralu dein tempulu seu; scrierile sale se ne arete datinele, modulu de viétia si de cugetare alu patriei si alu etatiei sale. Ce? au Omeru, Virgiliu, Isaia, a cantatu ei intreprinderile Indianilor? a invocatu ei divinitati egiptiane? Pentru ce dar poetii moderni, se nu cante ei lucruri, simtieminte si credintie de ale no-tre?

Si Manzoni a fostu si poetu si originalu. Elu a unitu artea cu natur'a.

Asta fece de triumfulu scólci nóue, mai bucurosu se atributesce lui Manzoni.

Scrise cu multa inspiratiune imnurile sale, si le publicà la a 1815., ma la lumea literata a remasu necunoscuta pana la ocaziunea, ce cantà mórtea lui Napoleone. Acésta poesia ocasionala 'lu fece a dá altele cu multu mai frumóse; ma strainii si italianii chiar', 'lu glorificá pentru popularulu romantiu „I premissi Sposi“.

Nici Manzoni n'a potutu incungiurá polemic'a; ma departe de o critica provocatória, elu a datu

esemplu de aceea linisce, la care se poftesce anima curata, criteriu securu, si consciintia buna, si care scie pretiul si pre adversari, si nu cerca triumfulu ci adeverulu. Nici odata nu vorbiá despre sine, si totdeauna se inaltá la generalitatea cestuniloru, si le luá dein puncte mai inalte de vedere, decatu cele unde se marginiau adeversarii sei.

Unde te duce servitutea straina, o a depinsu Manzoni in romantiulu mai susu memoratu; ma cá, si in depresiune nationale si in ratecirea simtiului vulgaru inca remane omului destula lumina pentru a distinge adeverulu, si destula vointia pentru a 'lu aplicá-o areta in opulu seu „La colonna infame“.

In urm'a acestoru doi mari, in urm'a lui Monti si Manzoni, literatii se impartira in duóe, si déca urmatorii lui Monti a facutu lucruri frumóse, urmatorii lui Manzoni si a propusu a face bune.

Celu deantaiu esemplu de novela inversuri ni 'lu da Tomaso Grossi in „Ildegund'a“ sa.

O specie de compuneri, la cari de multe ori e chiamatu literatulu sunt inscriptiunile; a uneori istorice, mai de multeori la serbari seau la morti; afora de aceea unii le facu la dedicatiuni, seau la alte ocaasiunii in forma de epigrame vechi, seau sonete scurte.

N'am potutu a nu memorá si aceste.

Dar' scrierea de romantie erá in flore, si la esemplulu strainiloru, mai alesu la esemplulu englesului Walter Scott, se fecera de moda romantiele istorice, si se scrisera o multime de ele. Cele mai reunite inse nu 'su totdeauna si cele mai bune. Unii 'si propunu de a representá starea generale a umanitatiei in unu tempu si locu anumitu. Altii 'si alegu

unu faptu celebru si facu o imperfepta revelatiune a istoriei. Altii facu epopea simtiementului individu-ale, cá Foscolo in „Iacobo d' Ortis“; Altii vreu a descoperi disordinele societatiei, si a dictá seau rancore seau melioramente, cá G u e r a z z i si altii. Asta forma dein urma prevale in di de asta-di.

„I promessi sposi“ lui Manzoni i-amu memoratu mai in susu.

Novelle, cari nu sunt alta decatu romantie scurte inca s'a scrisu o multime. De aceste scriu cu totii, cari nu seiu scrie alta. De memoratu inse sunt „Novelele unui maiestru de scóla“ de C e s a r e B a l b o.

Aci putemu se numeramu pre autobiografi si pre scrietorii de memorii (mémoire): o specie de scriere pucinu usitata in Itali'a; ma in a carei gloria e destulu a insemná „Le mie prigioni“ de Silviu B e l l i c o; o carte de pucina arte dar' de multu simtiementu, si latita in tóta Europ'a.

De acésta categoria se tienu si e p i s t o l e l e unui seau altui scrietoriu: ele sunt pretiose pentru cà sunt mai pucinu cercate decatu cartile, si pentru ca ne facu a cunósce pre omu si tempulu in care a traitu.

Altoru le place a faced e s c r i p t i u n i. Sunt placute si folositorie descrierile de caletorii.

In facia grandióseloru eveneminte dein acestu seclu, facia cu aceea ce s'a facutu, descoperitu, simtitu si cugetatu-istori'a trebuia se dee o vedere mai larga, si se arete adeveralu aplicatu la trecutu si presentu, si se presente o viia drama a lucrurilor omenesci.

Asia istorii s'a scrisu fórté multe, dar' nu fora

a lasá dorinti'a de un'a, care se corespunda la atata efusiune de lumina si la atate sperantie.

Mai tóte provinciele 'si au istoricii sei, cari s'a adjutatu cu materialu culesu dein seclulu precedente, si cu modulu de a le dá valórea numa ce o merita si asia a culesu cunoscintie mai precise, consecentie mai largi si a pusu in relatiune istori'a nationale cu a intregi umanitatiei.

Decatu toti mai mare rumóre a facutu **C a r o l u B o t t a** (1766—1837) „La Storia dell' independenza d' America“ 'i face renume; si de aci iute compilà „La storia d' Italia“, incependu de unde inceta Guicciardini (1534) si pana la a 1796 si de aici pana la a 1815. Trebe se insemnamu cá in istori'a sa nu vre se scia de constitutiuni; Europ'a o crede pamentu de nebuni, si tóta omenimea de o rasa selbatica, care o trage si impinge diavolulu. Stilulu lui e deosebitu. Incepe cu afectare, si finesce cu forte multi neologismi si francesismi; abuséza cu vorbirea familiara, cu antitesele, si cu preteritiunile retorice. Asia elu se tiene mai multu de scol'a esagerarei si a declamarei; cu tóte aceste 'lu recomanda o frumósa si neesauribile varietate de dictiuni, si artea de a esprime lucruri nóue cu cuvinte vechi, apoi fluiditatea si évidenti'a, ce o are in scriere, mai adaugendu amorulu de patria, ce se vede si de sub dispretiulu cu care scrie despre italiani.

Multi a facutu istorii de vietie; unii despre capitani, altii despre artisti, ér' altii despre poeti anumiti.

Inse nu seclulu trecutu ci seclulu nostru se vede a fi epoc'a cea mai bine pregatita pentru studiulu istoricu. Candu geografi'a cu adjutoriulu ma-

tematiciei a ajunsu a fi perfecta; candu geologi'a ne da notitii istorice mai vechi decatu istori'a insasi; candu archeologi'a ne-a desgropatu documente, ne-a ilustratu monumente, si ne a decifratu scrieri ne-cunoscute; candu jureprudenti'a a penetratu pana in medu'a legelatiuniloru antice; candu filosofi'a ridenti de cartea destinului, ne aréta isvorulu de unde se nascu atate vicisitudeni a genului omenescu: atunci nu e mirare déca istori'a adjutata de aceste scientie va imbracá si ea vestmentu de perfepta serbatória in acestu seclu luminatu; si se va impleni ceea ce a predisu Voltaire: cá secele viitórie voru insemná seclulu XIX cu numele de **s e c l u i s t o r i c u**; si italianii inca voru poté avé istorici renumiti, precum au atati-a renumiti in tote scientie.

Cu aceste finescu discursulu meu, mai insemnandu, cá in seclulu despre care ne e vorb'a, italianii au avutu multi filosofi, fisici, juristi, naturalisti si moralisti. Aflamu apoi diurnale si almanacuri, critice; polemii si traduceri.

In specie **N i c o l o T o m a s c o**, cu eruditiunea sa, cu cunoscintiele profunde, si cu scrierile sale eficace, a aratatu cum critic'a pote se fia educatória.

Au italianii si acum o multime de invetiati, cari in medi-loculu miscariloru si reformatiuniloru politice, de cari e agitata tóta Itali'a, lucra, facu si scriu. Acestia sunt in viétia, si se tienu de seclulu nostru; io acum nu voiu vorbi despre ei; viitoriulu va gustá fruptulu studiului si lucruriloru loru, si i va sci apretiui dupa meritulu, ce 'lu voru avé. Totusi nu potu a nu memorà pre **C e s a r e C a n t ù**, unulu

dintre cei mai renumiti istorici si literati ai secului presente.

Multi straini a scrisu si a judecatu despre leteratur'a italiana, care laudandu, care invidiandu, care vituperandu; care aflandu cá tóta e orginale, care dicandu cá nu e alta decatu o imitatiune a celei franceze. Acestia inse nu sunt critici buni cá Nicolo Tomasco, si n'a penetratu bine nici spiritulu scrietoriloru nici etatea, in care a traitu acestia.

Binele, frumosulu, adeverulu se lauda de sine; reulu, uritulu nemoralulu sunt de sine vitaperiu. Se imbraciosiamu cele, se ne ferimu de aceste.

Si io dorescu cá leteratur'a nóstra nationale se fia numai pucinu bogata, nu mai pucinu naturale, nu mai pucinu orginale decatu cea italiana.

Bai'a de Crisiu, in Augustu 1866.

Dr. Ios. Hodosiu.

H.

Raportulu

Comisiunei insarcinate cu revederea socotelorlor Asociatiunei pre anulu espiratu se substerne in urmatoriele:

Comisiunea cercetandu cu deameruntulu Jurnalulu Cassei dein preuna cu tote aclusele respective, leau aflatu acelea in cea mai buna ordine, si cu mare acuratetia purtate dara totusi:

a) doue oblegatiuni de statu donate de estimpu fiacare sunatore de cate 100 fl. m. c. se afla insestate in locu de m. c. in v. a. desi pretiulu lor nominalu e 210 fl. v. deci asta aru fi de a se indreptá pre viitoriu in Jurnalulu.

Dein cercetarea acurata a documentelor si hartiiloru, cu care domnii membri espedue competintiele anuale la cassa, se vede cá unii in locu de asi refui restantiele pre $86\frac{3}{4}$ tramitu cu acelu espresu, cá se li se inscrie pre $86\frac{5}{6}$ deci parerea Comisiunei ar' fi cá adunarea se decida pre viitoriu cum au de a se inscrie ?

c) Ce se atinge de erogatiuni s'au aflatu urmatoarele sume erogate dara neprelimate pre anulu espiratu,

1. pentru tiparirea Actelor Adunarci a 5-ea dein Abrudu un'a suma de 25 fl. 60 xr.
  2. pentru tiparirea statuteloru 23 fl. 70 xr.
  3. pentru inseratele Asociatiunei 22 fl. 29 xr.
  4. pentru conspectele „ „ 149 fl. 50 xr.
- fiindu preliminarati in anulu espiratu, dupa cum se vede la pag. 23 a protocolului, cá spese estraor-

dinariae 90 fl. respective 100 fl si dupa nota Praes: totu la aceea pagina, o suma totale de 200 fl. care suma detrasa dein suma pluserogata de 453 fl. 9 xr. aru remane curatu plus erogatum numai 253 fl. 9 xr.

4 Mai departe este unu pluserogatum de 82 fl. 90 xr. pentru carti procurate pre seama Asociatiunei, acésta suma inse dupa cum a aflatu comisiunea, este erogata dein sum'a votata si preliminata inca pro 186⁴/₅ prein urmare dein sum'a votata spre acelu scopu, mai are inca Asociatiunea unu plus de 16 fl. 10 xr.

5. Revisiunea socoteleloru a. t. desi aprobata de adunare, in Jurnalul inse nu e evidenta absolutiunea, afora, de o adnotare de care Presedintele in sensulu §. 14 a st. Assoc. intrebuintienduse, au scontatu cassa in 4 Iuliu a. c. deci aru fi de doritu atata pentru curintia in lucrari catu, si spre absolvirea Cassariului, cá acea absolvire se se insemne in Jurnalulu Cassei.

6. Mai in urma revedienduse, si socotelele Dlui Secretariu preliminate pre anulu espiratu pre sema Cancelarei, pre care asemenea leau aflatu legaluminte documentate si in cea mai buna ordine, resultandu inca unu plus de 23 fl 80 xr. care aru avea de a veni in perceptiune pre anulu curinte. Alb'a Iuli'a ²⁹/₈ 1866.

Gregoriu Mihali. mp.
pres. Comisiunei.
Cumanu mp.
referinte.

I.

Raportulu

Comisiunei de 9. insarcinate cu prefissarea Preliminariului Asociatiunei romane transilvane pentru literatura si cultura poporului romanu transilvanu.

Comisiunei s'au strapusu spre pertractare si opinare.

a) Unu Proiectu de Preliminariu proiectatu de catra Comitetulu Asociatiunei pre anulu 186⁶/₇.

b) Un'a Suplica a papucariului dein locu dein Alb'a Iulia, Iacoba Tulbureanu pentru unu imprumutu de 200 fl. v. a. si

c) Un'a propunere a Prea Onoratului D. Canonicu si Secretariu metropolitanu Ioane Negrutiu de coprinsu: cá Asociatiunea se resolve pentru un'a Catedra profesurale impreunata cu ceia a Profesorelui de 1-a Normale in Blasiu, si menita pentru propunerea agronomiei: doue sute fl. v. a. cá ajutoriu, cu adausu cá deca pentru Sibiiu seau Brasiovu inca s'ar' pofti asia ceva, se se adauga si resolve si acolo 200 fl. v. a.

Comisiunea dein partesi luandule tote in consideratiune, opinésa cu respectu la fia-care si anumu:

a) Cu respectu la Proiectulu de Preliminariu alu Comitetului, preste totu:

Luandu in consideratiune pusetiunile Prelimi-

nariului, care arata spre dispusetiune un'a suma de 1400 fl. v. a. si acee'a o prelimineza in tipulu urmatoriu:

1) Remuneratiunea anuale a Secretariului II. 200 fl.

2) Scriitoriulu in Cancelari'a Asociatiunei 100 fl.

3) Spesele curente si Servitoriulu Cancelariei 150 fl.

4) Stipendia pentru 2 Iuristi 100 pentru 2 a 80 fl. sum'a 360 fl.

5) Pentru unu teneru la Politehnica 300 fl.

6) Pentru 2. studenti la vre'o scola reale in Patria a 50 fl. sum'a 100 fl.

7) pentru 2 studenti gimnasiali a 50 fl. suma 100 fl.

Spesele extraordinarie ale Comitetului 90 fl.

Comisiunea dein partesi avendu in antea ochiloru, cuantulu trebuintieloru urgente banali de una parte, éra de alt'a luandusi informatiuni de la D. Cassariu, si chiaru si dela Comisiunea constituita in Siedinti'a trecuta spre culegerea tasselor restante de la D D. membri.— sum'a disponibile pentru spese, dela 1400 fissata de Comitetu o a redicatu la cuantulu de 1920 fl. v. a. Si apoi considerandu mai cu de amenuntulu cumca dein multimea erogatoru, cari ar' avea Asociatiunea ale face pre anulu venitoriu, cari aru fi mai neincungiurate, amesuratu scopului Asociatiunei sicerintieloru temporali; sum'a asia urcata s'a prelimitatu in senguratecele pusetiuni precum urmesa:

1) Aproba si dein partesi si propune spre aprobare cele 3 pusetiuni ale Preliminariului proiectatu de Comitetu pentru remuneratiunea Secreta-

riului, pentru scriitoriu, servitoriu si cerintiele Cancellariei in suma — — — 450 fl.

2) In catu pentru a 4-a pusetiune a proiectului Comitetului unde se preliminésa pentru 4. Iuristi stipendia si anumitu 2 a 100 si 2 a 80 fl. in sum'a 360: Comisiunea desi a observatu cumca de ocamdata in acestu ramu avemu teneri de nationalitate romana in numeru mai corespondiatoriu crescuti, totusi fienduca pentru acum stipendiale sunt date unorü teneri, cari acum sunt in cursulu studialoru, si cari prein portarea sa n'au datu causa spre a li se subtrage stipendiale: Comisiunea pentru acum, acésta pusetiune afla cu cale a o propune spre preliminaré, asia cá la 3. teneri iuristi la Vien'a si la Pest'a si anumitu la 1 in Vien'a si 2 in Pesta, seli se resolve a 100 fl. éra unui'a in Patri'a 80 fl. asiadara in suma — — — 380 fl.

3) Comisiunea luandu in consideratiune impregiurarea cá pentru acum candu se redica scolele poporali sunt neaparatu de lipsa individi anumitu crescuti spre catedrele de invetiatori, in loculu alu treilea a aflatu cu cale a preliminará si respective propune spre preliminaré pentru 2 preparandi, cari sese prepare pentru profesura in scolele normali parte esistente parte aproape de a se infientiá a 300 stipendiu si 50 fl. bani de calatoria, sum'a 700 fl.

4) In loculu alu patrilea Comisiunea luandu in consideratiune dorinti'a manifestata in de comunu si cu ocasiunea altoru adunari precedenti si anumitu acelei de la Abrudu dein anulu trecutu, a preliminaratu si propune spre preliminaré, pentru unu ascultatoriu la Institutulu politechnicu in Vien'a 300 fl.

5) Comisiunea aproba si dein partesii si pro-

pune adunarei spre aprobare, spesele extraordinare ale Comitetului preliminate de același în suma de 90 fl. v. a. Și așa Comisiunea în modul acesta propune să modifice proiectul de Preliminariu subternutului Asociației de către Comitet, presupunându:

1) Cumca se aproba urcarea sumei disponibile la 1920 fl. și

2) Esprimânduși dorința că tinerii crescuți cu spesele Asociației în diversele ramuri ale științelor, să sîrbesca în patrie.

b) Cu respectu la suplicia papucariului Iacobu Tulbureanu strapusa Comisiunei spre opinie, Comisiunea propune să rezolve așa: Suplicia să strapune spre tractare și considerare Comitetului carele să facă ceea ce i va stă prein potenția și să conveni cu interesul Asociației

c) Propunerea P. O. D. Canonicu Ioane Negruțiu de cuprinsu: că adunarea Asociației să rezolve pentru Catedra de Agronomie împreună cu 1-a Clasă normală în Blăși unu ajutoriu de 200 fl. v. a. și încă cîndu aru cere împregiurările să se prelimineze același cu unu de 200 fl. și pentru alta catedra profesorală de asemenea studia în Sibiu ori în Brașov:

Comisiunea deși considera pre de plinu momentuositatea acestei propuneri, și deși o vede nu numai folositoră, dară chiar și necesară: totuși fiindu că spesele propuse spre preliminarie în puștuniile supra însirate i se vedu și mai urgente de o parte, era de alta parte vedindu că pentru acum

Asociatiunea nu pote dispune preste un'a suma de erogate mai mare de catu acei'a premisa in acestu Proiectu alu seu adeca de 1920 fl., pentru acum dein partesi acésta propunere cu tota momentuositatea sa, o vede imposible spre a se efeptuí.

Mai de parte Comisiunea observandu alatu dein raporturile oficiose ale Comitetului si Oficialiloru Asociatiunei catu si dein esperienti'a propria, cumca veniturile Asociatiunei, in locu de a inaintá si a se adauge crescundu, decrescu dein anu in anu in modu superatoriu, si observandu mai incolo cumca caus'a acestui mersu retrogradu si nenaturale de un'a parte este morositatea membriloru Asociatiunei intru refuirea tasselloru, éra de alta parte pote si unele, defepte in sistemisarea Colectoriloru, si in urma, considerandu cá unu Preliminariu de spese fissu si securu se pote asceptá numai pre basea unoru date secure de provente, cari nu sunt si nu potu se fia decatu proventele incurse de pre fia care anu mai de aproape trecutu;—propune (Comisiunea) cá spre delaturarea starei nefavoritorie preste totu si spre inlesnirea incurgeri tasselloru dela membrii ordenari si medilocirea si a oferteloru benefacatorie, adunarea Asociatiunei se decida:

a) Comitetulu se insarcinesa cu scoterea totoror tasselloru restante pre la membrii Asociatiunei si se impoternicesce spre acestu scopu cá mai antaniu se provoce pre membrii in generalu in Jurnalule publice, cá sesi refuesca tassele restante, incunoscintiendule si pre Colectorii, la cari si-potu refuí restantie; si adaugundu cá déca numitii DD. membri si in urm'a acestei provocari, voru amaná asi

pleni acest'a detorintia in decursulu acestui'a anu, atunci se voru provocá la plenirea ei in aceleasi **Jurnale** cu numele; si acestu **Conclusu** se lu inconscientiese **Comitetulu** si prein **Colectorii** sei in specialu fia carui membru.

b) **Comitetulu** se insarcinesa cu inmultirea numerului si sistemisarea colectoriloru de lipsa estu modu in catu incassarea tasselor se fia catu mai **secura** si **refuirea** pentru membrii **senguratici** catu mai usiora.

c) **Preliminariulu** pre fia care anu se face pre **basa** proventelor **incurse** pre **anulu** **nemediulocitu** trecut.

Alb'a Iulia 29 Augustu 1866.

Presiedinte

D r. M a j o r m p.

Referente

D r. I. B o b u m p.

K.

Disertatiune.

Despre moravurile, datenele si referentiele sociale ale vechilor Romanii, in generalu.

I.

E forte greu a pronunčia o judecata drepta despre moravurile, datenele si referentiele sociale ale acestui poporu mare; cace insesi opiniunile si judecatile scrietoriloru celoru mai escelenti sunt forte diverse si variante in acestu respectu. Unii pre vechii romani i lauda si admireza; altii dein contra i defaima, si se ingrodiescu de unele fapte violente ale loru. Se nasce deci intrebarea, cà ce opiniune seau judecata se ne formamu noi despre densii? Nu se pote negá, cà precum individuii singurateci si-au scaderile loru, si inca acele, cu atatu mai mari si mai evidente, cu catu de alta parte stralucescu cu colori mai brilante, virtutile, geniurile si talentele loru: chiaru asia se templa si cu natiunile lumei; si ele inca si-au scaderile loru, si pote acele scaderi, inca cu atatu su mai mari, cu càtu in alte respecturi, stralucescu in istori'a loru mai multe vertuti, fapte gloriose si mari. Semnu dara invederatu acest'a, cà slabitiunile omenesci au dominatu, domineza, si voru dominá totudeaun'a, in natiuni, popore, cà si in individui.

Inse cautandu la virtutile, ce le au desvoltatu

vechii romani in sfer'a politica si belica, nu potemu a ne ascunde admiratiunea noastra, ba chiaru vomu fi costrensi a dá tota dreptatea, celoru, cari afirma, cà vechii Romani fura celu de antaiu si mai mare poporu in lumea vechia. Se aruncamu numai o ochire fugitiva preste istori'a rapedei redicari si inaltiari a Romei, si se consideramu cercustarile, in care se aflá ea pre atunci, si ne vomu convinge pre deplenu despre adeverulu acestei asertiuni. Ea, Rom'a vechia, se redicà la domni'a lumei, in midiloculu unoru popore enemice, cerbicoase, cele mai multe si mai tari de câtu ea; Rom'a se inaltà in midiloculu Sabiniloru, Latiniloru s. a. totu popore curagioase si eroice, pre care Romanii numai dupa mai multe lupte eroice si inspirate de celu mai mare devotamentu catra patria, le a potutu devinge si supune pre deplenu. Cátu necasu n'a avura Romanii d. e. cu belicosii Gali, cari strabatusera chiaru si in Rom'a si o dearsera in an. 389? apoi mai cà nece apucara a finí bene cu aceste popore belicoase, pre candu se incurcara in batai indelungate si forte cerbicoase cu Samnitii si aliatii acelor'a (342—290 a Chr.) éراسi puternici si inca mai numerosi decatu Romanii; in urma, câtu nu mai avura de a facere cu Cartagenii (in an. 264—341, 218—201, 149—146) cari se luptau pre morte ori vietia? câtu putere morale, câtu devotamentu, câtu sacrificiu, câtu virtute, câtu eroismu nu s'a pretensu spre a poté bate si invinge pre unu atare poporu in flore asia mare, asia avutu si'tare? Cartagen'a rivalisá cu Rom'a, er' beliducele Hanibale, care inca dein copilaria sa nutrea o ura neinvincibila asupr'a Romei, se numerá intre celi mai mari eroi ai lumei vechi. Tote aceste si

alte fapte mari si gloriose, care ni le descrie istoria cu penelulu seu celu mai ageru, nu se potu considerá altu-ceva, decâtu numai totu atâtea rezultate maretie ale unei ordine bune, sociale si civile, rezultatele virtutiloru patriotece, belice si politice. Si intru adeveru cu aceste virtuti se si puteau mandri vechii romani, mai tare, cá ori care altu poporu in lumea vechia. La eli, devotamentulu catra patri'a lorú erá lucrulu celu mai de onore, si devis'a cea mai sublima si mai nobile pentru veri-care cetatianu. Interesele private debuiau se se subordoneze totu deauna intereseloru comune, si candu poftea benele de comunu, fia-care cive, cu cea mai mare resolutiune si abnegare, bucurosu si-sacrificá interesele sale benelui de comunu, ba chiaru si viati'a; esemple ne indoite despre acestu adeveru, avemu in ambii P. P. D e c i i M u s. s. a.—Acestu devotamentu resuflá si se inspirá totu deaun'a de amorea lorú cea mare catra patria, de spiritulu libertatiei, care intr'una poporu moderatu, amatoriu de ordine, aduce fructuri imbucuratorie si lu face osteann bunu.

Insusi Romulu, intemeliandusi tenerulu seu statu pre spiritulu bataiei si pre benefacerile agriculturei defipse totu deodata carier'a, ce o avura de a o urmá vechii romani intru inaltiarea lorú. Agriculturei se potu ascrie virtutile, ér' bataiei invertosiarea, perseveranti'a si constanti'a romanilorú, si eroismulu in ambele se pote ascrie libertatiei.

Catra aceste cause principale se adauge: zelulu deregatoriilorú in pastrarea dateneloru vechi, bune; strens'a disciplina a tenerimei in casa si afora de casa; auctoritatea impunatoria a oficialoru censorale,

căre si-puneau tota nevolienti'a in aceea, că se impiedece intrarea coruptiunii si a lusului,—aducundu legi chiaru si in privinti'a imbracamentei, in privinti'a ornamentului dameloru romaue, cum si in respectulu traiului vietiei s. a. De esemplu ne e: *M. Porcius Cato Censorius* numitu.

Mai incolo vedi'a si respectulu religiunii, contiesute in tote relatiunile si afacerile vietiei atâtu publice, câtu si private; apoi energi'a in tote ocupatiunile publice inpreunata cu dreptatea si inocenti'a vietiei private, tote aceste suntu totu atâtu factori importanti ai prosperarei publice.

Cu tote aceste, se pote afirmá, că amentitele vertuti atunci fura mai frumoase, si stralucira mai tare si mai curatu in splendorea loru, candu statulu romanu inca nu erá ajunsu la culmea puterii si marirei sale; caci dupa espresiunea unui istoricu mare, debuie se recunoscemu, că ins'asi grandeti'a Statulu romanu fù si caus'a principale a decadentiei lui; elu a inceputu adeca a pasi spre ruinare si decadentia dein caus'a greutatiei nesuportabile a prepotentiei sale.

Istori'a acestui statu mare, ne arata, că deodata cu devingerea si demolirea Cartaginei (in an. 146. a Chr.) dein preuna cu trofeele maretie a natiunii devinse, s'a incuibatu in Rom'a si fontana tuturor relelor: lusulu, coruptiunea, si asia in senulu fericirei si a domniei deodata incepura a se ivi si patimile cele uritiose, care apoi devenira cu totul desfrenate.

Cu modulu acest'a loculu vertutiloru frumoase lu ocupara apoi post'a de domnia, superbi'a, arogantia si nesaturat'a posta de avere,—de aici urmara

apoi alte si alte rele si patime—care in urma, pana la acelu gradu inspaimantatoriu acrescura, câtu pre romanii celi odinora bravi, vertuosi, simplii, amatori de patria, uniti intre sene, totu deauna, candu poftea benele patriei, mai alesu in contr'a enemicaloru straini: i-vedemu acum cu intristare, scaldanduse in sangele concetationiloru sei; vedemu Rom'a cea tare, sfasiata de cele mai crunte beluri civile!! vedemu, pre barbatii celi mai alesi asi saturá poft'a de domnia cu sacrificarea de averea si viati'a conationaliloru sei. Istori'a belului civile intre **M a r i u** si **S u l l ' a** (88—82 a. Chr), conjuratiunea Catilinaria (65—62 a Chr), si érase belulu civilu intre Pompeju si Cesaru (49—48 a Chr), ne dau o icona trista despre coruptiunea Romei, si apropiat'a cadere a republicei romane.

Asia republic'a romana, debuì se cadia de sene ins'asi (30 Chr) si pre ruinele aceleia, se intemelià Monarchi'a (dela 30 a Chr—476 d. Chr). Ce e dreptu, cu scaimbarea formei de regimu sub unii imperatori, dar' resp. forte rari, — Rom'a mai dede unele semne de viatia, se mai ivira unele schintei dein virtutile strabune; inse acele fura nescari fenomene curendu trecutorie, ba mai numai aparute; nevolienti'a unoru imperati si genii mai buni si rari nu putura rasbí si invinge vitiile, relele, ce se incuibasera si prenseserá radecini afunde in romanii de tota clasea, dela cei dein culme pana la cei mai de diosu, dela unu Caligul'a, Nerone, Domitianu, Caracal'a si Heliogabalu si alti numerosi inca, toti mai multu monstree ai omenimei de câtu domnitori — pana la cetatianulu celu mai dein urma, seau decumva pre atunci romanii nece cá meritau acestu

frumosu nume de: „cetatianu“ asia me marginescu a dice: pana la plebeiulu celu mai miserabilu.

Versulu celoru buni resună in desiertu! intocm'a cá si a profetiloru tramesi la israeliteni. Adauganduse dara rele preste rele, coruptiunea totale, intrigile, venalitatea tronuriloru si a demnitatiloru inalte, licenti'a si desfreulu soldatiloru pana la gradulu celu mai extremu, si in urma, invasiunile poporiloru straine barbare, causara si grabira, mai timpuriu ori mai tardiu, caderea si resturnarea domniei romane.

Asia stranepotii romaniloru odiniora mandri si gloriosi, pierdiendusi patri'a si esistenti'a, de buira a se plecá jugului strainu!! Sic transit gloria mundi!!!

II.

Dar' se ne demitemu si mai aduncu in stadiulu referintieloru interne sociale ale vechiloru romani. Se aruncamu deci o privire preste economi'a, casatori'a si potestatea parentiesca la vechii romani. Romanii tempulu celu pacificu, si-lu sacrificau agriculturei, carea erá in mare onore la densii. Simplicitatea nobile a aceloru Consuli si Dictatori, carii insii tieneau de cornele plugului, e demna de tota laud'a, si numirile a unui Fabiu, Lentulu. Piso s. a. derivate dela productele de campu, suntu dora mai renumite, celu pucinu mai umane, decâtu a unui Macedonicus, Asiaticus, Creticus si a altoru beliduci asia numiti dela poporale subjugate de ei.— Deintru inceputu si indelungu tempu dupa aceea, agrii fura cultivati forte bene; barbati mari, d. e.

unu Catone scrise unu opu despre agricultura sub titululu: „de re rustica“. Acestu opu e unu monumentu pretiosu despre gustulu vechiloru romani pentru agricultura.—Intrandu lusulu, carele derapana tote, infipse rana de morte si economiei tierene. Itali'a se implù cu gradini artificioase: si acum panea, cautá se se importe dein Sicili'a si Afric'a. Totusi gustulu vietiei campene, inca nu se stense de totu. Beliducii invingutori aduceau legumi si arbori fructuosi dein oriente, in Itali'a, multi deintr'insii petrecundu in gradinile loru cele frumoase, si-uitau de certele dein forulu romanu.

Ordinea, cumpetarea, crutiarea suntu virtutile economului de tiera; elu nu cunosce moletatea si escesurile vietiei cetatieneseci. Asia fura romanii, in cursu de 6 secolu. Celi mai nobili Senatori Romani, se nevoiau asi castigá faim'a de economi buni si parenti de famelia.

Credinti'a in casatoria indelungu tempu fù padita cu tota santitatea. Cativa ani, dupa antaiulu belu punicu, Censorii aflandu micusioratu numerulu cetatianiloru, pretinsera dela fiacare juramentu, cà se va casatorì, inse cu scopu de a produce si a cresce barbati in folosulu republicei *). Ce e dreptu, mai multu tempu fù oprita casatori'a cu femei straine, cu sclave ori cu rudenii de sange, ba chiaru si incumnatirea generatiuniloru patriciene si plebeice; numai dupa mai multe certe si seditiuni, prein legea Canuleja in 444 a. Chr., castigara plebeii dreptu de a inchiá casatorii reciproce cu famelii patriciene.

*) Vedi: Clemens d' Histoire générale par Mr. l' Abb'e des Academies de Lyon et Nancy Tome III. pag. 38.

Barbatulu dein cause momentose se potea despartu de femeia, inse indelungu tempu, nu veni inainte nece unu casu de despartire. Se scrie, ca anume unu Carpiliu fu celu de antaiu, carele si-lapeda mnerea, dein cauza, ca n'avuse prunci cu densa, macaru ca altmentrea o iubea. De aici apoi, in ce mesura se corumpeau moravurile, in aceea mesura devenisera si despartirile mai dese. Pentru asigurarea posesiuniloru femeiesci in casu de despartire, se vediu apoi de neaparata nevoia statorirea contracturiloru de casatoria.

Matronele romane in cunoscentie si in nobilitatea spiritului intrecura pre matronele grecesci. In totu tempulu, virtutiei romane, stralucira in Rom'a matrone mari si plene de virtuti.—Aici, intre altele, ne aducemu amente de o Cornelia, mam'a Grachiloru, o matrona, carea era modelulu virtutiei si a urbanitatiei, o matrona, carea presentandusi fii sei, la o dama curiosa, amatoria de toaleta, dise: „éca pretiositatile mele, éca juvaerele mele“. O expresiune acést'a nobila si de mare insemnatate, care avu scopulu, de a convingerea, ca implenirea dorintiei de mama adeverala, cauta se fia cea mai mare desfatere pentru o femeia.

Mai tardiu inse, cu intrarea coruptiunei, candu escesurile de tota speci'a, nu mai aveau margini, intrigele femeiesci si patimile sclerate ale acelor'a, devenira loco-motivulu la cele mai multe seditiuni interne, si multe capetenii de ale Statului, fura amagite de asemenea femei, de es. unu Antoniu de regin'a Cleopat'r'a s. a. m. m.

Voiu mai vorbi in fine ceva si despre potestatea parentiesca la Romani. Potestatea parentiesca

la vechii romani erá mai nerestrensa. Eli credeau, cumca supunerea domestica, e cea mai buna scola de pregatire la supunerea civile. Dar' in acestu respectu, eli mersera pre departe: caci filii, nu numai, cá erau in puterea, ma chiaru in proprietatea parentiesca, ci inca tat'a, si avea dreptu pre fii sei ai vende cá sclavi, si apoi deca ei de cumperatori se liberau, tatalu loru, ér' i-potea vende adou'a si atrei'a ora, ba i puteau si ucide deca faceau ceva reu. Acest'a erá unu abusu si o estremitate forte trista a potestatiei parentiesci! Atare putere parentiesca domnitoria seau mai bene arbitraria si tiranica, se estendea pre tota viati'a unui parente, se straplantá asupr'a tuturoru descendentiloru, si se referea atátu la avere, cátu si la persona. Totusi fiulu prein servitiulu si meritele sale belice, ori prein exercitiulu unei profesioni libere, putea sesi castige avere propria, si cu emancipatiunea, se finea potestatea parentiesca. Acést'a relatiune se aplecá si la fiii adoptati.

Tenerimea, desi erá independente de potestatea parentiesca: totusi se crescea in cea mai mare rigore.

Modesti'a, cumpetarea, iubirea de ordine se plantá in anem'a tenerimei, atátu prein invetiatura, cátu si prein deprindere seau dedare. Nece deprinderi gimnastice pentru tenerime nu lipseau. Fiitoriulu cetatianu, cautá se fia aptu spre tote, de a sierbi patriei sale atatu in tempulu bataiei, cátu si al' pacei. Vechii romani se nevoliau prein crescea a imprimá caracterului semnalulu demnitatiei, er' spiritului a imprimá soliditate, si sentiulu de ro-

manu, se sterna si se nutrea prein infacisiarea e-
 sempleloru patriotece. Catra aceste midiloce in tempu-
 rele mai frumoase se mai adause si cultur'a scientifica,
 va se dica: n o b i l i t a r e a prein ajutoriulu scien-
 tieloru si artiloru frumoase.

I. V. R u s u. mp.

Secr. II. al' Asoc. romane.

Studie asupra poeziei populare române

de Ar. Densusianu.

I.

Elementul mitologic.

Tote poporele scriu si ilustra istori'a si credintile sale fora nici unu studiu si fora vreo cunoscintia literaria. Dar' acést'a carte nu are nimicu comunu cu operele literatiloru. Ea tot de un'a este noua, totu de un'a legibile si intielesa, pentruca este dictata de geniulu necuprinsu si nedesecabile alu poporului, si scrisa cu man'a tempului, ce tote le scie si le vede, si cu anim'a aprinsa de doruri si suveniru. Sunt pucine popore, cari se posieda o astfelu de carte atatu de vechia precum au romanii: in care inceputulu si vietu'a, faptele si carapterulu, glori'a si caderea, fericirea si dorerile, relegiunea si superstitiunea, puterea si modulu cugetarii, in scurtu tota fiantu si spiretulu, dein tote tempurile, se fia descrise cu atatu adeveru, cu atata profusiune, cu atate varie si viue colori, in care dupa seculi si mii de ani, se le aflamu tote, totu asia de noue, totu asia de intregi si nealterate, cá la inceputu.

Veti fi aflatu, nu me indoiescu, titlulu acestei carti miraculose. Elu este poezi'a popularia. Speru a demustrá in cele urmatorie, cá nu esageru intru nimicu, deca acestoru cuvinte le dau atata insemnătate in reportu cu nationalitatea, pre câtu damu d. e. s. scripture in reportu cu crestinismulu. Dar' mai

nainte de a me demite in meritulu cestiuunii presinti, se mi-fia permis a precisá: ce trebue a se intielege sub poesia popularia.

Cei mai multi cuprindu sub acestu nume numai acele creatiuni ideali ale geniului si fantasiei poporului, care, pre langa spiretulu si aventulu internu, mai au si form'a esteriora a vorbirei legate seau, dupa cum dicemu, in versuri. Dar' si cei, fora nu sciu ce cunoscintie de poesia, voru vedé si, speru, se voru convinge pre usioru, cá acestu intielesu nu este celu adevveratu. Sub numele de poesia popularia in adevveru au a se intielege tote creatiunile ideali a le poporului, atatu cele tornate in limba legata, câtu si cele in cuventu liberu. Aristotele nu lega conceptulu poesiei de nici o forma esteriora. Metrul dupa elu nu este esintiale *) Acést'a e prea naturale. Iliad'a si Odisea lui Omeru, seau canturile bardului Osianu, desfacute in prosa nu mai sunt ele ore poesia? Ori cá se vorbescu si de la noi: Mior'a, Manastirea dela Argesiu, seau Marior'a Florior'a, acést'a dein urma scrisa in spiretu populariu, nu s'ar' mai potea numi ore poesia, deca leamu dá in prosa? seau fantasticele si aventurosele povesti nu sunt ele poesia pana anu se imbracă cu pomposulu vestimentu alu versuriloru. A sustiené asia ce-va, ar' insemná, cá unu omu invetiatu nu este destulu invetiatu, deca nu-i si pomposu imbracatu. Eca acést'a consecintia ni ar' duce in ridiculu. Unii voru a numi tote creatiunile ideali ale poporului literatura popularia. Dar' literatur'a este o opera premeditata si

*) V. Aristotelé, Poetica c. I si 9.; Müller Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten. II, p. 110.

laboriosa, care si ia nascerea in ani si in seculi. Operele poporului sunt totu atatea schintei a le unoru mominte de divina inspiratiune; sunt cugetulu in perfect'a lui libertate, necautatu si nesilitu; sunt adeverat'a f a c e r e seau poesia, dupa terminulu grecu, ele sunt creatiune. Se nu amestecamu dara oper'a laboriosa a literatului cu schinteile geniului creatoru ala poporului.

Vomu intielege dar' sub poesia popularia nu numai creatiunile in limb'a legata pr. balade, colinde, doine, s. a. ci si cele in prosa: povestile, basnele s. a. A voi se studieze unu poporu numai dein istori'a fapteloru lui, este a renuntiá de a lu cunosce vr'o data. In istoria affi numai interesele, ce au ocupatu poporele in diverse tempuri sub diverse forme. In adeveru, in urmarea intielecta si favorabile a acestoru interese d' unu scopu, candu mai naltu, candu mai de diosu; istori'a este cea dantania si cea mai buna instructori'a. In ea dara aflamu si vedemu poporele nu dupa cum au fostu seau sunt ele, ci dupa cum au fostu silite se fia, dupa cum liau dipatatu necesitatea. Interesele sunt identice cu patimele apoi nimenea va negá cá sub domnirea patimeloru, cunosci numai pre omulu animalu, ér' nu pre omulu ideale seau spiretu. Totu asiá si la popore. Pentru d'a cunosce dara unu poporu, trebue se 'lu cautamu acolo unde lu aflamu desbracatu de patime, liberu de neinvinsulu jugu alu necesitatii, alu subsistintiei. Astfeliu lu aflamu numai in sanctuariulu, in vétr'a sa familiara, in bucuriele lui casnice, in dorerile lui sufletesci, in datinele, petrecerile si serbatorile lui: acolo unde abstrasu dela sgomotulu si nevointiele vie-

tiei, da cursu liberu sentiemintelu sale, si lasa spir-
retulu, fiinti'a lui interna, se se desvelesca si se
lucre astfelu dupa cum a fostu despusu si destinatu
dela urdirea sa, va se dica, dupa cum este. Tote
aceste manifestatiuni si efluintie libere si originali
seau nealterate, cum asi dice, ale unui poporu, le
aflamu depuse si pastrate numai in datenele, tradi-
tiunile, canturile cu credintiele si superstitiunile
lui. Pentru de a imprime acestoru cuvinte ale mele si-
gilulu nedesputabilei autoritati va fi de ajunsu a re-
produce, ceea ce dice Barthalemy in celebrulu seu opu
„Calatori'a junelui Anaharse in Greci'a. Elu dice:
„Pentru a cunosce perfectu pre greci face trebuin-
tia a luá in consideratiune fiptiunile cu cari sunt
ornate seau desfigurate anelele loru. In adeveru, in
istori'a acestui poporu afla omulu carapterulu pa-
sioniloru lui, er' in fabulele lui afli carapterulu spi-
retului seau *).“ D'ací dara se vede cata insemne-
tate are poesi'a populara, dupa intielesulu datu mai
susu, la studiulu ori carui poporu, pentruca numai
aicia aflamu aceea despre ce istori'a nu ne pote
spune, seau numai forte defeptuosu si obscura.
Mi-voiu permite a vorbí in cele urmatorie despre
materi'a si cuprinsulu poesiei popularie, va se dica,
despre urmele si suvenirile pastrate si oglindate in
ea d'in tempuri. Ea cuprinde in acestu raportu 3.
eleminte: mitologicu, istoricu si limbisticu-literariu.
Aceste eleminte sunt cele mai importanti si de celu
mai reale interesu in poesi'a ori carui poporu. Pen-
tru acum me restringu numai la elementulu mitolo-

*) I. I. Barthelemy: Voyage du jeune Anarchasis en
Grece. tom, II. c. 3 p. 66.

gicu, la care mai vertosu au a se aplicá cele ce observai mai susu, si care pentru noi romanii este de o insemnetate, a carei dimensiuni nici nuse potu determiná a priori. Dar' nici acestu elementu nu se pote pentru acum aprofundá cum se cuvine, pentruca noi afora de 2 coleptiuni nu avemu mai nimicu adunatu dein gur'a poporului, er' dein povesti si basne nu posedemu nimicu in limb'a nostra. *)

Asifeliu in acésta materia me ajutu singuru numai cu aceea, ce am invetiatu mai vertosu in caminulu parintescu. Se voru nasce acum doue intrebari: ce mitologia se va fi aflandu in poesi'a nostra populara, si de ce insemnetate pote se fia ea pentru romani? La aceste intrebari va raspunde insusi meritulu lucrului. Se vedemu dara, si mai antaniu se incepemu cu povestile si basnele.

*) Cele mai insemnate coleptiuni sunt: Balade (cantece betranesci) adunate si indreptate de Alesandri. Jasi. 1850—1859; Balade culese si corese de At. M. Marianescu, Pest'a 1858; Colinde culese si corese de acel'asi; Pest'a 1859.; Totu d. Marienescu a publicatu mai multe balade in „Albin'a“ dein estu anu; Vallachische Märchen herausgegeben v. Arthur und Albert Schott Stuttgart und Tübingen 1845. Afora de aceste se mai mai afla pucina poesia populara in alte coleptiuni mai mici: Spitalulu Amorulului de Ant. Panu. Bucuresci 1850; Cantece nationali dein Principate culese de Christu Ioaninu; „Dorulu“ culegere de canturi nationali de O. Dimitrescu. In program'a gimnas evang. dein Sasu-Sebesiu 1862. se afla mai multe cantece pop. de mai pucina insemnate traduse in germana. La inceputulu acestui anu am cetitu anunciulu unei coleptiuni de basne si poezie pop. edande de I. C. Fundescu in Bucuresci, nu sciu deca a esitu de sub tipariu.

Cei doi feti logo-feti cu perulu de auru, pre cari in povestea noastra i vedemu jucandu-se in nasipulu mari seau pre prundulu deintre doue riuri, de unde iu urma se mantuescu, sunt fora nici o indo iela Romulu si Remu, cari au fostu espusi in Tibru, dar' undele i-au aruncatu in prundu, de unde au fostu mantuiti de unu pastoriu. Rapirea Elenei Consendenei celei fromose, nu este alt'a da catu rapirea Elenei muierii lui Menelau regele Spartei, prein fromosulu Paride fiiulu lui Priamu regele Troiei. Voi niculu fetu fromosu, care scapa fet'a de imperatu, este Perseu, care scapa dein gur'a monstrului pre Andromeda, unic'a fiia a lui Cefeu regele Fenicii. Mitulu lui Amoru si Psiche urgisita de Vinerea pentru fromseti'a sa, lu-avemu si noi in fet'a urgisita de master'a sa. Aici chiaru si lucrurile ce le impune master'a fiastrei, convinu cu cele ce le impune Vine rea Psichei d. e. alegerea grauntieloru mestecate la olalta dein totu felulu. Nime nu se va indo, ca di nele cu merele de auru sunt Esperidele, cari ingri gescu merele de auru, cele a capetatu Junone la nunt'a sa si le-a datu in priveghiarea loru si a ba laurului Laudone, er' nesdravanulu, care se suie siepte dile prein meru in susu dupa aceste mere, este Er cule, care la mandatulu lui Euristeu cauta si ia me rele Esperideloru. Fetele, cari cara apa cu ciurulu, sunt Danaidele, cari asemine cara in iadu apa cu ciurulu intr' unu butoiu si nu lu mai potu implé.

In superstitiunea poporului romanu traiescu nesce fiintie mitologice numite, caii lui Santu-Toa deru. Acesti'a au partea dein diosu a corpulu de calu, er' cea dein susu de omu si inca de juni frumosi. Ei

imbracati bine si sub nume de juni dein sate straine cerceteza jocurile si siedietorile, beu, joca si contracteaza relatiuni intime. Deca se intempla cà la vreo casa se torca muerile in ser'a de Stu-Toaderu, ei se ducu preste nopte acolo, batu in paretii casei si in ferestri, alerga si tropotescu in giurulu ei si restorna totu de pre langa ea. Ei se ducu chiar' si la nunte, inbracati frumosu, si, deca potu, rapescu mires'a. Ei joca mai cu seama rola catra finele carnevalului si o septemana in paresemi, adeca pana dupa S. Toaderu. Originea loru o aflamu fora greutate. Ei sunt centaurii dein mitologi'a greca-romana. Centaurii inca sunt diumetate omu, diumetate cai *), de o natura violenta si selbatecosa, beutori de vinu si libidinosi. Ei inca se ducu la nunta lui Piritou, se inbeata, devinu violinti si in urma sunt batuti **)

Centaurii in mitologi'a vechia sunt simbolulu venturiloru, furtuneloru si alu valuriloru, ce se rostogolescu tnrbate in riurile inflata de ploi si de neu'a topita, candu apoi riurile pline de valuri au

*) v. Bronzele dein Acropolea Atenei la Ross tract. archiol. 104; Preller griech. Mithologie. t. II. p. 30.

**) Pindaru; 242. γόνον ὑπερφύαλον οὐ' ἐν ἀνδράσι γερασφόρον οὐτ' ἐν θεῶν νύμοις; Eurip. Heracl. 181. ἰετραρχελέε; ὑβρίσμα; proverbialu dein Pindaru la Hesichiu: νους; οἱ παρὰ κενταύροισι. Pindaru la Atheneu 1151 ἀνδροδάμαντα δ' ἐπεὶ Φρες δαενξιπὰν μελιαδέος οἱ νόν ἐσσομένως ἀπο μεν λευκὸν γάλα χερσὶ τραπεσῶν ἰοθηδιῶν, αὐτόματοι Φ' ἀργυρῶων κράτων πίνοντες ἐπλάζοντο, Hor. od. 1. 18. 7. Nequis modici transiliat munerá Liberi Centaurea monet cum Lapithibus rixa; Virg. Georg. 2. 455; Eneide 7. 304.

aspeptulu unei ergelii de cai fugatori. *) Acésta simbolizare esiste si la noi in mitulu cailoru lui S. Toaderu, dar' in o forma mai ascunsa. La noi, dupa cum am observatu mai in susu, caii lui S. Toaderu si-joca rola catra finele carnavalului si inceputulu paressemeloru, va se dica, tocma in tempulu candu natur'a incepe a se desceptá dein amortiel'a de ierna, candu incepe a se topí neu'a, a se desghiatá si a se inflá riurile menandu valuri turbate si nalte cá caii, candu incepu a suflá venturitari si a se nasce furtune cu ploia si neua. Eta nici in simbole mitologi'a nostra nu s'a departatu de cea greca-romana. Mai am a observá, cá poporulu romanu si-imagina caii lui St. Toaderu mai delicati, mai blandi, si chiar' frumosi si amabili. Acést'a inca nu formeza deosebire de mitologi'a vechia, pre unde centaurii sunt brutali si uriti, monstruosi, pentruca si cei vechi cu tempulu au mai idealisatu pre centauri. Asia aflamu la Ovidiu in metamorfose descrisa o parechia de centauri cá juni formosi. **)

Paserile cu clontiu lu de fieru, ce obvinu in mai multe povesti, sunt paserile stimfalice, ce le-a alungatu Hercule dein valea Stimfalu. Afora de acestea mi aducu aminte de unele basne, a caroru legatura inse si amenunte le am uitatu, cari trapteza, sub alte forme si nume, ratecirile si descinderea in iadu ori a lui Ulise ori alui Enea, si crudimea Medeei, carea a taiatu in bucati pre frates'o. s. a.

*) v. pe largu la Preller grich. Mitholog. I. p. 374. t. 2. p. 16.

**) Metam. 12. 395—415. portretulu de Zeucse la Lucianu in Zeucse 3—6 si Filostr.

Vomu trece acum la balade si in fine la colinde:
Mesterulu Manoli, in legend'a fondarii monastirii Ar-
 gesiu, si cu cei noue mesteri mari calfe de zidari,
 cari pentru a se poté coborí depre coperisiulu mona-
 stirii si faceau.

Arepi sboratore

De sindili usiore,

Si apoi le'ntindeá,

Si'n aeru sborá,

Dar' pe locu audea,

Si unde cadeá

Petra se faceá.

er' unde cadeá mesterulu Manoli se facea

O fontana lina

Cu apa pucina,

Cu apa sarata:

Apa lacremata.

Acést'a legenda nu este altu ceva, decâtu mi-
 tulu lui Dedalu si Icaru. Asertiunea mea, la prim'a
 vedere, va paré cutesata.— Concedu si eu, dar' o
 repetu numai la prim'a vedere. Ideile fundamentali
 sunt totu acele la Manoli si la Dedalu, ba convinu
 chiaru si in particularu. Pentru a demonstrá acést'a,
 face trebuintia a intrá in cercetare mai de aprópe.
 Dedalu la cei vechi este celu mai celebru maiestru,
 architectu. Elu a facutu cele mai frumose capu d'o-
 pere architectonice: Labirintulu dein Cret'a, vac'a
 Pasifei si corulu Ariadnei. Dedalu inca are calfe totu
 atatu de mari maestri. Talu emulá chiaru cu princi-
 palulu seu. Dedalu incepe alu invidia, se teme se
 nu fia intrecutu si se nu-i intunece glori'a. In urma
 ambitiunea i sioptesce necuratulu cugetu d'a perde
 pre rivalulu seu, astfelu lu arunca de pre virfulu

cetatii si more. Regele Minos inchide pre Dedalu si pre Icaru in labirintulu facutu chiaru de man'a loru, cá se pera acolo. Dar' ei si facu arepi si sbora, inse lui Icaru i-se topescu arepile si cade in mare, a carei apa, precum se scie, este sarata. In legend'a nostra Manoli este celu mai mare maiestru alu romaniloru. Elu a facutu celumai celebru capu d'opera alu architecturei romane: monastirea dela Argesiu admirata de toti strainii. Manoli inca are pre langa sine unu cercu de calfe totu atatu de mari maestri. Manoli parte de fric'a lui Negru Voda, care i-a impusu a face monastirea, precum impusese Minos lui Dedalu a face labirintulu, parte pentru a reesi cu oper'a sa si a-si saturá ambitiunea, e resolutu a sacrificá pre ori cine, si de in nenorocire chiaru muierea lui cadu viplim'a acestei determinatiuni. Negru Voda ia in urma scarile si paraseste pre maestri susu pre coperisiulu monastirii, cá se pera acolo, dar' ei si-facu arepi si sbora. Calfele cadu si se facu petre, éra Manoli se face o fontana cu apa sarata. Eta acesta paralela ne areta pana la cea mai mare evidintia, cá legend'a lui Manoli este de in cuventu in cuventu mitulu lui Dedalu si Icaru. Indesiertu voru mai cauta unii nu sciu ce fantasmagoria in acésta clasica balada.

Iovanu Iorgovanu *), care ucide sierpele si pre care in alte traditiuni lu aflamu cu maciuc'a si cu pele de leu pre umeri, este Hercule, care taia idr'a lernaica. Chiaru si locul unde se tiene sierpele semena cu celu a alu idrei lernaice.

*) Iovanu Iorgovanu si sierpele, in Foiea pentru minte etc. 1859. p. 235. si Albin'a nr. 2. 1866.

Balad'a dice:

Atunci de p'o stanca
Grosnica, cumplita,
Cale 'ncolocita,
Eca se vedeá
Spaim'a cea mai rea,
Unu sierpe venindu,
Dupa ea fugindu.

Sub acésta stanca se afla gaur'a sierpelui, er' pre sub stanca curge riulu Cerna, si pre costele stanței se afla padure. De pre acesta stanca pandesce sierpele si se arunca pre pred'a sa. Idr'a lernaica inca are ascunsulu seu sub o stanca nalta langa isvorulu Arnimone, si ea inca pandesce de pre verfulu stanței. Poterea idrei sta in capu, care taiatu cresce duplu. Ercule lu-taia si-lu ascunde sub o stanca grea, er' cu veninulu si-unge sagetile prein care devinu absolutu mortali. *) Poterea sierpelui lui Iorgovanu inca sta in capu, Iorgovanu lu-taia, capulu fuge si se ascunde langa Dunare sub stanc'a Bab'a—Caia. Dein acestu capu de sierpe se dice cá s'au nascutu muscele veninose columbace, cari pana adi ésu dein aceea stanca si omora vitele inveninandule. Aceste musce veninose si omoritorie nu sunt ore sagetile lui Ercule muiate in veninulu letale alu idrei?

Vomu vorbí in fine despre colinde, si aici voiu avé naintea ochiloru colectiunea d. **M a r i e n e s c u**. Literatulu sasu **C a r o l u S c h u l l e r** a pu-

---

*) Pausania 2, 37, 4. Apolodoru. 2, 5, 2. Higinu-Preller griech. Mythol, t. II. 192—3.

blecatu in 1860 unu studiu despre colindele romane.
 *) Elu dupace produce in traductiune pasagiele mai
 insemnate dein colinde, observa urmatoriele;

„Deca recautamu la probele ce le am datu mai
 susu, vedemu că peiinu materialu publicatu de Ma-
 rienescu si inca este d'ajunsu pentru a ni deschi-
 de unu campu forte vastu si manosu pentru cerce-
 tari scientifiche. Cestiunea originei si a vechimei co-
 lindeloru si raportulu loru cu legendele crestine si
 miturile pagane, precum si diversitatea materiale-
 loru, ce se tienu de un'a seau de alt'a, este un'a
 dein cele mai interesante problemele scientifiche. Dar'
 numai unu cunoscatoriu aduncu alu legendeloru si
 alu mituriloru toturoru natiuniloru, cari vinu in a-
 tingere, va poté intreprinde resolvarea acestei pro-
 bleme, si inca numai atunci, candu voru fi repre-
 sentate in colectiunile de colinde nu numai partile de
 apusu ale Ardelului si ale tienuturiloru marginasie
 dein Ungari'a, dein cari a compusu Marienescu co-
 lectiunea sa, dar' tote cele lalte tienuturi si tiere
 locuitorie de romani. Dar totu-si eu voiu adange a-
 ici urmatoriele observatiuni si indegetari:

N' avemu la ce se ne miramu, deca aflamu in
 colindele romane mituri intregi seau fragminte mai
 mari mitologice, a caroru legatura cu cultulu elenu
 n'o potemu nici decum negá. Acést'a legatura la
 poporele de vitia romana este pre naturale chiar' si
 atunci, candu noi nu le recunoscemu de descendinti
 curati ai romaniloru. Voiu se dau o proba necon-
 testabile despre cele ce am disu mai susu.— Ide'a
 fundamentale a colindei despre jafulu ce l'a facutu

---

*) Colinda, eine studie über romanische Weihnachtslie-
 der. Hermannstadt, 1860.

Iud'a in raiu ¹⁾, trebuie se o cautamu in mitulu e-
 lenu alu lui Prometeu, care a furatu foculu dein ceriu.
 Pote pricepe ori cine fora nici o greutate, cà in lo-
 culu lui Prometeu s'a pusu Iud'a, er' Ilie in loculu
 lui Joe. La tote poporele crestine aflamu legende,
 in care rolele dieiloru si dineloru pagane s'au inlo-
 catu cu persone dein sfer'a ideeloru crestine. Unele
 tradituni pagane si datine superstitiose s'au sustienutu
 schimbandu numai numele si aplicandu la Christosu,
 la Mari'a si la santi, ce mai nainte au naratu si au
 crediutu despre idoli. Apostolii seau convertitorii au
 observatu o tactica forte intiepleta la trecerea po-
 poreloru barbare dela paganismulu magulitoriu si
 aduncu inradecinat, la crestinismulu nou si spiri-
 tualisticu, lasandu in vigore, ce nu mai potea se
 schimbe, si prein o intepretare schimbata facundu
 mai pucinu periculose ideele si datinele vechi. Deca
 in loculu lui Prometeu s'a pusu tradatoriulu de Ddiu,
 la acést'a a datu ansa egoismulu blastematu, pentru
 care Iud'a a sacrificatu „lumin'a lumei;“ er' deca
 in loculu pedpsitoriului Joe, care a incatusiatu pre
 Prometeu de stancele Caucasului, nu s'a potutu pune
 altulu fora numai Ilie, acést'a inca se intielege de
 sine, pentrucã, dupa testamentulu vechiu, profetulu
 Ilie s'a inaltiatu la ceriu cu cai de focu; astfelu si
 la romani, precum si la alte popore Ilie a luat ro-
 pa lui Joe tunatoriului.

„Urmãrindu ide'a unei astfelu de legature, nu
 va fi nici de cum cutesatu, a sustiene cu tota si-
 gurãnti'a, cumca in mai multe colinde romane se a-
 fla resunete dein mitologi'a greco-romana. Colind'a

*) colinda pag. 77.

Anei *) ce trece preste mare intr'unu léganu de auru acatiatu intre cornele unui tauru, ni revoca si fora voia in memoria, mitulu despre Europ'a fii'a lui Agenom, pre carea a furat'o Joe in forma de tauru si a trecut'o preste mare. Junele, care ucide leulu ²⁾, sémana cu Hercule, care ucide leulu nemeicu. Sántii, cari divineza venirea lui Mesi'a, dar' nu sciu unde va se imbrace vietia omenesca, si cari dup'o alta legenda „siedu la consiliu cu Ddiu pre muntele Galilei,“ ni-aducu aminte consiliulu dieiloru pre vechiulu Olimpu ³⁾, ér' in descrierile raiului si iadului aflámu trasuri necontestabili dein descrierile, ce ni le dau despre acést'a grecii si romanii.“

Pana aci literatulu sasu.—Nu me potiu retiené a nu reproduce clasicele imagini, ce ni le dá colind'a despre raiu si iadu, si totu o data a le confrontá cu a le celoru antici. Eta cum ne represinta raiulu:

Raiulu e cá si-o gradina
 Unde i diu'a totu senina,
 Si nu i nopte 'ntunecosa.
 Si nu-i sorte ticalosa,
 Campurile inflorescu
 Era muntii inverdiescu,
 Paserile dantivescu,
 Apele se limpediescu
 Si cei buni in veci traescu! ⁴⁾

Cine nu-si-aduce aminte aici de insulele ferice seau de eliseulu celoru vechi, unde doméscu o

*) Colinde pag. 127.

²⁾ Colinde pag. 136.

³⁾ Colinde pag. 14. 17. 77.

⁴⁾ Colinde pag. 84.

primavera eterna, campurile neincetatu inverdiescu
si in floru, unde sorele nu apune nici odata, zefirii
adie necurmatu, si unde se ducu cei drepti dupa
morte si traiescu o viétia eterna fericita ¹⁾)

Er' iadulu lu descrie colind'a astfeliu :

Colo'n diosu catra apusu

Sore nu-i pre ceriu 'n susu,

Ci e noru si 'ntunecime

Si o grozava aduncime,

Unde muntii vome focu,

Dara marea-i totu potopu,

Unde-i pescerea urita

De balauri rei padita,

De sierpi, fere ocolita,

Langa porta nu e nime,

Pote se 'ntre ori si cine,

Dara nim' de voia buna

Pre aicea nu s'aduna ²⁾)

In acést'a descriere aflámu totu ce si-au in-
chipuitu si au scrisu cei vechi despre iadu, si mai
alesu Omeru si Virgilu, dar' a face asemenare de-
taiata intre aceste, m'ar' duce prea departe aici; nu
potiu inse se nu tragu atentiunea la trei impregiu-
rari forte relevante. Colind'a pune iadulu colo diosu
la apusu in undele oceanului, totu acolo lu-pune
si Omeru in Odesea ³⁾); ea dice camca port'a ia-
dului nu o pazesce nimene, si pote intrá ori cine:
totu asia dice si Anacreonte, ⁴⁾) cá descinderea in

¹⁾ Hom. Odis. 4. 563—569.

²⁾ Colinde Pag. 87.

³⁾ Cant. 10. 508—543. Cant. 11. 13—19. Cant. 24.
11—14.

⁴⁾ la Stob. Floril. 118. 13. *Ἄιδεω γὰρ ἔστι δεινὸς*

iadu este usiora, er' Virgiliu facilis descensus Averno *) mai in colo dice colind'a cà dupa ce intra omulu in iadu, acolo la inceputu se afla totu felulu de monstri, belauri si sierpi ingroditori. Aici intr' atât'a semena colind'a cu descrierea lui Virgiliu dein Eneid'a a VI. 268—290, in câtu nu sciu se dicu, cà ore colind'a a copiatu pre Virgiliu, seau Virgiliu a copiatu traditiunea poporului.

In avutulu si seraculu, carele dein urma ospeteza pre ddieu si S. Petru, pre cari avutulu i respinsese dela cas'a sa, aflamu pre Filemonu si Bauce, cari inca primescu in colib'a loru pre Joe si Mercuru, dein aintea caroru toti si-inchise usiele. Joe si Mercuru, dupace fura traptati cu mancare si beutura, plecara luandu cu sine pre Filemonu si Bauce, si candu au ajunsu pre unu dealu de asupr'a de satu, au cautatu inderetru si vedu cà totu satulu s'a cufundatu in unu lacu, si numai colib'a loru a remasu in susu neatinsa, care de odata se preface in o templa cu colonne, paiele de pre cooperisiu devinu de auru, usi'a devine o porta mare lucrata cu multa maiestria, er' pavimentulu se asterne cu marmoru. Astfelu si in colinda, Petru cautandu in deretru de pre calca de pintre vinie, dice cà cas'a avutului o vede cufundata in mediloculu iadului ardiendu si incungiorata de belauri si de scorie, er' cas'a seracului o vede

In mediloculu raiului

Dein afora argentita,

*μυχός, ἀρσαλέη δ' ἐξ-αὐτὸν καθοδος καὶ γὰρ
ετοιμόν καταβάντι μὴ ἀναβῆαι.*

*) Eneid. 6. 126. Noctes atque dies patet atri janua Ditis.

Dein laintru, aurita,
 Sore mandru, di senina,
 Si impregiuru cu o gradina,
 Frundiele su cá stelele,
 Florile cá lunile ¹⁾!

Cine se va indoí, cà acést'a scena nu este cea amintita mai susu cu Filemonu si Bauce, cà nu este chiar' urmatoriulu pasagiu dein Ovidu, care descrie acésta scena dicundu:

Ci amandoi asculta si luandusi batiu 'n mana
 O iau incetu si suie pre culmea unui dealu.
 Abia se departase câtu bate o sageta,
 Si uitanduse, napoie vedu totulu cufundatu
 In lacu, si aloru coliba vedu numai c'a remasu,
 Si pana ei se mira si plangu pre cei alalti,
 Angust'a loru coliba, in care abia 'n capeá,
 Se, scaimba 'n templa larga cu stelpi si usi
 sculpate

Er' paiele deasupr'a se schimba tote in auru,
 Pre diosu s'asterne marmoru in feliuri de figuri ²⁾.

Licaonu blastematu de Joe devine lupu si ratecesce noue ani prin paduri ³⁾. Totu astfeliu si Ioanu Botezatoriulu, blastematu de mam'a sa, s'a prefacutu cerbu si a ratecitu astfeliu noue ani si noue dile prein paduri ⁴⁾. Rundunelele cari se avanta catra mare, iau stropi de apa si petricele pre arepi, si sbora la unu ddiu mitutelu si belusielu, lu-stropescu si lu-

¹⁾ Colinde pag. 5S.

²⁾ Metam. 693.

³⁾ Apolodoru 3. 8.—Arnob. 4. 24.—Ovid Metam. 1) 216—240.

⁴⁾ Colinde pag. 26.

asverlu cu petricele ¹⁾, nu sunt ore totu un'a cu porumbii, cari aducu de preste oceanu ambrosia lui Joe in pescera unde lu-ascunsese mama-sa indata dupa nascere ²⁾. Scenele unde ddieu siede cu santii sei la mésa si beu vinu cu pahara de aur ³⁾, sunt asemenea reminiscintie curatu pagane, pre cari le aflamu la Omeru, unde Joe ospeteza cu cei alalti diei la mésa pre verfulu Olimpului. Totu asia sunt si scenele, unde dein carnea lui Chrestu se face grau, dein sange vinu si dein sudori miru ⁴⁾. De asemenea sunt si cele trei jocuri ⁵⁾ si alergarea cu caii ⁶⁾, carii nu mai au trebuintia de nici unu comentariu.

Colind'a intitulata Joculu ⁷⁾ este un'a dein cele mai insemnate pentru noi, despre care inse nu potiu vorbi fora a pune inaintea ochiloru pasagiele mai importanti. Si éca ce aflamu in ea:

Si la campu se aduná

Forte multi si ei jocá . . .

La unu jocu ori cine-mi joca ?

Totu betrani se'torecu in rota,

Dar' la altulu fetiorei

Romanasi d'ei belusiei

Si mi-joca 'n prima-vera

Del' amediu si pana 'n sera.

Barbatii joca dar' numai singuri; dar' éca se redica nuori de pulbere, care totu mai tare se apropia de jocu, si cine vineá? Vineau

¹⁾ Ibidem pag. 24.

²⁾ Versurile lui Moiro la Aten. 11, 80.

³⁾ Colinde pag 62.

⁴⁾ Idem pag. 53.

⁵⁾ ibidem pag. 116.

⁶⁾ ibidem pag. 173.

⁷⁾ ibidem pag. 104.

Diniore cá de sore!

Fetisiore sabiniore!

Ele se amesteca in joculu romanasiloru si

Joca, joca 'n primavera

Del'amediu si pana 'n sera

Si candu fù a se 'nserá

Junii ginele-apucá

Si a casa le duceá,

Dara ele cá plangeá

Si parintii le cautá

Si ei nu le mai aflá!

Cine nu va dice acuma, cá acést'a colinda descrie chiar' joculu, ce l'a facutu Romulu, la care a invitatu si au venitu, afora de alte popora, toti sabinii cu copii si muieri cu totu, cum liberis ac conjugibus, cum dice Liviu, la care ocazione locuitorii Romei au rapitu fetele Sabiniloru seau sabinianiloru, cum dice colind'a Ce e mai multu, chiar' si tempulu jocului dein colinda convine de plinu cu tempulu jocului lui Romulu. Colind'a nostra pune joculu in tempu de primavera. Joculu la care a invitatu Romulu pre sabinii si poporale d'impregiuru, inca s'a tienutu primaver'a, adeca la serbatoarea lui Neptunu, care antaiu s'a tienutu preimaver'a, si numai mai tardiu s'a pusu pre 21 Augustu si 15. decem.

Eca si numai dein aceste pucine cercetari si indegetari potemu vedé, ce sacre urme, ce nestimate tesauri jacu ascunsi si pastrati in poesi'a nostra de seculi si mii de ani, cá diamantulu in sinulu Uraliloru. Anim'a fiacarui romanu trebue se se aprinda de bucuria, trebue se se naltie de fala, candu vede, cá pre elu nu lu-lega de Rom'a numai monumintele istorice, de multe ori susceptibili de indoiele, cá co-

merciulu si relatiunile lui spirituali cu Grecii, acestu poporu genialu si luminatu, nu le atesteza numai istori'a si operele literarie ale strabuniloru sei, fora elu insusi a pastratu preste seculi si mii de ani chiaru pana in diu'a de adi suvenirile cele mai vie, monumentele cele mai vie, monumentele celo mai luminate si ne contestabili despre tote acestea, despre originea sa, despre credintiele si relatiunile sale cu alte popora, despre serbatorile, bucuriile si datinele sale publice si private. Unde si ar' aflá acumu mai dreapta aplicare decatu aici inspirat'a apostrofa ce o face unu celebru poetu polonezu *) la poesi'a populara, dicandu: „Cantece populare, voi, sicriu santu alu credintiei, ce legati tempurile cele vechi de cele noue, in voi si depune o natiune trofeele eroiloru sei, speranti'a cugetariloru si florea sentiuriloru sale. Sicriu plinu de santienial Pre tine nici te atinge, nici te sfarama vre-olovire, pre cátu poporulu teu chiar' nu tea profanatu. O! cantecu popularu! tu stái si pazesci templulu amintiriloru natiunale, tu ai arepi si glasu cá de archangeli, adese si arme cá d'insii. Flacar'a mistuesce lucrarile penelului, telharii jefuescu comorile, dar' canteculu scapa in veci cu vietia si se stracora preintre omeni. Deca sufletele indiosite nu sciuse-lu chranesca cu doru si cu sperantia, elu fuge la munti, se acatia de ruine, si de acolo spune dein tempurile trecute.“

Se mi fia permisu acum a face o modesta intrebare. Scimu ce amare si indelungate lupte au trebuitu se porte invetiati nostri cu ai altoru natiuni straine pentru romanitatea nostra. Ore nu ar' fi duratu aceste lupte mai pucinu si nu ar' fi fostu strainii invinsi mai

*) Adam Mickiewicz v. Revista romana 1861. pag. 29

curendu si adusi la tacere, deca invetiati si luptatorii nostri, afora de documentele istorice si in catu-va de limba, ar' fi trasu in sfer'a probeloru sale si traditiunile poesiei nostre poporarie? Eu dein partemi nu me indoiescu nici unu momentu, cà aplicarea acestoru probe ar' fi fostu de multu lovitur'a cea dein urma decisiva contr'a inemiciloru romanitatii nostre. Cine nu scie, catu a combatutu si a negatu repausatulu literatu Schuller romanitatea nostra, dar' dupa ce a studiatu limb'a romana si in particulariu poesii'a populara, vine in urma, candu erá acum aproape de mormentu si in traptatulu despre colinde, ce l'am citatu mai susu, recunosce fortiatu de puterea adeverului, totu ce negase si combatuse mai nainte. Macaru dear' patí toti astfelu!

Strainii s'au interesatu relativu mai multu de poesii'a nostra poporaria, de câtu noi insine. Unii cu nobil'a intentiune de a face cunoscutu lumii civilisate tesaurulu creatiuniloru geniului nostru; alii cu neloyalulu scopu dea imbracă natiunea lorucu pene straine, fora a spune de unde. Fora grea responsabilitate naintea posteritaii, fora pecatu, nu vomu mai poté lasá d'acum nainte in despusatiunea si exploatarea strainiloru chiar' si acei tesauri, despre care a disu intieptulu, cà fia care i porta cu sine. Ce? numai noi singuri se fimu acei condamnabili, cari se damu de minciuna acestu mare adeveru? Candu nu vomu tinde a aপরá cu ori ce pretiu nici chiar acestu sanctuariu de mani sacrilege, candu nu vomu mai fi securi nici chiaru de ideile si suvenirile cele mai dulci si cele mai scumpe, ce le am scapatu cu noi prein naufragele atatoru seculi, atunci potemu dice, cà mai curundu va intrá funea corabiei prein urechile acului, de câtu noi in imperati'a poporaloru.

